

—
Верховний
Суд

ОГЛЯД
рішень Європейського суду
з прав людини
щодо відповідальності держави
за борги державних підприємств

За період із червня 2002 року по вересень 2019 року

ЗМІСТ

Перелік уживаних скорочень	4
1. Справа "Валерій Філіпович Шестков проти Росії" (заява № 48757/99). Ухвала ЄСПЛ щодо прийнятності від 03.05.2012 (остаточна 18.06.2002)	5
2. Справа "Ромашов проти України" (заява № 67534/01). Рішення ЄСПЛ від 27.07.2004 (порушення пункту 1 статті 6, статті 13 Конвенції)	10
3. Справа "Деркач та Палек проти України" (заяви № 34297/02, 39574/02). Рішення ЄСПЛ від 21.12.2004 (остаточне 06.06.2005) (порушення пункту 1 статті 6 Конвенції, статті 1 Першого протоколу до Конвенції)	13
4. Справа "Кацюк проти України" (заява № 58928/00). Рішення ЄСПЛ від 05.04.2005 (порушення пункту 1 статті 6 Конвенції, статті 1 Першого протоколу до Конвенції)	18
5. Справа "Михайленки та інші проти України" (заяви №№ 35091/02, 35196/02, 35201/02, 35204/02, 35945/02, 35949/02, 35953/02, 36800/02, 38296/02, 42814/02). Рішення ЄСПЛ від 30.11.2004 (остаточне від 06.06.2005) (порушення пункту 1 статті 6 Конвенції, статті 1 Першого протоколу до Конвенції)	23
6. Справа "Фуклев проти України" (заява № 71186/01). Рішення ЄСПЛ від 07.06.2005 (порушення пункту 1 статті 6, статті 13 Конвенції, статті 1 Першого протоколу до Конвенції)	30
7. Справа "Лисянський проти України" (заява № 17899/02). Рішення ЄСПЛ від 04.04.2006 (порушення пункту 1 статті 6 Конвенції)	42
8. Справа "Компанія "РЕГЕНТ" проти України" (заява № 773/03). Рішення ЄСПЛ від 03.04.2008 (порушення пункту 1 статті 6 Конвенції, статті 1 Першого протоколу до Конвенції)	45
9. Справа "Державна холдингова компанія «Луганськвугілля» проти України", (заява № 23938/05). Ухвала ЄСПЛ щодо прийнятності від 12.03.2009	51
10. Справа "Отиченко та Федіщенко проти України" (заяви №№ 1755/05, 25912/06). Рішення ЄСПЛ від 12.03.2009 (порушення пункту 1 статті 6 Конвенції)	54
11. Справа "Агротехсервіс проти України" (заява № 62608/00). Рішення ЄСПЛ від 05.07.2005 (порушення пункту 1 статті 6 Конвенції, статті 1 Першого протоколу до Конвенції)	57

12. Справа "Овчаров і Хомич проти України" (заяви №№ 32910/06, 50081/06). Рішення ЄСПЛ від 28.05.2009 (остаточне 28.08.2009) (порушення пункту 1 статті 6, статті 13 Конвенції) 61
13. Справа "S.C. Prodcotexim S.R.L. проти Румунії (№ 2)" (заява № 31760/06). Рішення ЄСПЛ від 06.07.2010 (остаточне 06.10.2010) (порушення пункту 1 статті 6 Конвенції) 65
14. Справа "Стебницький і "Комфорт" проти України" (заява № 10687/02). Рішення ЄСПЛ від 03.02.2011 (остаточне від 03.05.2011) (порушення пункту 1 статті 6 Конвенції, статті 1 Першого протоколу до Конвенції) 70
15. Справа "Котов проти Росії" (заява № 54522/00). Рішення ЄСПЛ від 03.04.2012 (порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції) 78
16. Справа "Бобіч проти Боснії і Герцеговини" (заява № 26529/10). Рішення ЄСПЛ від 03.05.2012 (остаточне 03.08.2012) (порушення пункту 1 статті 6 Конвенції, статті 1 Першого протоколу до Конвенції) 96
17. Справа "Пеліпенко проти Росії" (заява № 69037/10). Рішення ЄСПЛ від 02.10.2012 (статочне 02.01.2013) (порушення пункту 1 статті 6, 8 Конвенції) 100
18. Справа "Марінкович проти Сербії" (заява № 5353/11). Рішення ЄСПЛ від 22.10.2013 (порушення пункту 1 статті 6 Конвенції, статті 1 Першого протоколу до Конвенції) 110
19. Справа "Лісейцева та Маслов проти Росії" (заяви №№ 39483/05, 40527/10). Рішення ЄСПЛ від 09.10.2014 (порушення статті 13, 6, статті 1 Першого протоколу до Конвенції) 112
20. Справа "Проміпро Експорт-Імпорт ЛТД та Sinequanon Invest проти України", (заява № 32317/10). Ухвала ЄСПЛ щодо прийнятності від 10.09.2019 132
21. Витяг з Посібника ЄСПЛ за статтю 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності) 135

Перелік уживаних скорочень

ГПК України	Господарський процесуальний кодекс України
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини
Конвенція	Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод
ЦК України	Цивільний кодекс України

1. Справа "Валерій Філіпович Шестков проти Росії" (заява № 48757/99)

Ухвала ЄСПЛ щодо прийнятності від 03.05.2012 (остаточна 18.06.2002)

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявника щодо захисту права власності на банківський вклад.

Заявником у справі є Валерій Філіпович Шестаков, громадянин Російської Федерації, який був народжений у 1945 році та проживає в м. Пскові, Російська Федерація.

У травні 1998 року заявник вніс 2 200 доларів США на тримісячний депозитний рахунок до відділення банку «СБС-Агро» у м. Пскові, на той час одного з найбільших банків у Росії. У серпні 1998 року під час фінансової кризи та швидкої девальвації валюти, заявник попросив банк повернути йому суму вкладу з нарахованими відсотками, але отримав відмову від банку. 08 жовтня 1998 року Псковський міський суд за заявою заявника зобов'язав банк виплатити належні заявнику кошти разом з відсотками.

Псковський міський суд направив рішення до Служби судових виконавців м. Москви, оскільки в цьому місті було розташоване головне відділення банку.

13 серпня 1999 року Служба судових виконавців м. Москви повідомила заявника про те, що триває об'єднане виконавче провадження, і номер заявника в переліку кредиторів 430, і його буде поінформовано про розвиток у зазначеній справі.

16 серпня та 15 вересня 1999 року Центральний банк Росії встановив мораторій на задоволення всіх вимог кредиторів банку до 17 листопада 1999 року. 16 листопада 1999 року управління банком тимчасово було передано Агентству з реструктуризації кредитних організацій (далі – АРКО), створеному державою відповідно до Закону РФ «Про реструктуризацію кредитних організацій». 16 листопада 1999 року відповідно до цього ж Закону мораторій на задоволення всіх вимог кредиторів було продовжено на рік. 17 листопада 2000 року АРКО продовжило цей період ще на 6 місяців – до 17 травня 2001 року. 03 липня 2001 року Конституційний Суд РФ визнав положення, відповідно до яких АРКО мав повноваження самостійно продовжувати мораторій на 6 місяців, неконституційними та вирішив, що такі рішення повинні підлягати судовому контролю.

23 липня 2001 року на підставі наказу Басманного районного суду м. Москви Служба судових виконавців м. Москви закрила об'єднане виконавче провадження за рішеннями суду проти банку. Заявник оскаржив це рішення, і 08 квітня 2002 року Басманний районний суд м. Москви визнав дії судового пристава законними.

Оцінка Суду

Заявник скаржить на те, що рішення суду від 08 жовтня 1998 року (в обсязі, в якому його було підтримано) не було виконано. Він стверджував про порушення статті 6 Конвенції.

Уряд зазначив, що заявник не вичерпав національних засобів правового захисту, які були йому доступні. Так, відповідно до формальних вимог він не звернувся до належного суду в м. Москві зі скаргою на дії судового виконавця.

Заявник стверджував, що він вичерпав національні засоби правового захисту, які йому були доступні, оскільки він безліч разів звертався до судів та різних урядових установ.

Суд зауважив, що за обставин цієї справи не є важливим, чи належним чином заявник подавав свої скарги на дії судових виконавців до суду. Факти справи свідчать про те, що протягом майже всього періоду, який розглядається, виконанню рішення суду від 08 жовтня 1998 року перешкоджали законодавчі положення, а не бездіяльність судового виконавця. У цьому зв'язку заявнику не можна дорікнути за відсутність скарги на дії судового виконавця.

Суд наголосив, що право на суд, передбачене пунктом 1 статті 6 Конвенції, буде ілюзорним, якщо національна правова система Договірної Сторони дозволяє, щоб остаточне та обов'язкове рішення суду залишалось невиконаним на шкоду стороні провадження. Виконання рішення, постановленого судом, повинне вважатись невід'ємною частиною «суду» для цілей статті 6 Конвенції (див. рішення у справі «Горнсбі проти Греції» («Hornsby v. Greece») від 25 лютого 1997 року, Огляди рішень та ухвал (Reports of Judgments and Decisions) 1997-II, с. 510, п. 40, та рішення у справі «Бурдов проти Росії» («Burdov v. Russia»), від 07 травня 2002 року № 59498/00, п. 34. Більше того, виконання рішення суду не може бути не виправдано тривалим (див. рішення у справі «Імобільяре Саффі проти Італії» («Immobiliare Saffi v. Italy») [ВП], № 22774/93, ЄСПЛ 1999-V, п. 66, яке стосується рішення суду про стягнення з приватної особи, виконання якого вимагало особливих дій органів державної влади).

Однак право на суд, включно з етапом виконання відповідного рішення суду, не є абсолютним та може підлягати легітимним обмеженням. Якщо доступ особи обмежено на підставі закону або фактичними діями, Суд буде розглядати, чи призводить обмеження до підриву суті права, а саме чи переслідує обмеження легітимну мету та чи встановлено обґрунтоване співвідношення пропорційності між засобами, які було вжито, та метою, яку прагнуть досягнути (див. рішення у справі «Ашінгдан проти Сполученого Королівства» («Ashingdane v. the United Kingdom») від 28 травня 1985 року, серія А № 93, с. 24-25, п. 57). Якщо обмеження сумісне з цими принципами, порушення статті 6 Конвенції не виникає.

У цій справі очевидно, що стаття 6 Конвенції застосовується до провадження, яке було ініційоване заявником проти банку. Як зазначив заявник, воно стосувалося стягнення коштів, вкладених у цей банк.

Суд має визначити, чи було виконавче провадження несумісним з правом заявника на суд. При цьому Суд буде розглядати два аспекти: перший – це провадження, які відбувалися після ухвалення рішення від 17 листопада 1998 року до 16 серпня 1999 року, коли Центральний банк запровадив мораторій на стягнення всіх боргів з банку; другий – це період з 16 серпня 1999 року.

Щодо першого періоду Суд зауважує, що виконавча процедура проти банку була розпочата 08 січня 1999 року судовим виконавцем, який є державним службовцем, відповідальним за виконання судових рішень. Убачається, що судовий виконавець вжив низку заходів. Як був поінформований заявник, у квітні 1999 року судовий виконавець наклав арешт на активи банку, проте їх було недостатньо для задоволення вимог усіх кредиторів. Після цього заявника періодично повідомляли про прогрес у розподілі активів банку, а також про те, що він буде повідомлений, коли його вимоги щодо стягнення заборгованості можуть бути задоволені.

За цих обставин, враховуючи спосіб, у який здійснювалося виконавче провадження, Суд визнав, що події з дня набрання рішенням суду від 17 листопада 1998 року законної сили та до зупинення виконання 16 серпня 1999 року не можна вважати такими, що свідчать про заперечення самої суті права заявника на суд при вирішенні цивільних прав у первісному провадженні.

Що ж до другого періоду, то виконанню рішення суду перешкоджав мораторій, накладений Центральним банком та АРКО. Водночас дружнє врегулювання було досягнуто між кредиторами та банком. На цій підставі виконавче провадження було закінчено у червні 2001 року.

Право на суд включає право на виконання рішення без невинуватених зволікань (див. рішення у справі «Іммобільяре Саффі проти Італії» («Immobiliare Saffi v. Italy»), п. 66). Однак зупинення виконання рішення суду на період, який є суворо необхідним для пошуку успішного вирішення проблем публічного правопорядку, може бути виправданим за виключних обставин (див. зазначене рішення, п. 69).

Суд зазначив, що відповідальність держави за виконання рішення суду проти приватної компанії поширюється тільки на залучення державних установ у виконавче провадження. Відповідальність держави припиняється як тільки суд закриває виконавче провадження на підставі національного законодавства. У цій справі з дня набрання рішенням законної сили до закриття виконавчого провадження минуло три роки та сім місяців. Провадження, яке розглядається, було складним та вимагало вирішення складних практичних та адміністративних питань, а саме знаходження шляху задоволення вимог численної кількості кредиторів банку та обговорення способу вирішення, яке б дало змогу продовжувати функціонування банку як важливої частини банківської системи держави. Беручи до уваги проблеми публічного правопорядку, які безперечно виникли в банківській сфері Росії після фінансової кризи у серпні 1998 року та зусилля держави для її подолання, Суд визнав, що ці затримки не були настільки тривалими, щоб вважати, що результат судового процесу було позбавлено корисного ефекту або підірвано його суть (див. *mutatis mutandis*, ухвалу в справі «Меаззі проти Італії» (Meazzi v. Italy) від 15 листопада 2001 року № 35815/97). Суд також не може дійти висновку про те, що провадження, яке розглядається, було надмірно тривалим.

Крім того, Суд зауважив, що оцінка необхідності та легітимності мораторію, а також строків та умов дружнього врегулювання була розглянута Конституційним Судом та

арбітражними судами (див. а contrario, рішення у справі «Імобільяре Саффі проти Італії» (Immobiliare Saffi), п. 72).

З наданих документів вбачається, що протягом процедури переговорів щодо дружнього врегулювання банк декілька разів запрошував заявника взяти участь у переговорах та проголосувати. Після затвердження мирової угоди заявника також запрошували скористатися умовами угоди. Відповідальність за те, що заявник цього не зробив, не може покладатися на державу.

За таких обставин, беручи до уваги те, що виконавче провадження було відкрито та мало розвиток, враховуючи проблеми публічного правопорядку, спричинені вимогами великої кількості кредиторів неплатоспроможного банку, судовий контроль за виконавчим провадженням та укладення мирової угоди, Суд дійшов висновку, що події з часу прийняття рішення в листопаді 1998 року не можуть вважатися такими, що позбавили заявника права на суд.

Це означає, що ця частина заяви є очевидно необґрунтованою у значенні пункту 3 статті 45 Конвенції і вона має бути визнана неприйнятною відповідно до пункту 4 статті 35 Конвенції.

Заявник також стверджував про порушення статті 1 Першого протоколу в результаті невиконання рішення суду від 08 жовтня 1998 року.

Він також вважав, що був позбавлений можливості контролювати своє майно, яке фактично було експропрійоване.

Застосовуючи обґрунтування щодо скарги за статтею 6 Конвенції, Суд зазначив, що питання вичерпання національних засобів правового захисту не зовсім зрозуміле. Однак за даних обставин Суд буде виходити з того, що заявник вичерпав доступні йому національні засоби правового захисту.

На думку Суду, оскаржуване втручання прирівнюється до контролю за використанням майна в сенсі пункту 2 статті 1 Першого протоколу та переслідує легітимну ціль в загальних інтересах, як це передбачає зазначене положення (див. рішення у справах «Імобільяре Саффі проти Італії» (Immobiliare Saffi), пп. 46 та 48, та «Сколло проти Італії» (Scollo v. Italy), від 28 вересня 1995 року, Серія А № 315-С, с. 26, пп. 30-31).

Для того щоб відповідати статті 1 Першого протоколу, будь-яке втручання повинно забезпечити «справедливий баланс» між вимогами загального інтересу та вимогами захисту основоположних прав особи. Вимога досягати цього балансу відображається в структурі статті 1 загалом, а також в її другому пункті. Має бути обґрунтоване співвідношення пропорційності між вжитими засобами та метою, яка переслідується. При визначенні того, чи було дотримано цієї вимоги, Суд визнає, що держава має широкі межі свободи розсуду щодо обрання як засобів виконання, так й щодо встановлення того, чи виправдані наслідки виконання публічними інтересами для цілі досягнення відповідної мети права. У сфері питань значної публічної важливості, таких як подолання наслідків банківської або фінансової кризи, Суд буде поважати рішення органів влади стосовно того, що вважається загальним інтересом, за винятком випадків, коли це рішення очевидно не

має обґрунтованих підстав (див. рішення у справі «Імобільяре Саффі проти Італії» (Immobiliare Saffi), п. 49).

Суд зазначає, що фактори, які перешкоджали виконанню рішення суду, тобто мораторій та закриття виконавчого провадження, були визначені законом. Законодавство передбачало процедурні гарантії для кредиторів банку, які отримали судовий перегляд мораторію, а також були залучені до переговорів щодо мирової угоди та затвердження судом цієї мирової угоди. Умови мирової угоди були погоджені більшістю кредиторів, і заявник мав можливість брати участь у цьому процесі. Сама сутність фінансової інституції та величезна кількість залучених кредиторів призвела до неможливості вимагати виконання вимог кожного окремого кредитора. Те, яким чином була погоджена угода більшістю кредиторів, не свідчить про необґрунтованість або про відсутність раціональних підстав.

Суд зауважив, що у цій справі баланс між інтересами, які були на кону, було встановлено (див. рішення у справі «Сколло проти Італії» (Scollo v. Italy), п. 37). Він визнав, що обмеження заявника у використанні майна не поклато на нього індивідуального та надмірного тягара всупереч вимогам пункту 2 статті 1 Першого протоколу.

Ураховуючи загальні інтереси, що стояли на кону, та у світлі обґрунтування Суду щодо скарги заявника за статтею 6 Конвенції не можна стверджувати, що заявник був жертвою фактичного позбавлення майна або його право на мирне володіння своїм майном було порушено іншим чином.

Це означає, що ця частина заяви є очевидно необґрунтованою у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції і має бути відхилена відповідно до пункту 4 статті 35 Конвенції.

Заявник також скаржився на відмову національних судів перерахувати суму компенсації, яка була йому присуджена як жертві пограбування, щоб компенсувати інфляційні втрати та невиконання рішення суду. Він стверджував про порушення статті 1 Першого протоколу.

Що ж до скарги заявника на відмову в перерахунку суми компенсації, то Суд зауважив, що ні стаття 1 Першого протоколу, ні інше будь-яке положення Конвенції не гарантують права на рішення з прив'язкою до індексації для врахування інфляції.

Скарга заявника на невиконання рішення суду стосується невиконання рішення суду приватною особою. З поданих аргументів вбачається, що після винесення судових рішень виконавчі провадження були розпочаті судовими виконавцями, однак боржники були неплатоспроможними та не могли сплатити всю суму. Місцезнаходження Г. було невідоме після його звільнення з в'язниці. Матеріали, надані Суду, не вказують, що виконавча служба не виконала свого обов'язку розшукати боржника або іншим чином несе відповідальність за невиконання рішення суду.

Це означає, що ця частина заяви є очевидно необґрунтованою в значенні пункту 3 статті 35 Конвенції і має бути відхилена відповідно до пункту 4 статті 35 Конвенції.

Висновок

Заява є неприйнятною.

Детальніше з текстом ухвали ЄСПЛ щодо прийнятності від 03.05.2012 (остаточне 18.06.2002) у справі «Валерій Філіпович Шестков проти Росії» за заявою № 48757/99 можна ознайомитися за посиланням [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{"fulltext":\["48757/99"\],"itemid":\["001-22555"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{).

2. Справа "Ромашов проти України" (заява № 67534/01)

Рішення ЄСПЛ від 27.07.2004
(порушення пункту 1 статті 6, статті 13 Конвенції)

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявника на тривале невиконання рішення комісії з трудових спорів та невиплати йому компенсації за зменшення вартості присудженої йому суми.

Заявником у справі є Віктор Петрович Ромашов, громадянин України, який народився у 1954 році і постійно проживає в м. Лисичанську, Україна. Заявник є пенсіонером.

У травні 1998 року заявник подав до комісії з трудових спорів "Шахтобудівельного управління" Державного підприємства "Лисичанськ-вугілля" (далі – ШБУ) заяву про отримання невиплаченої заробітної плати із шахти, яка перебуває у державній власності.

16 червня 1998 року комісія з трудових спорів ШБУ розглянула його скарги та зобов'язала ШБУ виплатити заявнику 8 783,39 грн компенсації. Того ж дня комісія видала заявнику посвідчення, яке мало такий самий статус, що і виконавчий лист.

27 липня 1998 року майно ШБУ було описане податковою інспекцією.

09 червня, 07 липня та 19 листопада 1999 року заявнику було виплачено 500 грн, 300 грн і 210 грн.

30 квітня 2000 року Лисичанське міське управління юстиції повідомило заявника про те, що майно ШБУ знаходиться у податковій заставі та, відповідно, на нього не можна накласти арешт. Управління юстиції також поінформувало заявника про те, що у державному бюджеті не передбачено коштів на виконання рішення від 16 червня 1998 року.

14 червня 2000 року заявник був поінформований про те, що рішення комісії з трудових спорів від 16 червня 1998 року не може бути виконане у зв'язку з відсутністю у Міністерства палива та енергетики коштів.

23 січня 2002 року Лисичанський місцевий суд присудив заявнику 2 282,21 грн компенсації за втрату частини присудженої йому суми в результаті інфляції. Заявник повідомив, що це рішення залишається невиконаним.

10 січня 2003 року заявник повідомив Суду, що виконавче провадження у його справі все ще триває.

28 листопада 2003 року ШБУ виплатило заявнику в повному обсязі борг, присуджений рішенням від 16 червня 1998 року.

1 грудня 2003 року виконавча служба закінчила виконавче провадження, оскільки рішення від 16 червня 1998 року було виконане в повному обсязі.

Оцінка Суду

Попередні висновки щодо статусу рішення комісії з трудових спорів.

Суд зазначив, що стаття 221 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП) передбачає, що "трудові спори розглядаються: 1) комісіями з трудових спорів; 2) районними (міськими) судами". Заявник мав право звернутися до комісії з трудових спорів для вирішення трудового спору (стаття 224 КЗпП). Її рішення може бути оскаржене до суду (стаття 228 КЗпП). Суд вважає, що в сфері трудових спорів комісія є першою інстанцією, звернення до якої має бути використано відповідно до пункту 1 статті 35 Конвенції (див. "Яса проти Туреччини", рішення від 2 вересня 1998 року, 1998-VI, р. 2431, параграф 71; "Селмуні проти Франції" [GC], № 25803/94, параграфи 74-75, ЄСПЛ 1999-V). Звернення до комісії з трудових спорів, як у цій справі, дало заявнику можливість забезпечити поновлення його прав відповідно до його скарг щодо отримання заборгованості із заробітної плати, яка йому належала.

Згідно зі статтею 230 КЗпП державна виконавча служба виносить постанову про відкриття виконавчого провадження на підставі посвідчення комісії з трудових спорів. Посвідчення комісії з трудових спорів прирівнюється до виконавчого листа, виданого державною виконавчою службою на підставі рішення суду. Відповідно до статті 3-11 Закону "Про виконавче провадження" рішення комісії з трудових спорів підлягають виконанню державною виконавчою службою.

Суд визнав, що рішення комісії з трудових спорів у справі заявника може бути прирівняне до судового рішення і держава несе відповідальність за його невиконання. Більше того, державна виконавча служба порушила виконавче провадження на підставі посвідчення комісії та, відповідно, несе відповідальність за його виконання. Виконавче провадження становить невід'ємну частину судового розгляду, яке у цій справі замінило провадження у комісії з трудових спорів. Шахта є державним підприємством, і держава відповідає за борги юридичних осіб, які контролюються нею фінансово чи адміністративно.

Щодо порушення пункту 1 статті 6 Конвенції

Суд повторив, що пункт 1 статті 6 параграфу 1 Конвенції гарантує кожному право на звернення до суду або арбітражу з позовом щодо будь-яких його цивільних прав та обов'язків; таким чином, ця стаття проголошує "право на суд", одним з аспектів якого є право на доступ, тобто право подати до суду позов із цивільно-правових питань. Однак це право було б ілюзорним, якби правова система договірної держави допускала, щоб остаточне судове рішення, яке має обов'язкову силу, не виконувалося на шкоду одній із сторін. Важко собі навіть уявити, щоб стаття 6 Конвенції детально описувала процесуальні гарантії, які надаються сторонам у спорі, а саме: справедливий, публічний і швидкий

розгляд, – і водночас не передбачала виконання судових рішень. Якщо вбачати у зазначеній статті тільки проголошення доступу до судового органу та права на судові провадження, то це могло б породжувати ситуації, що суперечать принципу верховенства права, який договірні держави зобов'язалися поважати, ратифікуючи Конвенцію. Отже, для цілей статті 6 Конвенції виконання рішення, ухваленого будь-яким судом, має розцінюватися як складова частина "суду" (див. рішення у справі "Горнсбі проти Греції", рішення від 19 березня 1997 року, 1997-II, р. 510, параграф 40).

Державні органи не можуть довільно посилатися на відсутність коштів як на виправдання невиконання зобов'язань за боргом, визначеним судовим рішенням. Проте затримка у виконанні рішення може бути виправдана за виняткових обставин. Але затримка не повинна бути такою, що позбавляє сутності право, яке захищається пунктом 1 статті 6 Конвенції (див. рішення у справі "Імобільяре Саффі проти Італії", заява № 22774/93, параграф 74, ЄСПЛ 1999-V). У цій справі заявник не повинен був бути позбавлений можливості отримання відшкодування за рішенням, винесеним на його користь, що було дуже важливим для нього та його сім'ї, через стверджені фінансові труднощі держави.

Суд зазначив, що рішення комісії з трудових спорів від 16 червня 1998 року залишалось невиконаним повністю чи принаймні частково до 1 грудня 2003 року, коли залишок розміру заборгованості, присудженої рішенням від 16 червня 1998 року, був виплачений заявнику. Це рішення було виконане тільки після комунікації заяви з Урядом-відповідачем. До того ж рішення від 23 січня 2002 року, яким Лисичанський місцевий суд присудив заявнику компенсацію за знецінення коштів, все ще залишається невиконаним.

Не вживаючи протягом 5 років, 5 місяців і 15 днів необхідних заходів щодо виконання рішення комісії з трудових спорів та не виплачуючи заявнику компенсацію, присуджену рішенням від 23 січня 2002 року, держава позбавила положення пункту 1 статті 6 Конвенції будь-якого практичного значення.

Відповідно, наявне порушення статті 6 параграфу 1 Конвенції.

Щодо порушення статті 13 Конвенції

Суд звертається до своїх висновків (у параграфах 43–47) щодо аргументів Уряду про національні засоби правового захисту. За цих же підстав Суд вирішує, що заявник не мав ефективних національних засобів правового захисту, як цього вимагає стаття 13 Конвенції, для відшкодування шкоди, спричиненої затримками у цій справі (див. "Войтенко проти України", заява № 18966/02, рішення від 29 червня 2004 року, параграфи 46–48). Отже, наявне порушення цього положення.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Порушення статті 13 Конвенції.

Детальніше з перекладом тексту рішення ЄСПЛ від 27.07.2004 у справі «Ромашов проти України» за заявою № 67534/01 можна ознайомитися за посиланням https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_227#Text.

3. Справа "Деркач та Палек проти України" (заяви №№ 34297/02, 39574/02)

Рішення ЄСПЛ від 21.12.2004 (остаточне 06.06.2005)
(порушення пункту 1 статті 6 Конвенції, статті 1 Першого протоколу до Конвенції)

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявників щодо невиконання рішення суду про стягнення заробітної плати.

Валентина Миколаївна Деркач, громадянка України, яка народилася у 1962 році. Микола Іванович Палек також громадянин України, який народився у 1957 році. Обидва заявники живуть у м. Ужгороді, Україна.

У 2001–2002 роках заявники подавали окремі позови проти їх колишнього працедавця – державного підприємства "Атомспецбуд" – компанії, яка здійснювала будівельні роботи у Чорнобилі, у зоні обов'язкового відселення, до національних місцевих судів, вимагаючи виплатити їм заборгованість із заробітної плати та інші виплати.

Рішенням Вишгородського районного суду Київської області від 05 березня 2002 року Валентині Деркач було присуджено 9 133 грн (еквівалент 1 405,08 євро) заборгованості із заробітної плати та компенсації. 22 квітня 2002 року Славутицький районний відділ державної виконавчої служби відкрив виконавче провадження.

Рішенням Вишгородського райсуду Київської області від 15 травня 2002 року Миколі Палеку було присуджено 1 5476 грн (еквівалент 2380,92 ЄВРО) заборгованості з заробітної плати і компенсації. 8 серпня 2002 року державна виконавча служба відкрила виконавче провадження.

29 червня 2002 року Міністерство палива та енергетики вирішило ліквідувати підприємство-боржника з огляду на його збитковість. 18 липня 2002 року була створена ліквідаційна комісія.

У грудні 2002 року виконавчі листи в обох справах були направлені до ліквідаційної комісії.

Рішення залишаються невиконаними, оскільки власність боржника не може бути реалізована для виконання рішень. Реалізація майна вимагала спеціального дозволу Міністерства з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи з огляду на те, що майно боржника знаходилось у Чорнобильській зоні та зазнало радіоактивного забруднення. Такий дозвіл наданий не був.

Оцінка Суду

Стверджуване порушення пункту 1 статті 6 і статті 13 Конвенції

Заявники скаржилися на невиконання судових рішень, винесених на їх користь, посилаючись при цьому на статтю 13 і, по суті, на пункт 1 статті 6 Конвенції. Вони зазначали, що вони не мали ефективного національного засобу захисту для отримання від підприємства-боржника заборгованості, яка належала їм.

Прийнятність. Вичерпання національних засобів захисту

Уряд подав попередні зауваження щодо невичерпання заявниками національних засобів захисту з огляду на те, що вони не оскаржували до національних судів бездіяльність державних виконавців та не вимагали відшкодування шкоди у зв'язку з тривалістю виконавчих проваджень чи знецінення присуджених їм коштів.

Заявники спростовували цей аргумент. Вони наголошували на тому, що державна виконавча служба, і це підтверджувалося Урядом, вжила усіх необхідних заходів для виконання рішення. Тому не було жодної потреби подавати позов проти державної виконавчої служби. Більше того, у провадженні у Суді вони не заявляли про відшкодування шкоди у зв'язку зі знеціненням присуджених їм коштів. Отже, вони не зобов'язані були звертатися у зв'язку з цим до будь-якого національного засобу захисту.

Суд повторив, що метою пункту 1 статті 35 Конвенції є надання державам-учасницям можливості попередження та відновлення прав, про порушення яких стверджується, перед тим, як такі твердження будуть подані до Суду. Проте лише ті засоби захисту мають бути використані, які є ефективними. Ефективність означає як попередження стверджуваного порушення чи його продовження, так і надання відповідного відшкодування за будь-яке порушення, яке вже відбулося (див. рішення у справі "Кудла проти Польщі" [ВП], заява № 30210/96, § 158). На Уряд, який стверджує про невичерпання, покладається обов'язок доведення Суду, що засіб захисту є ефективним, доступним як у теорії, так і на практиці (див. рішення у справі "Хохліч проти України" від 29 квітня 2003 року, заява № 41707/98, § 149).

Проте у цій справі рішення, винесені на користь заявників, залишаються невиконаними, незважаючи на зусилля ДВС (що зазначалось і Урядом). Більше того, державна виконавча служба більше не бере участі у процесі стягнення заборгованостей, оскільки виконавчі провадження були закриті, а вимоги заявників були направлені до ліквідаційної комісії підприємства-боржника. Отже, Суд дійшов висновку, що попередні зауваження Уряду не стосуються основної скарги заявників і не можуть бути прийняті, оскільки засіб захисту, на який посилався Уряд, не міг перешкодити продовженню стверджуваного порушення.

Відповідно, Суд відхиляє ці зауваження.

*Відповідність принципу *ratione personae* (відповідальність держави)*

Далі у своїх зауваженнях Уряд зазначав, що незважаючи на те, що підприємство-боржник було державним підприємством, воно було окремою юридичною особою і відповідно до національного законодавства держава не може бути відповідальною за його борги. Отже, виконання рішень, винесених на користь заявників, не може передбачати відповідальність держави чи її бюджету.

Заявники наполягали на тому, що держава створила підприємство, здійснювала його управління, розпоряджалася коштами та прийняла рішення про його ліквідацію. Вона мала

достатньо коштів для покриття його заборгованостей і, таким чином, має бути відповідальною за такі борги.

Питання полягає в тому, чи відповідає держава за борги державного підприємства, яке є окремою юридичною особою, і чи може бути визнана відповідальною за категоричну відмову виплачувати заявникам кошти, присуджені їм рішеннями щодо підприємства.

Суд погодився, що **Уряд не продемонстрував, що компанія "Атомспецбуд" мала достатню інституційну та операційну незалежність від держави, щоб можна було звільнити державу від відповідальності за Конвенцією щодо її дій чи бездіяльності** (*mutatis mutandis* (та з посиланням на статтю 34 Конвенції) ухвала у справі "Радіо Франс та інші проти Франції" від 23 вересня 2003 року, заява № 53984/00).

Суд посилався на свої висновки у справі "Михайленки та інші проти України" (рішення від 30 листопада 2004 року, заяви № 35091/02 та інші), які стосувалися неспроможності цієї ж компанії виконувати рішення, винесені проти неї. З огляду на причини, викладені у пункті 45 рішення, Суд вирішив, що така неспроможність стала підставою для виникнення відповідальності відповідного учасника Конвенції за статтею 6 Конвенції та статтею 1 Першого протоколу. Він не вбачає підстав для відхилення від згаданих висновків у цій справі.

Суд вирішив, що скарга заявників є сумісною з принципом *ratione personae* відповідно до положень Конвенції, та відхилив зауваження Уряду, пов'язані із цим питанням. Ця скарга не є абсолютно необґрунтованою в сенсі пункту 3 статті 35 Конвенції. Вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

Щодо суті

Уряд зауважив, що державна виконавча служба усіма шляхами намагалася виконати рішення, і вона не може більше вважатися відповідальною за невиконання чи стверджену бездіяльність у зв'язку з цим, оскільки було прийняте рішення про ліквідацію компанії. Майно боржника знаходилося у зоні радіоактивного забруднення. Таким чином, його майно не могло бути відчужене без дозволу, який мав надаватися МНС.

Заявники зазначали, що їх скарга про невиконання рішень не стосувалася стверджуваної бездіяльності ДВС, як вважав Уряд. Їх доводи полягали у тому, що держава має достатньо контролю за своїми підприємствами для забезпечення виконання їх фінансових зобов'язань.

Суд наголосив, що пункт 1 статті 6 Конвенції гарантує кожному право порушити в суді чи трибуналі будь-який позов, який стосується його цивільних прав та обов'язків. Таким чином, пункт передбачає "право на суд", одним з аспектів якого є право доступу до суду, тобто право порушувати в судах позов для вирішення цивільного спору. Однак це право було б ілюзорним, якби національна правова система Високої Договірної Сторони дозволяла, щоб остаточне, обов'язкове для виконання судове рішення залишалось невиконаним на шкоду однієї зі сторін. Важко уявити, щоб пункт 1 статті 6 Конвенції

детально описував процедурні гарантії, які надано сторонам: справедливість, відкритість і оперативність провадження, – і не передбачав би гарантій виконання судових рішень. Тлумачення статті 6 Конвенції як положення, що лише гарантує право на звернення до суду та проведення судового розгляду, могло б призвести до ситуації, несумісної з принципом верховенства права, який Високі Договірні Сторони зобов'язалися поважати, ратифікуючи Конвенцію. Отже, виконання судового рішення має розглядатися як невід'ємна частина "судового процесу" для цілей статті 6 Конвенції (див. рішення у справі "Бурдов проти Росії", заява № 589498/00, п. 34).

Державні органи не можуть довільно посилатись на брак коштів як на виправдання невиконання рішення. Але затримка виконання рішення може бути обґрунтована окремими обставинами. Проте вона не може бути такою, що позбавляє сенсу право, гарантоване пунктом 1 статті 6 Конвенції (див. рішення у справі "Імобільяре Саффі проти Італії", заява № 22774/93, п. 74). У цій справі заявники не мають бути позбавлені можливості отримання користі від успішного завершення провадження за їх скаргою.

Суд зазначив, що рішення, винесені на користь заявників у 2002 році, залишаються невиконаними до цього часу і Уряд не може посилатися на той аргумент, що погашення заборгованості перед заявниками триває в межах ліквідаційної процедури. Зобов'язання вчасної та повної виплати коштів, присуджених остаточними рішеннями, лежить на державних органах.

Відмовою вжити необхідних заходів для виконання остаточних рішень у цій справі державні органи України позбавили положення пункту 1 статті 6 Конвенції усього її практичного значення.

Таким чином, у цій справі було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

За цих обставин Суд не вважає за необхідне розглядати скаргу за статтею 13 Конвенції.

Стверджуване порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції

Далі заявники скаржилися на те, що держава порушила їх право на мирне володіння своїм майном, гарантоване статтею 1 Першого протоколу до Конвенції.

Прийнятність

Суд звернувся до своїх висновків за пунктом 1 статті 6 Конвенції, якими були відхилені зауваження Уряду щодо прийнятності заяви, які рівною мірою стосуються скарги заявників за статтею 1 Першого протоколу № 1 до Конвенції. Суд вирішив, що ця скарга не є абсолютно необґрунтованою чи непринятною з інших підстав, передбачених статтею 35 Конвенції. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

Щодо суті

Уряд погоджувався з тим, що суми, присуджені заявникам національними судами, становлять майно в сенсі статті 1 Першого протоколу до Конвенції. Він погоджувався з тим, що невиконання рішень, винесених на користь заявників, може вважатися втручанням у

право заявників на мирне володіння їх майном. Проте Уряд зазначив, що таке втручання було викликане загальними інтересами, зокрема необхідністю контролю за вивезенням забрудненого устаткування з Чорнобильської зони. Велика кількість кредиторів ліквідованої компанії зобов'язує ліквідаційну комісію і державу вжити комплексних заходів для задоволення усіх їх вимог.

Заявники зазначали, що втручання у їх право власності не ґрунтувалося на законі. Відмовившись виплачувати їм борги, держава, порушивши статтю 1 Першого протоколу до Конвенції, позбавила їх реальної вартості їх власності. Інтереси суспільства, згадані Урядом, не можуть бути захищені за рахунок них, і держава мала знайти можливість для виплати їх заробітної плати.

Суд нагадав свою прецедентну практику, згідно з якою відсутність у заявника можливості домогтися виконання рішення, винесеного на його чи її користь, становить втручання у право на мирне володіння майном, гарантоване першим реченням частини першої статті 1 Першого протоколу (див. рішення у справах "Бурдов проти Росії", заява N 569498/00, п. 40, та "Ясіуньєне проти Латвії" від 06 березня 2003 року, заява № 41510/98, п. 45).

Суд дійшов висновку, що неможливість для заявників домогтися виконання їх рішень протягом розумного періоду часу (більше двох років) становить втручання у їх право на мирне володіння їх майном в сенсі частини першої статті 1 Першого протоколу.

Таке втручання певною мірою виправдовувалося заборонаю вивозити із Чорнобильської зони обов'язкового відселення забруднене майно підприємства-боржника. Проте, на думку Суду, заборона, яка, безперечно, зачіпала законні суспільні інтереси, порушує рівновагу між інтересами держави та заявників. У цьому випадку весь фінансовий тягар був покладений на заявників, і Уряд не зміг пояснити на своє виправдання, чому не могли бути виділені кошти для забезпечення погашення заборгованості перед заявниками.

Відмовою виконати рішення, винесені на користь заявників, державні органи перешкоджали та продовжують перешкоджати заявникам протягом відповідного періоду отримати у повному обсязі кошти, на які вони мали право.

Відповідно, тут було також порушення статті 1 Першого протоколу.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Немає необхідності розглядати скарги заявників за статтею 13 Конвенції.

Порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

Детальніше з текстом перекладу рішення ЄСПЛ від 21.12.2004 (остаточне 06.06.2005) у справі «Деркач та Палек проти України» за заявами № 34297/02 та № 39574/02 можна ознайомитися за посиланням https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_234#Text.

4. Справа "Кацюк проти України"

(заява № 58928/00)

Рішення ЄСПЛ від 05.04.2005

(порушення пункту 1 статті 6 Конвенції, статті 1 Першого протоколу до Конвенції)

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявника щодо невиконання рішення суду про стягнення з боржника заборгованості із заробітної плати.

Заявник Кацюк Василь Іванович народився у 1953 році та проживає в м. Шахтарськ, Україна.

Факти у справі стосовно процедури виконання рішення від 02 березня 1999 року, винесеного щодо приватного підприємства

28 травня 1997 року обласне управління Фонду державного майна України здало в оренду товариству з обмеженою відповідальністю "Шахта № 20" кілька шахт, внесених на баланс ДВАТ "Шахта Постніківська".

Із жовтня 1997 року до січня 1999 року заявник працював у ТОВ "Шахта № 20".

У лютому 1999 року заявник звернувся до Шахтарського міського суду з позовом до свого колишнього наймача про стягнення заборгованості із заробітної плати. Рішенням від 02 березня 1999 року суд задовольнив позов та зобов'язав ТОВ "Шахта № 20" виплатити заявнику 1 534,99 грн.

08 квітня 1999 року суд направив до відділу Державної виконавчої служби Шахтарського міського управління юстиції виконавчий лист, виданий на підставі винесеного рішення.

Листами від 28 травня, 30 червня, 6 жовтня та 18 листопада 1999 року відділ ДВС та міське управління юстиції Міністерства юстиції України інформували заявника про відсутність коштів на банківських рахунках товариства-боржника та про накладення арешту на його майно.

У червні 1999 року ТОВ "Шахта № 20" припинило свою діяльність, і договір оренди з ФДМУ було розірвано. Згодом ФДМУ здав в оренду ці шахти іншому приватному підприємству.

Листом від 31 січня 2000 року міське управління юстиції Міністерства юстиції України поінформувало заявника, зокрема, що ТОВ "Шахта № 20" має боржників. З них ТЕС, яка належить державі, заборгувала ТОВ "Шахта № 20" 2 6160 грн, а два приватних товариства – 5 1483 грн.

У березні 2000 року арбітражний суд Донецької області розпочав процедуру банкрутства ТОВ "Шахта № 20" та призупинив виконання рішень, винесених щодо нього. Ухвалою від 20 липня 2000 року суд визнав ТОВ "Шахта № 20" банкрутом, виніс ухвалу про його ліквідацію та визначив склад ліквідаційної комісії: Шахтарська ОДПІ, Шахтарський міський відділ ПФУ, підприємство "Харцизькі електричні мережі" та банк

"Промінвестбанк", які були кредиторами ТОВ "Шахта № 20". Суд встановив, що загальний борг товариства збільшився до 2 420 100 грн.

У жовтні 2000 виконавчі листи, видані на підставі рішень щодо ТОВ "Шахта № 20", були передані ліквідаційній комісії. Керівництво ліквідаційною комісією було доручено юристу ДВАТ "Шахта Постніківська".

Ухвалою від 10 квітня 2001 року на вимогу кредиторів арбітражний суд Донецької області призначив незалежного професійного ліквідатора.

За повідомленням Уряду, в процесі ліквідації було встановлено, що ТОВ "Шахта N 20" має боржника – ТЕС, яка належить акціонерному товариству "Донбасенерго" та має заборгованість у сумі 214 000 грн.

Господарський суд Донецької області наказом від 25 лютого 2002 року зобов'язав товариство "Донбасенерго" перерахувати ТОВ "Шахта № 20" кошти у сумі 46 637,08 грн.

Постановою від 11 травня 2002 року державний виконавець призупинив виконання наказу від 25 лютого 2002 року у зв'язку з розпочатою процедурою банкрутства товариства "Донбасенерго".

Рішенням від 04 листопада 2002 року Господарський суд Донецької області подовжив процедуру ліквідації ТОВ "Шахта № 20" та призначив нового ліквідатора.

Листом від 25 лютого 2004 року новий ліквідатор поінформував заявника, що виплата заборгованості із заробітної плати неможлива через відсутність коштів у товариства-боржника.

Згодом заявник оскаржив бездіяльність ліквідатора у Шахтарському міському суді. Під час судового засідання ліквідатор пояснив суду, що на рахунки збанкрутілого товариства не було надходжень та наказ від 25 лютого 2002 року, адресований товариству "Донбасенерго", все ще не виконаний.

Рішенням від 26 травня 2004 року суд зобов'язав ліквідатора виконати рішення від 2 березня 1999 року. Оскільки він не здійснив заходів щодо виконання рішення, державний виконавець наклав на нього штраф. Восени 2004 року ліквідатор оскаржив дії виконавця у Шахтарському міському суді, і процедуру виконання рішення від 26 травня 2004 року було зупинено.

На сьогодні рішення від 02 березня 1999 року, винесене на користь заявника, залишається невиконаним.

Оцінка Суду

Щодо виконання рішення від 02 березня 1999 року

Уряд зазначив, що заявник не оскаржував в українських судах дії або бездіяльність органів ДВС щодо виконання названого рішення. ДВС здійснила всі необхідні заходи з метою виконання рішення. Воно залишається невиконаним через відсутність коштів у ТОВ "Шахта № 20" у процесі ліквідації. Товариство-боржник відповідно до цього рішення є приватним підприємством. Держава не може нести відповідальність за відсутність коштів

у приватного підприємства. Крім того, право заявника на відшкодування йому заборгованості ніколи не заперечувалося.

Заявник не погодився з твердженнями Уряду і зауважив, що оскарження недоліків діяльності ДВС є неефективним засобом правового захисту. Він використовував таку можливість з метою виконання рішення від 07 грудня 1999 року, і у задоволенні його позову було відмовлено судом.

Заявник наголосив, що ТОВ "Шахта № 20" мала трьох боржників, один з яких є державним підприємством, і його борги досі не стягнуті. Він вважає, що ні державні виконавці, ні ліквідатори не виконали свою роботу належним чином.

Суд звернув увагу, що виконання рішення у справі здійснювалось ДВС до початку процедури ліквідації в березні 2000 року. Оскільки заявник скаржить на бездіяльність ДВС, Суд вважає, що він мав можливість звернутися з цього приводу до судів. Відповідний засіб правового захисту передбачено законодавством України.

Суд нагадав, що неефективність засобу правового захисту має бути достовірно встановлена і наявність лише сумнівів щодо перспектив успіху засобу захисту, який не є очевидно марним, не може бути достатньою причиною для невикористання такого засобу (див. рішення у справі "Акдівар та інші проти Туреччини" від 16 вересня 1996 року, Збірка рішень та ухвал 1996-IV, стор. 1210, параграф 71; ухвала у справі "Воробйова проти України" від 17 грудня 2002 року, заява № 27517/02). Крім того, засіб правового захисту не перестає бути "ефективним" в контексті статті 13 Конвенції через те, що стан матеріального права, яке застосовується, позбавляє його будь-яких шансів на успіх (справа "Гайдук та інші проти України", заява № 45526/99 та наступні, CEDH 2002-VI (витяги)). Відповідно, Суд не переконаний аргументом заявника щодо безрезультатності використання засобу правового захисту щодо ДВС в межах іншої процедури виконання, яка стосувалася державного підприємства.

Починаючи з липня 2000 року, виконання рішення, ухваленого на користь заявника, входило до обов'язків ліквідаційної комісії та професійного ліквідатора, призначеного компетентним господарським судом. У цьому контексті Суд дотримується своєї усталеної практики, відповідно до якої неплатоспроможність приватного підприємства не може тягнути за собою відповідальність держави з огляду на Конвенцію та її Протоколи (див. ухвалу у справі "Шестаков проти Росії" від 18 червня 2002 року, заява № 48757/99). Залишається з'ясувати питання, чи може виникнути така відповідальність у зв'язку з діяльністю чи бездіяльністю професійного ліквідатора та/чи ліквідаційної комісії та якою мірою.

Відповідно до законодавства України професійний ліквідатор є фізичною особою, яка має ліцензію та діє на підставі ухвали компетентного господарського суду та надає йому в кінці свій звіт, і це без додаткового вповноваження або контролю органів влади (на противагу справі "ANCA та інші проти Бельгії", № 10259/83, рішення Комісії від 10 грудня 1984 року, Рішення та звіти (DR) 40, стор. 174). Ліквідатор не має жодних рис "урядового

органу" в сенсі статті 34 Конвенції, оскільки факт призначення ліквідатора та затвердження його звіту господарським судом не надають статусу державного органу.

Ліквідаційна комісія має складатися з представників кредиторів, фінансових організацій та за необхідності – деяких державних органів влади й органів місцевого самоврядування. Зокрема, участь державних органів у процедурі банкрутства передбачена законом у випадку банкрутства державного підприємства. Отже, характер та ступінь причетності держави до процедури банкрутства залежать від товариства, щодо якого ініційовано процедуру банкрутства, а саме від того, чи йдеться про приватне товариство, чи про державне підприємство.

У цьому випадку органи державної влади: Податкова адміністрація України та Пенсійний фонд – увійшли до складу ліквідаційної комісії ТОВ "Шахта № 20". У будь-якому разі вони були присутні як кредитори, а не ex officio, і акти (звіти) ліквідатора були створені професійним ліквідатором, який здійснює керівництво ліквідаційною комісією.

Суд взяв до уваги аргумент заявника щодо заборгованості "Донбасенерго" перед ТОВ "Шахта № 20" та наказу відшкодувати її товариству, який був виданий Господарським судом Донецької області. Він вважає, що відшкодування товариством "Донбасенерго" сум, заборгованих ТОВ "Шахта № 20", без сумніву, надало б останньому можливості здійснити розрахунки з його кредиторами. **Однак, навіть якщо припустити, що відповідальність за несплату заборгованості товариством "Донбасенерго" лежить на державі Україна, Суд повинен обмежитися розглядом скарги заявника, а саме: невиконанням рішення від 02 березня 1999 року.** Стосовно цієї скарги Суд має переконатися, чи має оскаржуване порушення безпосередній та негативний вплив на ситуацію, яка піддається критиці (див. mutatis mutandis, рішення у справі "Open Door et Dublin Well Woman" проти Ірландії" від 29 жовтня 1992 року, серія А, № 246, п. 44).

На підставі положень законодавства, що застосовується у цьому випадку, заборгованість заявника належить до другої черги задоволення вимог кредиторів. Правило розподілу надходжень у процесі ліквідації відповідно до черговості кредиторів (пріоритет надається стягненню податкової заборгованості) є спільним для держав – членів Ради Європи.

З огляду на загальну суму боргів ТОВ "Шахта № 20" як і на загальну суму заборгованості товариства "Донбасенерго", і порядковий номер заявника у черзі кредиторів Суд не переконаний, що можливі розрахунки з кредиторами товариства "Донбасенерго" забезпечили б повне виконання рішення від 02 березня 1999 року, винесеного на користь заявника.

Щодо стверджуваного порушення статті 1 Першого протоколу

Уряд вважає, що з огляду на важке фінансове становище підприємства, тривалість невиконання рішення, винесеного на користь заявника, була необхідною для уникнення ліквідації підприємства і збалансування інтересів заявника та інших кредиторів з інтересами самого підприємства і його працівників. Він стверджував, що справедливий

баланс між вимогами загальних суспільних інтересів та необхідністю забезпечення права захисту власності заявника у цьому випадку не був порушений.

Заявник не підтверджує цю інформацію. Він підкреслює, що сума, призначена рішенням суду у справі, значно знецінилася через інфляцію.

Суд вважає, що неможливість для заявника досягнути виконання рішення, яке вступило в законну силу, є втручанням у здійснення його права власності (див. рішення у справах "Бурдов проти Росії", п. 40, і "Жасіньєне проти Литви", п. 45).

Суд посилається на свою практику, відповідно до якої значні затримки у виконанні рішення, винесеного на користь заявника, є порушенням його права, передбаченого статтею Першого протоколу, а відсутність активів у державного підприємства не може слугувати прийнятним виправданням щодо вимог цієї статті (див. справи Войтенка, пункт 53; Дубенка, пункт 50; Михайленків та інших проти України, заяви №№ 35091/02, 35196/02, 35201/02, 35204/02, 35945/02, 35949/02, 35953/02, 36800/02, 38296/02 та 42814/02, пункт 62).

Суд визнав, що через те, що невиконання рішення від 07 грудня 1999 року затягнулося на чотири роки і чотири місяці, заявник зазнав надмірного тягара.

Відповідно, було порушення статті 1 Першого протоколу.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

Детальніше з перекладом тексту рішення ЄСПЛ від 05.04.2005 у справі «Кацюк проти України» за заявою № 58928/00 можна ознайомитися за посиланням https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_236.

5. Справа "Михайленки та інші проти України"

(заяви №№ 35091/02, 35196/02, 35201/02, 35204/02, 35945/02, 35949/02, 35953/02, 36800/02, 38296/02, 42814/02)

Рішення ЄСПЛ від 30.11.2004 (остаточне від 06.06.2005)

(порушення пункту 1 статті 6 Конвенції, статті 1 Першого протоколу до Конвенції)

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявників щодо невиконання рішень суду про стягнення заробітної плати, винесених на їх користь, з огляду на стверджувану бездіяльність державної виконавчої служби.

Заявниками є 11 громадян України: Валентина Михайленко, Валентин Михайленко, Григорій Станіславович Ганушевич, Анатолій Іванович Марченко, Олександра Романівна Юденюк, Василь Михайлович Мишко, Василь Кіндратович Безпалько, Галина Степанівна Зоренко, Григорій Павлович Архітко, Володимир Миколайович Ліцкевич, Михайло Павлович Тищенко (далі – заявники). Усі заявники мешкають у місті Чернігові, Україна.

Між 1997 та 2001 роками заявники подавали окремі позови проти їх колишнього працедавця – державного підприємства "Атомспецбуд" – компанії, яка здійснювала будівельні роботи у Чорнобилі, у зоні обов'язкового відселення, до національних місцевих судів, вимагаючи виплатити їм заборгованість із заробітної плати та інші виплати.

Рішенням Новозаводського райсуду м. Чернігова від 14.04.98 р. Валентині Михайленко було присуджено 4 849 грн заборгованості із заробітної плати та інших виплат. 07.02.2000 та 17.10.2001 заявниця отримала 173,58 грн та 76,9 грн відповідно. Проте більшою частиною рішення залишається невиконаним, залишок заборгованості становить 4 599,33 грн (або 707,59 ЄВРО).

Рішенням Новозаводського райсуду м. Чернігова від 15.12.2000 Валентину Михайленку було присуджено 10 479 грн заборгованості із заробітної плати. Іншим рішенням того ж суду від 16.04.2002 заявнику було присуджено 2 710 грн відшкодування за затримку виплати заробітної плати. Рішення залишається невиконаним, загальна заборгованість становить 13189 грн (або 2029,08 ЄВРО).

Рішенням Новозаводського райсуду м. Чернігова від 13.07.98 Григорію Ганушевичу було присуджено 7 394 грн заборгованості із заробітної плати. 21.01.2000 та 18.08.2000 заявник отримав 219,37 грн та 116,03 грн відповідно. Проте більшою частиною рішення залишається невиконаним, залишок заборгованості становить 7 058,60 грн (або 1 085,94 ЄВРО).

Рішенням Новозаводського райсуду м. Чернігова від 11.09.97 Анатолію Марченку було присуджено 4 528 грн заборгованості із заробітної плати. Іншим рішенням того ж суду від 19.09.2001 заявнику було присуджено 9 671,75 грн відшкодування за затримку виплати заробітної плати. 17.02.98, 07.02.2000 та 20.10.2000 заявник отримав 1000 грн, 126,29 грн та 55,27 грн відповідно. Проте більшою частиною рішення залишається невиконаним, залишок заборгованості становить 13 018,19 грн (або 2002,80 ЄВРО).

Рішенням Новозаводського райсуду м. Чернігова від 18.11.98 Олександрі Юденюк було присуджено 5664 грн заборгованості із заробітної плати та 883 грн компенсації за затримку її виплати. 07.02.2000 заявниця отримала 234,37 грн. Рішення залишається невиконаним, залишок заборгованості становить 6 312,63 грн (або 971,17 ЄВРО).

Рішенням Новозаводського райсуду м. Чернігова від 24.03.99 Василю Мишку було присуджено 8 130 грн заборгованості із заробітної плати, проте йому були виплачені лише 418,62 грн. Більшою частиною рішення залишається невиконаним, залишок заборгованості становить 7 711,38 грн (або 1186,37 ЄВРО).

Рішенням Новозаводського райсуду м. Чернігова від 17.04.2001 Василю Безпальку було присуджено 14 764 грн (або 2271,38 ЄВРО) заборгованості із заробітної плати. Проте рішення залишається невиконаним.

Рішенням Новозаводського райсуду м. Чернігова від 04.02.99 Галині Зоренко було присуджено 6 596 грн заборгованості із заробітної плати. 07.02.2000 та 10.11.2000 заявниця отримала 236,12 грн та 103,51 грн відповідно. Проте більшою частиною рішення залишається невиконаним, залишок заборгованості становить 6 256,37 грн (або 962,52 ЄВРО).

Рішенням Новозаводського райсуду м. Чернігова від 01.04.99 Григорію Архітку було присуджено 6 348,62 грн заборгованості із заробітної плати. 07.02.2000 та 18.08.2000 заявник отримав 226,17 грн та 99,64 грн відповідно. Проте більшою частиною рішення залишається невиконаним, залишок заборгованості становить 6 022,81 грн (або 926,59 ЄВРО).

Рішенням Іванківського райсуду Київської області від 10.07.99 Володимирі Ліцкевичу було присуджено 6 444,45 грн заборгованості із заробітної плати. 16.11.99, 08.02.2000 та 18.08.2000 заявник отримав 61,12 грн, 171,57 грн та 101,13 грн відповідно. Проте більшою частиною рішення залишається невиконаним, залишок заборгованості становить 6 110,63 грн (або 940,10 ЄВРО).

Рішенням Новозаводського райсуду м. Чернігова від 16.10.2001 Михайлу Тищенку було присуджено 8 340 грн (або 1283,08 ЄВРО) заборгованості із заробітної плати. Рішення залишається невиконаним.

Листом від 17.06.99 Міністерство палива та енергетики поінформувало Григорія Ганушевича про те, що затримка виплати заборгованості із заробітної плати була спричинена складною економічною ситуацією підприємства-боржника з огляду на несплату компанії боргів третіми сторонами. За твердженням Міністерства, ситуація, що склалася на підприємстві, вимагає вирішення на державному рівні.

Листом від 05.05.2001 те ж Міністерство поінформувало Григорія Ганушевича про те, що незважаючи на його намагання, економічна ситуація на підприємстві не змінилася. Міністерство зазначало, що найбільшим дебітором ДБПК "Атомспецбуд" було Міністерство з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи (далі – МНС). Керівництво підприємства звернулося до

Міністерства із заявою про вирішення питання про доцільність подальшого існування підприємства.

Наприкінці 2001 року шостий, сьомий та дев'ятий заявники порушили у Печерському районному суді міста Києва провадження проти Президента України, Кабінету Міністрів України, Міністерства палива та енергетики України та Міністерства юстиції України щодо відшкодування матеріальної та моральної шкоди, спричиненої невиконанням судових рішень, винесених на їх користь. Трьома окремими рішеннями від 29.01.2002 суд відмовив заявникам, зазначивши, що у випадку невиконання заявники мали подавати скарги про відшкодування шкоди проти державної виконавчої служби, а не відповідачів, чия відповідальність за невиконання не була доведена заявниками. Заявники не оскаржували ці рішення у апеляційному та касаційному порядку.

Своїм спільним листом від 31.10.2002 до Кабінету Міністрів України заявники повідомили, що вони подали заяви до Європейського суду з прав людини та запропонували укласти мирову угоду. Вони вимагали повного виконання їх рішень та виплати їм компенсації у розмірі від 20 до 50 тисяч гривень кожному.

У відповідь Уповноважений у справах дотримання Конвенції про захист прав і основних свобод людини поінформував заявників про те, що укладення мирової угоди може розпочатися лише після прийняття Судом ухвали про прийнятність. Далі Уповноважений повідомив про велику кількість виконавчих листів щодо підприємства-боржника на загальну суму 3 849 312 грн. Виконання рішень шляхом реалізації майна, проте, вимагало спеціального дозволу МНС з огляду на те, що майно боржника знаходилось у Чорнобильській зоні та зазнало радіоактивного забруднення. Такий дозвіл наданий не був.

Наказом Міністерства палива та енергетики від 27.06.2002 підприємство-боржник було ліквідоване і була створена ліквідаційна комісія.

Відповідно, у період між 07.10.2002 та 09.07.2003 державна виконавча служба закрила виконавчі провадження заявників і усі виконавчі листи були направлені до ліквідаційної комісії як вимоги кредиторів. Ліквідаційна процедура досі триває.

Оцінка Суду

Прийнятність. Вичерпання національних засобів захисту

Уряд подав попередні зауваження щодо невичерпання заявниками національних засобів захисту з огляду на те, що вони не оскаржували до національних судів бездіяльність державних виконавців та не вимагали відшкодування шкоди у зв'язку з тривалістю виконавчих проваджень чи знецінення присуджених їм коштів.

Заявники спростовували цей аргумент, наголошуючи на тому, що основною причиною тривалого невиконання рішень, винесених на їх користь, було важке економічне становище підприємства-боржника, що вимагало вирішення питання на державному рівні.

Суд повторив, що метою пункту 1 статті 35 Конвенції є надання державам-учасницям можливості попередження та відновлення прав, про порушення яких стверджується, перед

тим, як такі твердження будуть подані до Суду. Проте лише ті засоби захисту мають бути використані, які є ефективними. Ефективність означає як попередження стверджуваного порушення чи його продовження, так і надання відповідного відшкодування за будь-яке порушення, яке вже відбулося (див. рішення у справі "Кудла проти Польщі" [ВП], заява № 30210/96, параграф 158). На Уряд, який стверджує про невичерпання, покладається обов'язок доведення Суду, що засіб захисту є ефективним, доступним як у теорії, так і на практиці (див. рішення у справі "Хохліч проти України" від 29.04.2003, заява № 41707/98, параграф 149).

Проте у цій справі рішення, винесені на користь заявників, залишались невиконаними повністю чи частково, незважаючи на суттєві спроби державних виконавців, що визнавалося Урядом. Більше того, державна виконавча служба більше не бере участі у процесі стягнення заборгованостей, оскільки виконавчі провадження були закриті, а вимоги заявників були направлені до ліквідаційної комісії підприємства-боржника. Таким чином, Суд дійшов висновку, що попередні зауваження Уряду не стосуються основної скарги заявників і не можуть бути прийняті, оскільки засіб захисту, на який посилався Уряд, не міг перешкодити продовженню стверджуваного порушення.

Відповідно, Суд відхиляє ці зауваження.

*Відповідність принципу *ratione personae* (відповідальність держави)*

У своїх зауваженнях Уряд зазначив, що незважаючи на те, що підприємство-боржник було державним підприємством, воно було окремою юридичною особою і відповідно до національного законодавства держава не може бути відповідальною за його борги. Тож виконання рішень, винесених на користь заявників, не може бути здійснене за рахунок виплат з державного бюджету.

Заявники наполягали на тому, що компанія є казенним підприємством, яке працювало за державним замовленням. Робота, яка виконувалася компанією, не була у повному обсязі оплачена МНС. Ця ситуація призвела до виникнення заборгованостей у компанії. Відповідно до національного законодавства власник був відповідальний за заборгованості юридичної особи, якщо у юридичної особи не вистачало коштів для виконання своїх зобов'язань.

Питання полягає в тому, чи відповідає держава за борги державного підприємства, яке є окремою юридичною особою, і чи може бути визнана відповідальною за категоричну відмову виплачувати заявникам кошти, присуджені їм рішеннями щодо підприємства.

У зв'язку з цим Суд погодився, що Уряд не продемонстрував, що компанія "Атомспецбуд" мала достатню інституційну та операційну незалежність від держави, щоб державу щодо її дій чи бездіяльності можна було звільнити від відповідальності за Конвенцією (*mutatis mutandis* (та з посиланням на статтю 34 Конвенції) ухвала у справі "Радіо Франс та інші проти Франції" від 23.09.2003, заява № 53984/00).

Суд зазначив, що ні з позиції Уряду, ні з наявних у справі матеріалів не видно, чи були державні заборгованості перед компанією сплачені їй повністю або частково. Це доводить відповідальність держави за забезпечення боргів компанії. Підприємство-боржник функціонувало у високорегульованій галузі атомної енергії та здійснювало свою будівельну діяльність у Чорнобильській зоні відчуження, яка знаходиться під пильним контролем Уряду з огляду на міркування захисту навколишнього середовища та суспільного здоров'я. Цей контроль поширювався і на умови роботи у компанії, включаючи заробітну плату. Держава забороняла відчуження майна компанії з огляду на його можливе забруднення. Більше того, управління компанією було передане Міністерству енергетики у травні 1998 року. На думку Суду, ці елементи встановлюють публічну природу підприємства-боржника, незважаючи на його формальну класифікацію за національним законодавством. Відповідно, Суд дійшов висновку, що є достатньо підстав для вирішення питання про те, що з урахуванням спеціальних обставин цієї справи держава є відповідальною за заборгованість компанії "Атомспецбуд" перед заявниками, незважаючи на факт того, що компанія була окремою юридичною особою.

Отже, Суд визнав, що скарга заявників є сумісною з принципом *ratione personae* відповідно до положень Конвенції, та відхилив зауваження Уряду, пов'язані з цим питанням.

Суд вирішив, що ця скарга не є абсолютно необґрунтованою в сенсі пункту 3 статті 35 Конвенції. Вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Таким чином, вона має бути визнана прийнятною.

Щодо суті

Уряд зазначав, що державна виконавча служба забезпечила виконання рішень, винесених на користь заявників, так скоро, як це було можливо, і що деякі з них частково були виконані. Майно боржника знаходилося у зоні радіоактивного забруднення і не могло бути відчужене без дозволу, який мало надавати МНС.

На думку Уряду, скарга заявників про невиконання рішень, винесених на їх користь, з огляду на стверджувану бездіяльність державної виконавчої служби була безпідставною, оскільки державна виконавча служба вжила усіх необхідних заходів для виконання рішень і після прийняття рішення про ліквідацію підприємства-боржника більше не відповідала за виконання.

Заявники спростовували ці твердження Уряду. Вони наполягали на тому, що їх скарга про невиконання рішень не обмежувалася стверджуваною бездіяльністю державної виконавчої служби, як зазначав Уряд. Заявники стверджували, що рішення, винесені на їх користь, не можуть бути виконані без вжиття заходів на державному рівні, та посилалися на лист Міністерства енергетики, яким це підтверджувалося. Компанія була державним підприємством, і держава має сплатити заборгованість свого підприємства.

Суд наголосив, що пункт 1 статті 6 Конвенції гарантує кожному право порушити в суді чи трибуналі будь-який позов, який стосується його цивільних прав та обов'язків. Таким

чином, пункт передбачає "право на суд", одним з аспектів якого є право доступу до суду, тобто право порушувати в судах позов для вирішення цивільного спору. Однак це право було б ілюзорним, якби національна правова система Високої Договірної Сторони дозволяла, щоб остаточно, обов'язкове для виконання судове рішення залишалося невиконаним на шкоду однієї зі сторін. Важко уявити, щоб пункт 1 статті 6 Конвенції детально описував процедурні гарантії, які надано сторонам, – справедливість, відкритість і оперативність проваджень, – і не передбачав би гарантій виконання судових рішень. Тлумачення статті 6 Конвенції як положення, що лише гарантує право на звернення до суду та проведення судового розгляду, могло б призвести до ситуації, несумісної з принципом верховенства права, який Високі Договірні Сторони зобов'язалися поважати, ратифікуючи Конвенцію. Отже, виконання судового рішення має розглядатися як невід'ємна частина "судового процесу" для цілей статті 6 (див. рішення у справі "Бурдов проти Росії", заява № 589498/00, п. 34).

Державні органи не можуть довільно посилатися на брак коштів як на виправдання невиконання рішення. Але затримка виконання рішення може бути обґрунтована окремими обставинами. Проте вона не може бути такою, що позбавляє сенсу право, гарантоване пунктом 1 статті 6 Конвенції (див. рішення у справі "Імобільяре Саффі проти Італії" (980_075), заява № 22774/93, 74). У цій справі заявники не мають бути позбавлені можливості отримання користі від успішного завершення провадження за їх скаргою.

Суд зазначив, що до цього часу рішення, винесені на користь заявників у 1997–2001 роках, залишаються невиконаними повністю чи більшою частиною. На думку Суду, враховуючи встановлену відповідальність держави за боргами перед заявниками у цій справі, до тривалості невиконання має бути включена не лише стадія виконавчого провадження, й наступний період повернення боргів у процесі ліквідаційної процедури. Таким чином, період повернення заборгованостей у справі заявників тривав від трьох до семи років.

Відмовою протягом декількох років вжити необхідних заходів для виконання остаточних рішень у цій справі державні органи України позбавили положення пункту 1 статті 6 Конвенції усього її практичного значення.

Таким чином, у цій справі було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Стверджуване порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції

Далі заявники скаржилися на те, що держава порушила їх право на мирне володіння своїм майном, гарантоване статтею 1 Першого протоколу до Конвенції.

Прийнятність

Суд звернувся до своїх висновків за пунктом 1 статті 6 Конвенції, якими були відхилені зауваження Уряду щодо прийнятності заяви, які рівною мірою стосуються скарги заявників за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції. Він вирішив, що ця скарга не є

абсолютно необґрунтованою чи неприйнятною з інших підстав, передбачених статтею 35 Конвенції. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

Щодо суті

Уряд у своїх зауваженнях погоджувався з тим, що суми, присуджені заявникам національними судами, становлять майно в сенсі статті 1 Першого протоколу до Конвенції. Він погоджувався з тим, що невиконання рішень, винесених на користь заявників, може вважатись втручанням у право заявників на мирне володіння їх майном. Проте Уряд зазначив, що таке втручання було викликане загальними інтересами, зокрема необхідністю контролю за вивезенням забрудненого устаткування з Чорнобильської зони. Велика кількість кредиторів ліквідованої компанії зобов'язує ліквідаційну комісію і державу вжити комплексних заходів для задоволення усіх їх вимог.

Заявники зазначали, що держава відповідальна за не погашені перед ними заборгованості і, відмовившись виплачувати їм борги, в порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції позбавила їх реальної вартості їх власності.

Суд нагадав свою прецеденту практику, згідно з якою відсутність у заявника можливості домогтися виконання рішення, винесеного на його чи її користь, становить втручання у право на мирне володіння майном, гарантоване першим реченням частини першої статті 1 Першого протоколу (див. рішення у справах "Бурдов проти Росії", заява № 569498/00, п. 40, та "Ясіуньєне проти Латвії" від 06.03.2003, заява № 41510/98, п. 45).

У цій справі Суд дійшов висновку, що неможливість для заявників домогтися виконання їх рішень протягом розумного періоду часу (від трьох до семи років) становить втручання у їх право на мирне володіння їх майном в сенсі частини першої статті 1 Першого протоколу.

Таке втручання певною мірою виправдовувалося заборонаю вивезення з Чорнобильської зони обов'язкового відселення забрудненого майна підприємства-боржника. Проте, на думку Суду, заборона, яка, безперечно, зачіпала законні суспільні інтереси, порушує рівновагу між інтересами держави та тих заявників, які несли основний фінансовий тягар.

Відмовою виконати рішення, винесені на користь заявників, державні органи перешкоджали та продовжують перешкоджати заявникам протягом відповідного періоду отримати у повному обсязі кошти, на які вони мали право.

Відповідно, тут було також порушення статті 1 Першого протоколу.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

Детальніше з перекладом тексту рішення ЄСПЛ від 30.11.2004 (остаточне від 06.06.2005) у справі «Михайленки проти України» за заявами №№ 35091/02, 35196/02, 35201/02, 35204/02, 35945/02, 35949/02, 35953/02, 36800/02, 38296/02, 42814/02 можна ознайомитися за посиланням https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_231#Text.

6. Справа "Фуклев проти України" (заява № 71186/01)

Рішення ЄСПЛ від 07.06.2005

(порушення пункту 1 статті 6, статті 13 Конвенції, статті 1 Першого протоколу до Конвенції)

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявника щодо невиконання рішення суду, що набрало законної сили, та відсутності ефективних засобів захисту

Заявник народився у 1935 році, проживає у м. Бердянську. Він є колишнім працівником Спільного підприємства "Цегляний завод "Іскра" (далі – СП "Іскра"). Пропрацювавши на СП "Іскра" з 01 грудня 1996 року до 24 листопада 1997 року, заявник був звільнений з посади головного інженера за власним бажанням. Із часу звільнення заявнику не виплачувалася належна йому заробітна плата.

Банкрутство Цегляного заводу "Іскра"

У березні 1997 року за заявою будівельної компанії Закрите акціонерне товариство "Донецькзалізобетонмонтаж" (далі – ЗАТ "Донецькзалізобетонмонтаж") було ініційовано провадження у справі про банкрутство СП "Іскра" у зв'язку з його неспроможністю останнього виконати договірні зобов'язання.

Провадження у справі про банкрутство було розпочато 08 квітня 1997 року арбітражним судом Запорізької області. У цьому провадженні заявник діяв як представник СП "Іскра".

20 серпня 1997 року Арбітражний суд Запорізької області визнав СП "Іскра" банкрутом. Він також призначив ліквідаційну комісію для погашення боргів СП "Іскра". Ліквідаційна комісія складалася з представників Бердянської районної державної адміністрації, Державної податкової адміністрації в м. Бердянську, фінансового відділу районної державної адміністрації, АК АПБ "Україна" та ЗАТ "Донецькзалізобетонмонтаж". Протягом десяти днів ліквідатори були зобов'язанні обрати голову та членів ліквідаційної комісії.

23 вересня 1997 року комісія здійснила інвентаризацію майна СП "Іскра".

16 січня 1998 року було обрано голову ліквідаційної комісії п. Богушка.

Згідно із зауваженнями сторін із жовтня 1998 року до 14 грудня 2000 року ліквідаційна комісія не діяла.

5 жовтня 1998 року наступний голова ліквідаційної комісії пані Чулкова звільнилася з посади за власним бажанням.

14 грудня 2000 року було обрано нового голову ліквідаційної комісії – п. Фененка.

19 січня 2001 року голова Арбітражного суду Запорізької області вирішив, що провадження у справі про банкрутство щодо СП "Іскра" повинно бути передано від судді А. Е. Кузнецова на розгляд іншому судді (суддя В. Г. Серкиз).

19 листопада 2001 року голова Господарського суду Запорізької області (колишній арбітражний суд Запорізької області, перейменований в результаті "малої судової реформи") вирішив, що провадження у справі про банкрутство СП "Іскра" повинно бути передано від судді В. Г. Серкіза на розгляд іншому судді (суддя І. П. Туркіна).

22 березня 2002 року Господарський суд Запорізької області встановив, що ліквідаційна комісія, призначена у 1997 році, ухиляється від своїх обов'язків. Суд також попередив членів ліквідаційної комісії про кримінальну відповідальність за невиконання рішень та ухвал національних судів.

22 березня, 10 квітня та 03 червня 2002 року Господарський суд Запорізької області зобов'язував ліквідаційну комісію надати звіт про проведену роботу.

2 квітня 2002 року ліквідаційна комісія обрала нового голову – п. Отришка. Комісія також розглядала пропозицію щодо мирової угоди стосовно боргів СП "Іскра". Новий голова комісії надав Господарському суду Запорізької області звіт, в якому не було жодних згадок щодо заборгованості із заробітної плати СП "Іскра".

21 травня 2002 року засновники СП "Іскра" погодилися укласти мирову угоду з кредиторами.

02 липня 2002 року ліквідаційна комісія вирішила укласти мирову угоду в провадженні у справі про банкрутство СП "Іскра".

03 липня 2002 року Господарський суд Запорізької області провів судове засідання з метою обговорення можливої мирової угоди та звіту ліквідаційної комісії. Слухання справи було відкладено до 23 липня 2002 року.

23 липня 2002 року Господарський суд Запорізької області припинив провадження у справі про банкрутство СП "Іскра" шляхом затвердження мирової угоди між СП "Іскра" та його кредиторами (ЗАТ "Донецькзалізобетонмонтаж" та Державної податкової адміністрації у м. Бердянську).

Виконавче провадження у справі заявника

У січні 1998 року заявник звернувся до Бердянського районного суду з позовом про стягнення заборгованості із заробітної плати із СП "Іскра".

24 лютого 1998 року Бердянський районний суд задовольнив вимоги заявника і зобов'язав СП "Іскра" виплатити йому 2 080,38 грн.

У квітні 1998 року заявник звернувся до Бердянського районного суду з позовом про стягнення компенсації за затримку у виплаті заборгованості із заробітної плати, присудженої йому рішенням суду від 24 лютого 1998 року. 06 травня 1998 року Бердянський районний суд відмовив заявнику в його позовних вимогах як таких, що були безпідставними. 04 червня 1998 року Запорізький обласний суд залишив це рішення без змін.

22 травня 1998 року судовий виконавець Бердянського районного суду надав СП "Іскра" платіжне доручення для виплати коштів, належних заявнику.

06 травня 1998 року Бердянський районний суд відмовив заявнику у його додаткових вимогах про стягнення компенсації за затримку у виплаті заборгованості із заробітної плати як таких, що були безпідставними. 04 червня 1998 року Запорізький обласний суд залишив це рішення без змін.

22 травня 1998 року судовий виконавець Бердянського суду (далі – судовий виконавець) розпочав виконавче провадження у справі та звернувся до СП "Іскра" з вимогою про сплату належних заявнику коштів.

28 травня 1998 року судовий виконавець звернувся до СП "Іскра" з вимогою надати дійсну інформацію щодо його банківських рахунків для забезпечення виплати належних заявнику коштів.

05 березня 1999 року Бердянський районний відділ державної виконавчої служби (далі – ВДВС) у зв'язку з передачею повноважень щодо виконання рішень від судових виконавців виніс постанову про прийняття виконавчого провадження у справі.

08 квітня 1999 року ВДВС повідомив заявника, що його рішення не може бути виконано в найближчий час у зв'язку з набранням чинності новим Законом України "Про виконавче провадження" і передачею всіх виконавчих проваджень з юрисдикції судових виконавців під юрисдикцію Державної виконавчої служби Міністерства юстиції України.

22 квітня 1999 року ВДВС розпочав виконавче провадження у справі.

20 квітня 2000 року ВДВС повідомив заявника про направлення запиту до Арбітражного суду Запорізької області щодо бездіяльності ліквідаційної комісії. Державний виконавець також зазначив, що не отримав жодної відповіді з арбітражного суду.

24 травня і 14 вересня 2000 року ВДВС повідомив заявника, що виконавчий лист не може бути направлений до ліквідаційної комісії, вона остання de facto не існує. Він також поінформував, що отримав виконавчі листи, видані Бердянським районним судом, тільки 22 квітня 1999 року.

17 липня і 28 жовтня 2000 року заявник звернувся до Генеральної прокуратури та Міністерства юстиції України зі скаргою на невиконання рішення, винесеного на його користь. 06 листопада 2000 року Генеральна прокуратура України передала його скаргу до Вищого господарського суду України. 18 січня 2001 року Вищий господарський суд України перенаправив його скаргу для надання відповіді до Арбітражного суду Запорізької області.

31 січня 2002 року ВДВС повідомив заявника, що останнім головою ліквідаційної комісії була пані І. Чулкова. Він також зазначив, що відповідно до статті 65 Закону України "Про виконавче провадження" виконавчі листи мають бути передані з ВДВС до ліквідаційної комісії.

04 лютого 2002 року ВДВС зупинив виконавче провадження до обрання нового голови ліквідаційної комісії і створення нової комісії.

10 червня 2002 року Бердянська районна державна адміністрація Запорізької області повідомила ВДВС про склад членів ліквідаційної комісії і її голову (п. Отришко). Ця інформація мала бути надана заявнику.

27 червня 2002 року ВДВС закінчив виконавче провадження, що тривало у справі заявника, у зв'язку з передачею виконавчих листів до ліквідаційної комісії СП "Іскра".

31 липня 2002 року заявник звернувся до ВДВС зі скаргою про невиконання рішення.

13 серпня 2002 року ВДВС повідомив заявнику, що він вже не несе відповідальності за виконання рішення суду від 24 лютого 1998 року.

У вересні 2002 року рішення суду від 24 лютого 1998 року було частково виконано ліквідаційною комісією. Заявнику було виплачено компенсацію у сумі 1 000,00 грн.

28 жовтня 2002 року заявник звернувся до Господарського суду Запорізької області зі скаргою про невиконання рішення суду на його користь. Листом від 13 листопада 2002 року суддя Господарського суду Запорізької області повідомила заявника, що у справі було укладено мирову угоду. Суддя також зазначила, що заявник не міг вважатися кредитором СП "Іскра", оскільки під час провадження у справі про банкрутство СП "Іскра" він не звертався до суду із заявою про визнання його кредитором. Вона також відмовила йому в наданні документів, пов'язаних із справою про банкрутство.

20 грудня 2002 року заявник звернувся до Вищого господарського суду України зі скаргою про невиконання заборгованості із заробітної плати, бездіяльність ліквідаційної комісії та ВДВС. 18 лютого 2003 року Вищий господарський суд України повідомив заявника, що його скарга була направлена для відповіді до Господарського суду Запорізької області.

5 березня 2003 року заявник подав заяву до Господарського суду Запорізької області про визнання його кредитором СП "Іскра", а також про зобов'язання СП "Іскра" виконати рішення суду від 24 лютого 1998 року. Заявник також вимагав визнати мирову угоду, укладену між СП "Іскра" та його кредиторами, незаконною. Листом від 18 квітня 2003 року Господарський суд Запорізької області повідомив заявника, що, оскільки він не звертався із заявою про визнання його кредитором протягом існування провадження у справі про банкрутство (квітень 1997 року – липень 2002 року), він не може вимагати визнання його кредитором і, відповідно, не може оскаржувати мирову угоду як таку, що не відповідає закону.

Судове провадження проти ВДВС

26 листопада 2001 року заявник звернувся до Бердянського районного суду зі скаргою на неправомірну бездіяльність начальника ВДВС у зв'язку з невиконанням рішення суду від 24 лютого 1998 року.

28 листопада 2001 року скаргу було залишено без розгляду у зв'язку з невиконанням формальних умов, передбачених законом.

25 грудня 2001 року заявник знов звернувся до Бердянського районного суду зі скаргою про визнання невиконання рішення від 24 лютого 1998 року ВДВС незаконним. У грудні 2001 року Бердянський районний суд відмовив у розгляді скарги заявника у зв'язку з тим, що заявник не виконав вимог щодо форми та змісту скарги. Заявнику було надано десять днів для виправлення недоліків.

08 січня 2002 року заявник знову подав свою скаргу.

20 березня 2002 року Бердянський районний суд відмовив заявнику в розгляді скарги як такої, що подана з пропуском строку.

11 червня 2002 року Апеляційний суд Запорізької області скасував ухвалу та направив справу на новий розгляд до того ж суду.

06 вересня 2002 року заявник звернувся до Бердянського районного суду з додатковою скаргою про скасування постанови про закінчення виконавчого провадження від 27 червня 2002 року, виданої ВДВС.

Провадження щодо бездіяльності ВДВС та скасування постанови про закінчення виконавчого провадження були розділені шляхом формування двох окремих проваджень: справи № 2-973/2002 і справи № 2-1378/2002.

20 листопада 2002 року Бердянський районний суд виніс рішення на користь заявника у першій справі (№ 2-973/2002). Суд також визнав скаргу заявника обґрунтованою, а невиконання рішення суду ВДВС протягом тривалого періоду (чотири роки та дев'ять місяців) незаконним. Заявник оскаржив це рішення, оскільки вважав, що сама констатація того, що ВДВС діяв незаконно, не є достатньою для виправлення ситуації. 24 квітня 2003 року Апеляційний суд Запорізької області залишив рішення від 20 листопада 2002 року без змін і відхилив апеляційну скаргу заявника.

20 листопада 2002 року Бердянський районний суд відмовив заявнику в задоволенні скарги про стверджувану незаконність закінчення виконавчого провадження як необґрунтованої у другій справі (справа № 2-1378/2002). Заявник оскаржив це рішення до Апеляційного суду Запорізької області, вимагаючи відновлення виконавчого провадження та поновлення строку для оскарження. 05 травня 2003 року Апеляційний суд Запорізької області скасував рішення від 20 листопада 2002 року і не розглядав скаргу заявника, оскільки вона була подана з пропуском строку (стаття 39 Закону України "Про виконавче провадження").

20 листопада 2002 року заявник звернувся до Бердянського районного суду із заявою про поновлення строку для розгляду його скарги щодо постанови ВДВС про закінчення виконавчого провадження від 27 червня 2002 року в його другій справі (№ 2-1378/2002). Зокрема, він стверджував, що затримка у поданні скарги виникла у зв'язку з тим, що постанову від 27 червня 2002 року він отримав у неналежному для читання виді (постанова була надіслана йому двічі: 23 та 06 серпня 2002 року). Він подав свою скаргу тільки 06 вересня 2002 року, оскільки не міг прочитати документи, надані йому ВДВС, які, як стверджувалося, були дуже погані якості. Заявник не надав Суду будь-якої інформації щодо подальшого ходу цього провадження.

19 серпня 2003 року заявник подав касаційну скаргу на ухвалу від 24 квітня 2003 року, яка була винесена у першій справі.

20 квітня 2004 року секретар Верховного Суду України повідомив заявника про отримання касаційної скарги. Він також зазначив, що скарга буде розглянута Верховним Судом України.

1 листопада 2004 року колегія з трьох суддів Верховного Суду України відмовила заявнику у задоволенні скарги, оскільки порушення норм матеріального або процесуального права встановлено не було. Колегія також встановила, що немає підстав для передачі справи на розгляд палаті Верховного Суду України.

Оцінка Суду

Заявник скаржився на неспроможність державних органів виконати рішення суду від 24 лютого 1998 року в належні строки. Він посилався на пункт 1 статті 6 Конвенції. Невиконання рішення на його користь становить порушення статті 13 Конвенції.

Заявник також стверджував, що було порушено статтю 1 Першого протоколу до Конвенції, оскільки рішення, винесене на його користь, не виконувалося тривалий період часу.

*Прийнятність заяви згідно з правилом *ratione personae**

Уряд зазначив, що СП "Іскра" було окремою юридичною особою, що не належала державі, і не контролювалася нею. Більша частка власності підприємства – 44 % – належала колективному сільськогосподарському підприємству "Іскра" (колгосп "Іскра"), яке також було приватним підприємством, у той час як державі належить тільки 13,4 % власності СП "Іскра".

Ліквідаційна комісія була призначена господарським судом та її діяльність не залежала від органів державної влади, оскільки вона була призначена незалежним судовим органом. Уряд також наголосив, що держава не має права втручатися в провадження у справі про банкрутство приватного підприємства.

Заявник не погодився з цим твердженням. Зокрема, він стверджував, що ліквідаційна комісія не діяла протягом п'яти років, тому рішення не виконувалося. Комісія складалася з посадових осіб, які були неспроможні виконати обов'язки, покладені на них ухвалою про утворення ліквідаційної комісії. ВДВС відмовив у виконанні рішення, винесеного на його користь, оскільки не входило до його повноважень і належало до юрисдикції ліквідаційної комісії СП "Іскра". Заявник наголосив, що вичерпав усі національні засоби захисту щодо оскарження незаконної діяльності ВДВС.

Суд визнав, що СП "Іскра" достатньо відокремлене від держави організаційно і оперативно, щоб звільнити державу від відповідальності за Конвенцією за його дії чи бездіяльність (див. рішення у справі "Михайленки та інші проти України", № 35091/02 та ін., п. 44). Проте Суд звернув увагу, що відповідальність держави щодо виконавчого провадження про стягнення з приватного підприємства поширюється тільки на залучення державних органів, включаючи національні суди, у виконавче провадження (див., *mutatis mutandis*, ухвалу у справі "Шестаков проти України", від 18 червня 2002 року № 48757/99).

Отже, Суд вважає, що він має повноваження дослідити, чи виконали органи державної влади свій позитивний обов'язок щодо виконання рішення, винесеного на

користь заявника, про стягнення з приватного підприємства. Відповідно, він відхиляє попередні заперечення Уряду.

Заперечення Уряду щодо вичерпання національних засобів захисту. Пояснення сторін

Уряд стверджував, що заявник не вичерпав усіх засобів захисту, які були доступні йому за законодавством України. Зокрема, заявник не звернувся до Господарського суду Запорізької області із заявою про визнання його кредитором СП "Іскра" і не оскаржив бездіяльність ліквідаційної комісії протягом провадження у справі про банкрутство, розпочатого щодо СП "Іскра". Уряд також зазначив, що судове провадження проти ВДВС досі триває.

Заявник не погодився, оскільки виконавче провадження щодо стягнення з юридичної особи, яка не була оголошена банкрутом, було справою ВДВС. У разі оголошення підприємства банкрутом ВДВС мав передати виконавчі листи ліквідаційній комісії відповідного підприємства. Проте це не означає, що виконавче провадження має бути закінчене. Ліквідаційна комісія у цій справі була призначена 20 серпня 1997 року ухвалою Арбітражного суду Запорізької області. Проте фактично вона не існувала майже протягом чотирьох років, і тому було неможливо оскаржити її дії або бездіяльність. Заявник зазначив, яка затримка, що виникла з вини ВДВС та національних судів, полягала у неспроможності відстежити ефективну процедуру ліквідації СП "Іскра", а також у виплаті компенсації за борги підприємства. Він оскаржував цю затримку до національних судів, які щодо цього були обізнані, але не припинили порушення його прав. Незважаючи на той факт, що відстежувати роботу ліквідаційної комісії не було його обов'язком, він все ж таки намагався звернутися до неї зі скаргою про невиконання рішення від 24 лютого 1998 року. Проте він не отримав жодної відповіді на свої скарги від голови (de facto) ліквідаційної комісії. Крім того, Господарський суд Запорізької області навіть не розглядав скаргу по суті.

Заявник стверджував, що рішення від 20 листопада 1998 року, яким було визнано його скаргу на ВДВС обґрунтованою, було тільки констатацією бездіяльності ВДВС. Рішення не підлягало виконанню. Він також зазначив, що не потрібно оскаржувати дії ВДВС до національних судів, оскільки у будь-якому випадку виконання рішення суду, що вступило в законну силу, без затримок є обов'язком та безпосереднім завданням ВДВС. Цей обов'язок був визначений законом, і, отже, ВДВС мав використати всі доступні та можливі законні засоби для виконання його обов'язку щодо виконання рішень.

Суд нагадав, що згідно з пунктом 1 статті 35 Конвенції він може прийняти питання до розгляду тільки після того, як було вичерпано всі національні засоби правового захисту відповідно до загальноновизнаних норм міжнародного права (див. ухвалу у справі "Воробйова проти України" від 17 грудня 2002 року, № 27517/02). Суд зазначив, що вже вирішував питання щодо вичерпання національних засобів захисту у низці рішень (див. рішення у справі "Ромашов проти України" від 27 липня 2004 року, № 67534/01, п. 27). Зокрема, Суд встановлював, що заявник не мусить використовувати національні засоби захисту, якщо боржником є орган державної влади, а також якщо відсутність відповідних

законних засобів стає на перешкоді виконавчому провадженню або держава бере на себе відповідальність за борги державного підприємства (див. згадане рішення у справі "Ромашов проти України", п. 31). У цій справі боржник не є державним підприємством, однак скарга заявника базується на невиконанні, що стосується стверджуваної бездіяльності щодо виконання рішення національними державними органами, а не бездіяльності підприємства-боржника.

Суд зазначив, що, як стверджував Уряд, у заявника було чотири можливі варіанти для дій щодо виконання рішення. Таким чином, Суд вважає, що є необхідність вирішити, чи вичерпав заявник всі національні судові засоби захисту стосовно його скарг про: затримку у виконанні рішення суду від 24 лютого 1998 року; закінчення виконавчого провадження у справі; бездіяльність ліквідаційної комісії; неспроможність СП "Іскра" виплатити йому заборгованість із заробітної плати після того, як провадження у справі про банкрутство було закінчено, а діяльність та фінансове становище СП "Іскра" були відновлені.

Скарги щодо невиконання рішення суду від 24 лютого 1998 року ВДВС

Суд вважає, що заявник вичерпав всі національні засоби захисту, доступні за національним законодавством, включаючи подання касаційної скарги до Верховного Суду України. Таким чином, заперечення Уряду з цього приводу повинні бути відхилені (див. ухвалу у справі "Воробйова проти України" від 17 грудня 2002 року, № 27517/02), а скарга заявника проголошена прийнятною. Підстав для проголошення її непринятною встановлено не було.

Закінчення виконавчого провадження у справі заявника

Суд визнав, що заявник не вичерпав усіх національних засобів захисту щодо цих скарг, оскільки не оскаржив ухвалу Апеляційного суду Запорізької області від 05 травня 2003 року до Верховного Суду України. Відповідно, заявник не може вважатися таким, що вичерпав усі національні засоби захисту, що були доступні йому за національним законодавством. Отже, у цій частині заяви має бути відмовлено відповідно до підпунктів 1 і 4 статті 35 Конвенції.

Скарги на бездіяльність ліквідаційної комісії

Суд взяв до уваги наведені міркування щодо статусу ліквідаційної комісії. Проте він вважає необхідним розглянути питання про вичерпання, оскільки воно було порушене Урядом. Суд зауважив, що виконання рішення, яке розглядається, було в юрисдикції ВДВС до призначення ліквідаційної комісії і передачі до неї виконавчих листів (27 червня 2002 року). Тому було б незрозумілим припускати, що заявник мав би розпочати додаткове провадження у Господарському суді Запорізької області з вимогою виконати рішення щодо підприємства, яке не мало жодної юрисдикції щодо виконавчого провадження і de facto не існувало. Щодо можливості подання скарг на ліквідаційну комісію після 27 червня 2002 року Суд вважає, що з відмови Господарського суду Запорізької області розглядати скарги

заявника впливає, що цей засіб захисту за обставин цієї справи не міг надати заявнику очікувань на успіх і був неефективним. Більше того, ліквідаційна комісія припинила своє існування 23 липня 2002 року із укладенням мирової угоди між сторонами провадження у справі про банкрутство. Проте, незважаючи на ці міркування та **приймаючи до уваги той факт, що Уряд не може нести відповідальність за дії або бездіяльність ліквідаційної комісії, Суд вирішив, що у цій частині заяви має бути відмовлено як у такій, що неприйнятна правилу *ratione personae*.**

Невиконання рішення суду від 24 лютого 1998 року СП "Іскра" після укладення мирової угоди

Щодо скарг заявника за пунктом 1 статті 6 Конвенції про невиконання рішення на його користь Суд вважає, що у зв'язку з укладенням мирової угоди в провадженні у справі про банкрутство СП "Іскра" та відновлення статусу СП "Іскра" як діючого приватного підприємства заявник має право ініціювати подальше виконавче провадження стосовно боргу, який залишився. Якщо заявник все ж таки буде не задоволений діяльністю ВДВС, він має право звернутися до національних судів з позовом про відшкодування моральної та матеріальної шкоди. Відповідно, заявник не вичерпав усіх національних засобів захисту, що були йому доступні щодо цього аспекту справи. Таким чином, скарги мають бути відхилені відповідно до пунктів 1 і 4 статті 35 Конвенції.

Висновки щодо прийнятності

Суд, беручи до уваги міркування щодо прийнятності правила *ratione personae* та вичерпання національних засобів захисту, дійшов висновку, що скарги заявника за пунктом 1 статті 6 Конвенції прийнятні тільки в частині бездіяльності ВДВС з 24 лютого 1998 року (дата прийняття рішення Бердянським районним судом) до 27 червня 2002 року (дата, коли виконавчі листи були передані до ліквідаційної комісії СП "Іскра").

Прийнятність скарг заявника за статтею 13 Конвенції

Суд звернувся до своїх висновків щодо скарг заявника за пунктом 1 статті 6 Конвенції, які є також прийнятними щодо скарг заявника за статтею 13 Конвенції. Таким чином, Суд проголосив прийнятними скарги заявника за статтею 13 в тій мірі, в якій вони відносяться до проголошених прийнятними скарг за пунктом 1 статті 6 Конвенції.

Скарга заявника за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції

У світлі наданих сторонами зауважень, зважаючи на межі питання, що розглядається, Суд вважає, що ця скарга заявника порушує серйозні питання факту та права відповідно до Конвенції, визначення яких вимагає розгляду по суті. Отже, Суд дійшов висновку, що ця скарга не є очевидно необґрунтованою відповідно до пункту 3 статті 35 Конвенції. Підстав для проголошення її непринятною встановлено не було.

Стверджуване порушення пункту 1 статті 6 конвенції

Уряд зазначив, що було вжито всіх заходів, передбачених національним законодавством для виконання рішення на користь заявника. Більше того, невиконання рішення протягом періоду з 24 лютого 1998 року до 27 червня 2002 року не порушило прав заявника, передбачених пунктом 1 статті 6. Відповідальність за затримку у виконанні не може бути покладена на національні органи. Невиконання рішення суду, винесеного на користь заявника, в повному обсязі було спричинене неспроможністю приватного підприємства вести свою діяльність.

На це заявник відповів, що виконавче провадження тривало з 24 лютого 1998 року і досі триває. Кошти, присуджені йому, знецінилися через інфляцію з дати винесення рішення, і компенсації за це він не отримав. Частина коштів у сумі 1 000,00 грн була виплачена йому після того, як ліквідаційна комісія почала свою роботу. Однак 23 липня 2002 року комісія припинила своє існування.

Суд підкреслив, що затримка у виконанні рішення може бути виправдана за певних обставин. Але затримка не може бути в тій мірі, щоб порушувати саму сутність права, захищеного пунктом 1 статті 6 Конвенції (див. рішення у справі "Імобільяре Саффі проти Італії", № 22774/93, п. 74, ЄСПЛ 1999-V).

Більше того, Суд вважає, що держава має позитивний обов'язок створити систему виконання рішень, яка б була ефективна як в теорії, так і на практиці і гарантувала виконання рішення без неналежних затримок. Суд, беручи до уваги міркування щодо відповідальності держави за дії та помилки приватних осіб, вирішив, що дій ВДВС було недостатньо, як це було встановлено Бердянським районним судом 20 листопада 2002 року, щодо виконання рішення, винесеного на користь заявника, у розумні строки та здійснення ефективного нагляду за виконанням рішення ліквідаційною комісією СП "Іскра". Зокрема, рішення було винесено 24 лютого 1998 року, а виконавчі листи були видані 22 квітня 1999 року. Однак вони не були передані до ліквідаційної комісії аж до 27 червня 2002 року, більше ніж через три роки.

Суд також наголосив, що ліквідаційна комісія, створена 20 серпня 1997 року ухвалою Арбітражного суду Запорізької області, *de facto* не існувала і ухилялася від своїх обов'язків.

Заявник отримав майже половину належної йому суми більше ніж через чотири роки після того, як ліквідаційна комісія була сформована і розпочала свою роботу. Суд вважає, що хоч національні суди і встановили, що ВДВС був відповідальним за затримку у виконанні, але не присудили будь-якої компенсації або відшкодування за таке порушення.

Таким чином, Суд визнав, що неспроможність ВДВС виконувати свої обов'язки більш ніж чотири роки або ефективно контролювати виконавче провадження у цій справі є достатнім для висновку, що було порушено пунктом 1 статті 6 Конвенції.

Стверджуване порушення статті 13 Конвенції

Суд звернувся до своїх висновків у цій справі щодо аргументів Уряду про національні засоби захисту. З тих же причин Суд доходить висновку, що заявник не мав ефективних

національних засобів захисту, як того вимагає стаття 13 Конвенції, щодо компенсації або відшкодування шкоди, завданої з вини ВДВС затримкою у виконанні рішення (див. рішення у справі "Войтенко проти України" від 29 червня 2004 року, № 18966/02, пп. 46–48). Відповідно, це положення було порушено.

Стверджуване порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

Суд звернув увагу, що сторони не спорили про те, чи було втручання у право заявника на власність.

Скарга заявника полягала у тому, що держава не виконала свого обов'язку щодо здійснення ефективного контролю щодо провадження у цій справі про банкрутство, дозволивши затягнутись виконанню рішення від 24 лютого 1998 року про стягнення із СП "Іскра". Відповідно, у цій справі Суд повинен дослідити, чи була неспроможність національних органів здійснити ефективний контроль над процедурою виконання рішення та використати всі доступні засоби для його виконання сумісна з правом заявника на мирне володіння його майном.

Суд повторив, що в згідно зі статтею 1 Конвенції кожна Договірна Сторона "гарантує кожному, хто перебуває під її юрисдикцією, права і свободи, визначені в... Конвенції". Обов'язок забезпечувати ефективну реалізацію прав, захищених цим документом, має бути результатом позитивних обов'язків держави (див. рішення у справі "Х і У проти Нідерландів" від 26 березня 1985 року, пп. 22-23, серія А № 90, с. 11). За цих обставин держава не може залишатись пасивною та "немає... підстав розрізняти дії та бездіяльність" (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі "Айрей проти Ірландії" від 09 жовтня 1979 року, п. 25, серія А № 32, с. 14).

Що ж до права, гарантованого статтею 1 Першого протоколу, ці позитивні зобов'язання повинні встановлювати певні засоби, потрібні для захисту права на власність (див., *mutatis mutandis* рішення у справі "Лопез Остра проти Іспанії" від 09 грудня 1994 року, п. 55, серія А № 303-С, с. 55), навіть у справах, де судове провадження стосується приватних осіб або підприємств (див. справу "Совтрансавто-Холдинг проти України", № 48553/99, п. 96, ЄСПЛ 2002-VII). Це означає, **що держава, зокрема, має обов'язок забезпечувати, щоб процедури, закріплені у законодавстві про виконання рішень, що набрали законну силу, і про провадження у справі про банкрутство, були підконтрольними.**

Суд вважає, що бездіяльність ВДВС та неспроможність національних судів здійснювати відповідний контроль над ситуацією створили постійну непевність щодо виконання рішення на користь заявника і виплати належного йому боргу. Таким чином, заявник був змушений долати непевність протягом періоду з 24 лютого 1998 року (дата винесення рішення на його користь) до 27 червня 2002 року (дата, коли ВДВС передав виконавчі листи до ліквідаційної комісії СП "Іскра").

Ураховуючи наведені міркування та висновки стосовно пункту 1 статті 6 Конвенції, Суд, беручи до уваги спосіб, у який проводилося виконавче провадження, загальну тривалість та непевність, в якій був залишений заявник, дійшов висновку про порушення

"справедливого балансу", який повинен бути встановлений між потребами громадських інтересів та потребою захисту права заявника на мирне володіння його майном. Таким чином, держава не виконала своїх обов'язків щодо забезпечення права заявника на мирне володіння його майном, гарантованого статтею 1 Першого протоколу.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Порушення статті 13 Конвенції.

Порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

Детальніше з перекладом тексту рішення ЄСПЛ від 07.06.2005 у справі «Фуклев проти України» за заявою № 71186/01 можна ознайомитися за посиланням https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_022#Text.

7. Справа "Лисянський проти України" (заява № 17899/02)

Рішення ЄСПЛ від 04.04.2006
(порушення пункту 1 статті 6 Конвенції)

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявника щодо невиплати присудженої заробітної плати.

Заявник Сергій Миколайович Лисянський народився у 1960 році та проживає у м. Дзержинську Донецької області.

У вересні 1999 року заявник подав позов проти державного підприємства "Шахта ім. Артема" (далі – шахта), вимагаючи стягнення заборгованості у зв'язку з профзахворюванням та компенсації за затримку щомісячних виплат. 29 вересня 2000 року Дзержинський міський суд відхилив скаргу заявника про перерахунок коштів щодо відшкодування шкоди. Однак Дзержинський міський суд присудив заявникові суму в розмірі 27 972 грн як заборгованості з одноразової допомоги та щомісячних виплат із відшкодування шкоди. Заявник подав апеляційну скаргу на рішення суду щодо відмови в задоволенні скарги в частині перерахунку коштів по відшкодуванню шкоди. 20 листопада 2000 року Донецький обласний суд залишив без змін рішення Дзержинського міського суду, яке відповідно стало остаточним і було надіслано відділу державної виконавчої служби Дзержинського міського управління юстиції для примусового виконання.

30 серпня 2001 року наказом Міністерства палива та енергетики шахту було ліквідовано, та наказом від 07 листопада 2001 року її майно було передано до Горлівської дирекції з ліквідації шахт.

19 листопада 2001 року заявнику було частково виплачено суму, призначену за рішенням суду від 29 вересня 2000 року, в розмірі 600 грн, а також було виплачено суму в розмірі 1 998 грн 86 коп., призначену за рішенням суду від 08 травня 2001 року.

10 липня 2002 року виконавчі листи щодо виконання рішень суду, винесених на користь заявника, було направлено до ліквідаційної комісії шахти.

11 липня 2002 року ухвалою Господарського суду Донецької області було розпочато процедуру банкрутства шахти. 08 серпня 2002 року шахту було оголошено банкрутом та відкрито ліквідаційну процедуру.

Рішення від 29 вересня 2000 року та 08 травня 2001 року залишилися частково невиконаними.

Оцінка Суду

Прийнятність. Скарги заявника на несправедливе відхилення Дзержинським міським судом позову в частині перерахунку коштів з відшкодування шкоди

Заявник скаржився на порушення пункту 1 статті 6 Конвенції, оскільки він стверджував, що відхилення його скарги щодо перерахунку коштів з відшкодування шкоди було несправедливим. Суд зауважив, що остаточне рішення щодо зазначеної скарги було

винесено Донецьким обласним судом 20 листопада 2000 року. Наглядова та нова касаційна процедури не можуть бути взяті до уваги, оскільки відповідно до прецедентної практики Суду вони не можуть вважатися ефективними засобами захисту, як це передбачає пункт 1 статті 35 Конвенції (див. справу "Кучеренко проти України", заява № 41974/98, ухвала від 4 травня 1999 року, та справу "Приставська проти України", заява № 21287/02, ухвала від 17 грудня 2002 року). Таким чином, Суд встановлює, що ця частина заяви була подана надто пізно. У зв'язку з цим заява має бути відхилена відповідно до підпунктів 1 та 4 статті 35 Конвенції.

Невиконання судових рішень, винесених на користь заявника

Заявник скаржився на те, що державні органи не змогли виконати рішення Дзержинського міського суду щодо стягнення з шахти заборгованості із одноразової допомоги та щомісячних виплат із відшкодування шкоди. Він посилався на пункт 1 статті 6 Конвенції.

*Відповідність правила *ratione personae* (відповідальність держави)*

У своїх зауваженнях Уряд стверджував, що хоча боржником є державне підприємство, проте воно є самостійною юридичною особою і держава не могла бути відповідальною за борги шахти відповідно до національного законодавства. Тож рішення, винесені на користь заявника, не могли бути виконані за рахунок коштів державного бюджету.

Заявник стверджував, що підприємство було державним, яке частково фінансувалося з державного бюджету.

Таким чином, порушується питання про відповідальність держави за борги державного підприємства, яке є самостійною юридичною особою. Суд нагадав, що рішення про ліквідацію шахти та включення її до складу Горлівської дирекції з ліквідації шахт було прийнято Міністерством палива та енергетики, яке, крім того, розпоряджалося власністю підприємства на свій розсуд. Більше того, підприємство-боржник здійснювало свою діяльність у сфері видобування вугілля, де держава встановлює розмір та умови виплати працівникам заробітної плати та інших виплат (див. *mutatis mutandis*, справа "Дубенко проти України", пп. 22–29).

Суд вирішив, що, як і у справі "Михайленки та інші проти України" (заява № 35091/02, пп. 44-45), Уряд не надав доказів того, що підприємство-боржник було настільки незалежним від держави, щоб звільнити державу від відповідальності за Конвенцією за дії чи бездіяльність цього підприємства.

Вичерпання національних засобів захисту

Уряд зазначив, що заявник не вичерпав національних засобів захисту, як передбачає пункт 1 статті 35 Конвенції, оскільки він не оскаржував бездіяльності виконавчої служби.

Заявник заперечив таке твердження, стверджуючи, що такий засіб захисту не був би успішним.

Суд зауважив, що подібні доводи Уряду вже були відхилені в аналогічних справах (див. рішення у справі "Ромашов проти України", пп. 23-32), і він не знаходить підстав для прийняття іншого рішення у цій справі.

Висновок

Суд вирішив, що ця частина заяви не є явно необґрунтованою в сенсі пункту 3 статті 35 Конвенції. Заява не є неприйнятною і з будь-яких інших причин.

Щодо суті

Уряд стверджував, що після 10 липня 2002 року, коли виконавчі листи були направлені до ліквідаційної комісії шахти, тривалість виконання була обумовлена бездіяльністю комісії, за яку держава не несе відповідальності відповідно до Конвенції. Виконавчою службою було вжито всіх необхідних засобів відповідно до внутрішнього законодавства з метою виконання рішень, і затримка у виконанні була пов'язана з відсутністю коштів у шахти.

Заявник повторив, що держава відповідальна за затримку виконання судового рішення, винесеного на його користь.

Суд нагадав, що в багатьох схожих справах він зазначав про те, що Уряд є відповідальним за борги шахти з врахуванням подібних обставин справи (див. рішення у справі "Чернобривко проти України", від 13 вересня 2005 року, заява № 11324/02, пп. 23 та 24). Таким чином, відповідальність держави за виплату боргів залишається на ній незалежно від того, який орган повинен здійснювати виплату (чи ліквідаційна комісія, чи виконавча служба).

Суд також зазначив, що рішення від 29 вересня 2000 року та 08 травня 2001 року залишаються частково невиконаними впродовж приблизно 5 років і 5 місяців та 4 років і 10 місяців відповідно. Такою тривалістю виконання рішень, як у справі заявника, державні органи позбавили положення пункту 1 статті 6 Конвенції їх ефективної дії. Уряд не надав переконливих доказів щодо природи таких затримок (див. справи "Ромашов проти України", п. 46; "Дубенко проти України", пп. 47 та 51; "Василенков проти України", заява № 19872/02, пп. 24-26).

Відповідно, відбулося порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Детальніше з перекладом тексту рішення ЄСПЛ від 04.04.2006 у справі «Лисянський проти України» за заявою № 17899/02) можна ознайомитися за посиланням https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_048#Text.

8. Справа "Компанія "Регент" проти України" (заява № 773/03)

Рішення ЄСПЛ від 03.04.2008

(порушення пункту 1 статті 6 Конвенції, статті 1 Першого протоколу до Конвенції)

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявника на невиконання рішення Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України.

Компанія-заявник є приватним підприємством "Regent Engineering International Limited", зареєстрованим у місті Вікторія (Сейшельські острови). Фактична адреса компанії – місто Лондон (Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії). Компанія-заявник у Суді була представлена директором – п. Юрієм Портніком, який проживає у м. Лондоні.

Провадження у Міжнародному комерційному арбітражному суді при Торгово-промисловій палаті України

У грудні 1998 року товариство з обмеженою відповідальністю "СOM" (далі – компанія "СOM"), зареєстроване у місті Прага (Чеська Республіка), подало позов до Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України (далі – арбітражний суд) до відкритого акціонерного товариства "Оріана", вимагаючи компенсації за порушення умов контракту. Зокрема, компанія "СOM" стверджувала, що ВАТ "Оріана", яке зареєстроване у місті Калуші (Івано-Франківська область) та 99,9 % акцій якої належать державі, не виконало своїх договірних зобов'язань з переробки сировини.

23 грудня 1998 року арбітражний суд виніс рішення, яким зобов'язав ВАТ "Оріана" сплатити на користь компанії "СOM" 2 466 906,47 доларів США компенсації.

Виконавче провадження, розпочате компанією "СOM"

19 липня 1999 року компанія "СOM" подала клопотання до Арбітражного суду Івано-Франківської області (далі – обласний арбітражний суд), вимагаючи визнати компанію "СOM" кредитором ВАТ "Оріана" у зв'язку з рішенням про присудження виплати від 23 грудня 1998 року.

02 серпня 1999 року відділ державної виконавчої служби Калуського районного управління юстиції Міністерства юстиції України (далі – виконавча служба) відкрив виконавче провадження з метою стягнути з ВАТ "Оріана" суму, присуджену арбітражним судом. Це виконавче провадження було приєднано до інших виконавчих проваджень, які вже тривали щодо ВАТ "Оріана".

16 жовтня 1999 року обласний арбітражний суд відхилив клопотання компанії "СOM" про порушення провадження про банкрутство ВАТ "Оріана".

18 та 21 жовтня 1999 року виконавча служба наклала арешт на власність ВАТ "Оріана". 13 грудня 1999 року виконавча служба скасувала постанову про накладення арешту на майно ВАТ "Оріана".

14 грудня 1999 року на майно ВАТ "Оріана" знову було накладено арешт. 16 грудня 1999 року виконавча служба вирішила продати частину арештованого майна (цех з полімеризації, що належав ВАТ "Оріана").

20 вересня 2000 року компанія "СОМ" повторно звернулася до обласного арбітражного суду з вимогою порушити провадження у справі про банкрутство ВАТ "Оріана". Компанія "СОМ" також вимагала внести її до списку кредиторів ВАТ "Оріана".

З 1999 року по 2003 рік виконавча служба проводила численні заходи з метою погашення заборгованості ВАТ "Оріана". Зокрема, виконавча служба виставляла платіжні вимоги до банку, арештовувала активи боржника, забороняла продаж майна, що належало ВАТ "Оріана", без спеціального дозволу та намагалася продати частину майна компанії для погашення заборгованості. Виконавча служба також арештовувала банківські рахунки та акції ВАТ "Оріана" (включно з акціями в компанії "Лукор", які належали ВАТ "Оріана").

У той же час виконавче провадження призупинялося кілька разів через оскарження ВАТ "Оріана" дій виконавчої служби в судах та через подання численними кредиторами цієї компанії позовів до суду про визнання її банкрутом.

18 вересня 2002 року Господарський суд Івано-Франківської області (колишня назва – арбітражний суд Івано-Франківської області) розпочав провадження у справі про банкрутство ВАТ "Оріана". Це провадження ще триває.

22 січня 2003 року компанія "СОМ" подала клопотання до Господарського суду Івано-Франківської області щодо включення її до списку кредиторів ВАТ "Оріана".

Виконавче провадження, розпочате заявником

10 лютого 2003 року компанія-заявник уклала договір з компанією "СОМ" про відступлення вимоги боргу за рішенням арбітражного суду від 23 грудня 1998 року.

08 червня 2004 року компанія-заявник та компанія "СОМ" звернулися до арбітражного суду з клопотанням про визнання компанії-заявника кредитором у арбітражному провадженні щодо ВАТ "Оріана" на підставі зазначеного договору. 21 червня 2004 року Голова арбітражного суду відхилив їхнє клопотання, стверджуючи, що арбітражний суд було ліквідовано після присудження виплати 23 грудня 1998 року.

09 липня 2004 року компанія-заявник та компанія "СОМ" звернулися до Апеляційного суду Івано-Франківської області (далі – апеляційний суд) з клопотанням визнати компанію-заявника правонаступником стосовно боргу, присудженого до виплати компанії "СОМ" рішенням арбітражного суду від 23 грудня 1998 року.

16 липня 2004 року компанія-заявник та компанія "СОМ" звернулися до виконавчої служби з клопотанням змінити кредитора у виконавчому провадженні на підставі договору.

09 вересня 2004 року компанія-заявник та компанія "СОМ" звернулися до апеляційного суду з клопотанням визнати компанію-заявника кредитором ВАТ "Оріана" та

замінити компанію "СОМ" на компанію-заявника як сторону у виконавчому провадженні за тих самих підстав, що наведені вище.

10 вересня 2004 року апеляційний суд задовольнив клопотання компанії-заявника. Він оголосив компанію-заявника кредитором ВАТ "Оріана" щодо боргу 2 466 906,47 доларів США відповідно до рішення арбітражного суду від 23 грудня 1998 року.

18 листопада 2004 року компанія-заявник та компанія "СОМ" звернулися до виконавчої служби з клопотанням замінити компанію "СОМ" на компанію-заявника у виконавчому провадженні щодо ВАТ "Оріана".

09 грудня 2004 року виконавча служба замінила першого кредитора на компанію-заявника у виконавчому провадженні на підставі ухвали від 10 вересня 2004 року.

29 грудня 2005 року Господарський суд Івано-Франківської області (далі – обласний господарський суд) виніс постанову про те, що виконавча служба має зупинити виконавче провадження.

30 грудня 2005 року виконавча служба зупинила виконавче провадження та передала виконавчі листи розпоряднику майном ВАТ "Оріана".

23 січня 2006 року компанія-заявник звернулася до обласного господарського суду з клопотанням про включення його до списку кредиторів на підставі договору від 10 лютого 2003 року та постанови апеляційного суду від 10 вересня 2004 року.

06 лютого 2006 року обласний господарський суд задовольнив клопотання компанії-заявника та зобов'язав розпорядника майна внести відповідні зміни до списку кредиторів.

27 лютого 2006 року компанія-заявник зробила запит до виконавчої служби стосовно заміни компанії "СОМ" на його компанію у списку кредиторів у виконавчому провадженні щодо ВАТ "Оріана".

Виконавче провадження ще триває.

Оцінка Суду

Стверджені порушення пункту 1 статті 6 Конвенції та статті 1 Першого протоколу до Конвенції

Заявник скаржився за пунктом 1 статті 6 Конвенції та статтею 1 Першого протоколу на невиконання рішення арбітражного суду від 23 грудня 1998 року.

Уряд стверджував, що пункт 1 статті 6 Конвенції не може застосовуватися до арбітражних проваджень. Він передусім звертав увагу на те, що арбітражний суд був створений за угодою між сторонами як суд для розгляду арбітражних питань, що зазначено в умовах, прийнятих ними. Сторони в арбітражному провадженні у цій справі повною мірою не вимагали застосування пункту 1 статті 6 Конвенції, внаслідок чого він не може застосовуватися до примусового виконання прийнятого цим судом рішення від 23 грудня 1998 року, яке набрало законної сили. Окрім того, у цій справі не було взаємозв'язку між арбітражним провадженням у цій справі та подальшим виконавчим провадженням, оскільки компанія-заявник набула право на відповідну заборгованість за договором від 10

лютого 2003 року, а не відповідно до рішення арбітражного суду. І, зрештою, заява є несумісною з положенням *ratione materiae* Конвенції.

Компанія-заявник не погоджувалася. Вона наполягала, що пункт 1 статті 6 Конвенції може застосовуватися у провадженні у цій справі.

Оскільки Уряд висловив заперечення щодо застосування пункту 1 статті 6 Конвенції до арбітражного провадження, Суд нагадав, що стаття 6 Конвенції не виключає створення арбітражних судів з метою вирішення спорів між приватними підприємствами. Насправді, слово "суд" у пункті 1 статті 6 Конвенції не обов'язково має розумітися як суд класичного виду, інтегрований у стандартну судову систему держави (див., *inter alia*, рішення у справі "Літгоу та інші проти Великої Британії" (*Lithgow and Others v. the United Kingdom*), від 08 липня 1986 року, серія А, № 102, сторінки 72-73, пункт 201). Також Суд вважає, що арбітражний суд був "судом, встановленим законом", що діяв відповідно до Закону України "Про міжнародний комерційний арбітраж", а також внутрішніх процесуальних правил. Провадження в арбітражному суді було таким самим, як і у відповідних державних цивільному чи господарському судах, та існували нормативні положення, згідно з якими рішення названого арбітражного суду мали бути оскаржені до Київського апеляційного суду на підставах, зазначених у Законі України "Про міжнародний комерційний арбітраж" від 1994 року. Арбітражний суд залишався єдиним арбітражним органом в Україні, який міг відповідно до Закону України "Про Міжнародний комерційний арбітраж" від 1994 року вирішувати "спори підприємств з іноземними інвестиціями". Відповідно до Закону України "Про Міжнародний комерційний арбітраж" від 1994 року та статті 3 Закону України "Про виконавче провадження" рішення зазначеного суду прирівнюються до інших судових рішень, які підлягають виконанню.

Щодо права вимоги сплатити заборгованість чи вимоги дотримання цивільно-правового зобов'язання забезпечити сплату відшкодування матеріальної чи моральної шкоди, то воно є "цивільним" правом, що належить до національного приватного права України та закріплено у главі 40 ЦК України (компенсація за шкоду) та в Законі України "Про власність" (захист власності). Зокрема, статті 197–202 глави 17 ЦК України дозволяли відступлення боргів та передбачали укладення договорів для їх передачі. Крім того, право компанії-заявника отримати належну заборгованість від ВАТ "Оріана" на підставі рішення арбітражного суду та відповідно до договору було підтверджено апеляційним господарським судом Івано-Франківської області 10 вересня 2004 року. Таким чином, Суд дійшов висновку, що арбітражне провадження стосується "цивільного" права першого позивача. У результаті відступлення боргу компанії-заявнику на підставі договору, укладеного в лютому 2003 року, та визнання компанії-заявника новим кредитором у вересні 2004 року подальше виконавче провадження включало права компанії-заявника та його цивільні права, що перейшли до нього від початкових кредиторів.

Суд визнав ці доводи достатніми для висновку, що пункт 1 статті 6 Конвенції застосовувався до провадження у цій справі. Тому він відхилив заперечення Уряду.

Щодо суті скарг компанії-заявника за пунктом 1 статті 6 Конвенції та статтею 1 Першого протоколу. Зауваження сторін

Уряд стверджував, що не було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції стосовно компанії-заявника. Рішення арбітражного суду було остаточним тільки щодо сторін спору та підлягало виконанню тільки стосовно первинного кредитора ВАТ "Оріана", а не стосовно компанії-заявника, який опосередковано набув право на виплату заборгованості за зазначеним рішенням арбітражного суду. Уряд також доводив, що у цій справі не було порушення статті 1 Першого протоколу. Зокрема, він наполягав, що держава не була відповідальною за заборгованість ВАТ "Оріана", яка була самостійним підприємством. Договір про відступлення вимог боргу від 10 лютого 2003 року не був належною підставою для вимоги виконання рішення зазначеного арбітражного суду на користь іншого підприємства.

Компанія-заявник зазначила, що пункт 1 статті 6 Конвенції було порушено органами державної влади через невиконання рішення арбітражного суду від 23 грудня 1998 року протягом розумного строку та у повному обсязі. Держава не дотримувалася своїх зобов'язань за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції через те, що не забезпечила виконання рішення у встановлений строк і не вживала необхідних та адекватних заходів з метою забезпечення компанії-заявнику ефективного користування її майновими правами.

Оцінка Суду

Суд зауважив, що однією з головних причин невиконання органами державної влади рішення арбітражного суду було банкрутство ВАТ "Оріана", яке належало державі та було в її управлінні. Однак необхідно зазначити, що хоча процедура виділення коштів для виплати боргів держави може спричинити деякі затримки у виконанні рішень за рахунок коштів державного бюджету, це не може виправдати невиконання зобов'язань за пунктом 1 статті 6 Конвенції. Проте варто зауважити, що час призначення сплати державної заборгованості був причиною затримки виконання рішення суду за рахунок коштів державного бюджету. Пояснень щодо причин невиконання гарантованих пунктом 1 статті 6 Конвенції зобов'язань не було надано.

Крім того, з матеріалів справи не вбачається, що органи державної влади вживали якихось заходів для виправлення ситуації у цій справі. Тож, Суд визнав, що тривале невиконання рішення становить порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Суд також зауважив, що він вже встановлював, що "вимога" може становити "майно" у сенсі статті 1 Першого протоколу до Конвенції у разі, якщо вона забезпечується примусовим виконанням (див. справи "Бурдов проти Росії" (Burdov v. Russia), заява № 59498/00, пункт 40, ECHR 2002-III, та "Полтораченко проти України" (Poltorachenko v. Ukraine), заява № 77317/01, пункт 45). Відступлення боргу в принципі може прирівнюватися до "майна". Більше того, Суд вважає, що рішення національних судів, якими компанію-заявника визнано кредитором у провадженні щодо виконання рішення арбітражного суду

від 23 грудня 1998 року, свідчать, що компанія-заявник мала вимогу, яка підлягала виконанню та яка становить "майно" у сенсі статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

Отже, відбулося порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

Детальніше з перекладом тексту рішення ЄСПЛ від 03.04.2008 у справі «Компанія «Регент» проти України» за заявою № 773/03 можна ознайомитися за посиланням https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_426#Text.

9. Справа "Державна холдингова компанія «Луганськвугілля» проти України" (заява № 23938/05)

Ухвала ЄСПЛ щодо прийнятності від 12.03.2009

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявника про відсутність ефективних засобів захисту щодо його касаційних скарг, поданих до Вищого господарського суду України та Верховного Суду України.

Заявник є юридичною особою, Державна холдингова компанія «Луганськвугілля», зареєстрована в м. Луганськ, Україна.

12 серпня 2004 року Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку накладла на заявника штраф за порушення законодавства у сфері обігу цінних паперів.

У серпні 2004 року заявник звернувся до Господарського суду Луганської області із скаргою на рішення про накладення Комісією штрафу.

05 жовтня 2004 року суд відхилив цю скаргу як необґрунтовану. 23 грудня 2004 року Луганський апеляційний господарський суд залишив рішення першої інстанції без змін.

Заявник подав касаційну скаргу до Вищого господарського суду України, який 11 березня 2005 року відмовив у розгляді скарги заявника у зв'язку з недотриманням формальних вимог, передбачених ГПК України для подання таких скарг.

28 квітня 2005 року Верховний Суд України відмовив у відкритті касаційного провадження за скаргою заявника, поданої на ухвалу від 11 березня 2005 року.

Оцінка Суду

Заявник скаржився за статтю 13 Конвенції на відсутність ефективних засобів захисту щодо його касаційних скарг, поданих до Вищого господарського суду України та Верховного Суду України. Він також стверджував про порушення національними судами статті 1 Конвенції.

Суд зазначає, що юридична особа, яка «стверджує, що вона є жертвою порушення однією з Високих Договірних Сторін прав, передбачених Конвенцією та протоколами до неї», може подати скаргу (див., наприклад, рішення у справі «Agrotexim and Others проти Греції» («Agrotexim and Others v. Greece»), від 24 жовтня 1995, Серія А, № 330-А, та у справі «Société Faugyr Finance S.A. проти Люксембургу» («Société Faugyr Finance S.A. v. Luxembourg») (ухвала), № 38788/97, від 23 березня 2000 року, за умови, що вона є «неурядовою організацією» в значенні статті 34 Конвенції (див. рішення у справі «RENFE проти Іспанії», («RENFE v. Spain»), № 35216/97, рішення Комісії від 8 вересня 1997 року, ДР (DR) 90, ст. 179). Цей принцип ґрунтується на ідеї не допустити, щоб Договірна Сторона виступала в Суді як заявник та відповідач одночасно (див. рішення у справі «Islamic Republic of Iran Shipping Lines проти Туреччини» («Islamic Republic of Iran Shipping Lines v. Turkey»), № 40998/98, п. 81).

Зокрема, компанія є «неурядовою організацією», якщо вона діє на підставі законодавства про підприємства, не виконує жодних повноважень, крім тих, що їй належать відповідно до загального приватного права у контексті ведення її діяльності, та підпадає під юрисдикцію загальних, а не адміністративних (див. рішення у справі «Islamic Republic of Iran Shipping Lines проти Туреччини», («Islamic Republic of Iran Shipping Lines v. Turkey»). Поняття «урядова організація» на противагу поняттю «неурядова організація» у значенні статті 34 включає юридичні особи, які беруть участь у реалізації урядових повноважень або надають публічні послуги під контролем держави.

Для того щоб визначити, чи належить конкретна юридична особа до цієї категорії, необхідно проаналізувати її юридичний статус та, у разі доцільності, права, які надає цей статус, характер діяльності юридичної особи та контекст, за якого ця діяльність здійснюється, а також ступінь незалежності від політичних органів влади (див. рішення у справі «Radio France and Others проти Франції» («Radio France and Others v. France»), № 53984/00, ЄСПЛ 2003-X (витяги)).

Щодо юридичних осіб, які діють в Україні, Суд визнавав, що такі особи можуть вважатись «урядовими організаціями», якщо вони виконують публічні завдання під наглядом державних органів (див. рішення у справі «Новоселецький проти України» («Novoseletskiy v. Ukraine»), № 47148/99, п. 82, ЄСПЛ 2005 II (витяги)), якщо вони є державними підприємствами в різних сферах діяльності держави, включаючи вугільний, енергетичний та транспортний сектори (див. рішення у справах «Ромашов проти України» («Romashov v. Ukraine»), від 27 липня 2004 року № 67534/01, пп. 46-47; «Михайленки та інші проти України» («Mykhaylenky and Others v. Ukraine»), №№ 35091/02, 35196/02, 35201/02, 35204/02, 35945/02, 35949/02, 35953/02, 36800/02, 38296/02 та 42814/02, пп. 55 та 64; «Кучеренко проти України» («Kucherenko v. Ukraine»), від 15 грудня 2005 року № 27347/02, п. 25) або якщо більшість або всі акції належать державі і, таким чином, підприємства були повністю залежні, контролювались та управлялись державою (див. рішення у справах «Компанія «Регент» проти України» («Regent Company v. Ukraine»), від 3 квітня 2008 року № 773/03, п. 7; «Риженков та Зайцев проти України» («Ryzhenkov and Zaytsev v. Ukraine»), від 13 грудня 2005 року № 1805/03 та 6717/03, п. 5; «Помазаний та Шевченко проти України» («Pomazanyu and Shevchenko v. Ukraine»), від 04 квітня 2006 року № 9719/02, п. 4).

У справі, в якій йшлося про спільне підприємство України та одного з регіонів Російської Федерації, Суд вирішив, що хоча деякі статті Статуту підприємства вказували, що компанія-заявник мала завданням надавати послуги публічного характеру (а саме імплементувати міжурядові рішення у сфері співробітництва бізнесу), підприємство здебільшого було залучено до звичайної підприємницької діяльності, воно мало інституційну автономію, діяло на підставі законодавства про підприємництво, було під контролем та керівництвом його засновників, а міноритарний пакет акцій, яким володіла держава, не надавав їй більшої ролі в управлінні, ніж іншим акціонерам. Відповідно, компанія-заявник могла вважатися «неурядовою організацією» для цілей статті 34

Конвенції (див. рішення у справі «Україна-Тюмень проти України» («Ukraine-Tyumen v. Ukraine»), від 22 листопада 2007 року № 22603/02, п. 27).

Повертаючись до фактів цієї справи, Суд зазначив, що компанія-заявник є юридичною особою, яка була зареєстрована як консорціум, власником і керівником якого є держава, яка бере участь у виконанні державної влади у сфері управління вугільною промисловістю, виконуючи таким чином публічну роль у цій діяльності держави. Компанія-заявник не мала незалежних функцій, виконуючи певні публічні функції в управлінні державним майном у вугільній промисловості, яка значною мірою субсидувалася та регламентувалася державою (див. рішення у справі «Дубенко проти України» («Dubenko v. Ukraine»), від 11 січня 2005 року № 74221/01, пп. 21–32). Більше того, як вбачається з наказу Міністерства вугільної промисловості від 08 липня 2008 року, компанія-заявник, яка існувала як окрема юридична особа, мала ліквідуватися на підставі рішення цього Міністерства. Відповідно, Суд дійшов висновку, що компанія-заявник не є «особою, неурядовою організацією або групою осіб» у значенні статті 34 Конвенції.

Отже, заява є несумісною з положеннями Конвенції відповідно до пункту 3 статті 35. Суд повинен відхилити заяву як неприйнятну *ratione personae*.

Висновок

Заява неприйнятна.

Детальніше з текстом ухвали ЄСПЛ від 12.03.2009 у справі «Державна холдингова компанія «Луганськвугілля» проти України» за заявою № 23938/05 можна ознайомитися за посиланням [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{"fulltext":\["23938/05"\],"itemid":\["001-91343"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{).

10. Справа «Отиченко та Федіщенко проти України» (заяви №№ 1755/05, 25912/06)

Рішення ЄСПЛ від 12.03.2009
(порушення пункту 1 статті 6 Конвенції)

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявників щодо заборгованості із заробітної плати та інших виплат, належних їм до сплати колишнім роботодавцем, і тривалого їх виконання.

Заявниця Наталія Юріївна Отиченко народилася у 1962 році, на цей час проживає у місті Севастополі Автономної Республіки Крим, Україна.

Заявниця Валентина Володимирівна Федіщенко народилася у 1953 році, проживає в селі П'ятихатки, Дніпропетровська область, Україна.

Пані Отиченко

Згідно з матеріалами справи вона працювала в управлінні житлово-комунального господарства "Котельниково", у комунальному підприємстві, засновником та власником якого є сільська рада. Трудовий договір був підписаний між заявницею і сільською радою. У подальшому заявниця звільнилася.

16 грудня 2002 року Красногвардійський районний суд АРК присудив заявниці 3 151 грн 25 коп. заборгованості із заробітної плати та інших виплат, належних їй до сплати колишнім роботодавцем.

Це рішення набрало законної сили, та 30 січня 2003 року державна виконавча служба відкрила виконавче провадження для виконання цього рішення. За твердженнями Уряду, під час цього провадження заявниці було сплачено в цілому 375 грн 97 коп. У свою чергу, заявниця зазначила, що не отримала ніяких виплат за рішенням суду.

У вересні 2003 року заявниця звернулася з іншим позовом до колишнього роботодавця з метою стягнення додаткової компенсації заборгованості із заробітної плати. 01 лютого 2005 року суд відхилив її позов. Заявниця не оскаржила це рішення до суду.

15 грудня 2004 року виконавче провадження було зупинено через відсутність коштів у підприємства-боржника. Заявниця не оскаржила це рішення до національних судів; повторно не подала виконавчого листа до державної виконавчої служби.

26 січня 2006 року Господарський суд АРК виніс постанову про відкриття ліквідаційної процедури щодо підприємства-боржника. Це провадження було зупинено 26 лютого 2007 року, та підприємство було вилучено з відповідного державного реєстру. Заявниця не звернулася із заявою до суду про визнання її кредитором у справі про банкрутство підприємства-боржника.

Рішення від 16 грудня 2002 року залишається невиконаним.

Пані Федіщенко

11 квітня та 01 жовтня 2003 року П'ятихатський районний суд Дніпропетровської області присудив заявниці 1 705 грн 14 коп. та 570 грн 41 коп. заборгованості із заробітної плати, належної до сплати колишнім роботодавцем – комунальним підприємством водопровідно-каналізаційного господарства м. П'ятихатки, засновником, власником і керівником якого є міська рада.

Ці рішення набрали законної сили, і 30 квітня 2003 року та 30 березня 2004 року державна виконавча служба відкрила провадження щодо їх виконання.

Заявниця скаржилася до різних органів державної влади щодо тривалого невиконання рішень, винесених на її користь, але безуспішно.

15 травня 2007 року заявниці було сплачено присуджені суми.

Заявниці скаржилися на невиконання органами державної влади рішень, винесених на їх користь.

Оцінка Суду

Щодо прийнятності

Посилаючись на положення національного законодавства (ЦК України від 1963 року та 2003 року, Закон України "Про власність" від 1991 року та Закон України "Про місцеве самоврядування" від 1997 року), Уряд стверджував, що не несе відповідальності за борги комунальних підприємств. Підприємства-боржники мали повний фінансовий контроль над власністю, яку було їм передано місцевою владою, що їх заснувала, та отримували прибуток від цієї власності. Підприємства-боржники у своїй господарській діяльності не залежали від держави (наприклад, вони мали свій баланс, рахунки в банках; не фінансувалися з державного бюджету). Уряд зазначав, що пані Отиченко не вичерпала всіх національних засобів юридичного захисту згідно з пунктом 1 статті 35 Конвенції. Зокрема, вона не використала можливість бути зареєстрованою як кредитор щодо неплатоспроможності та в процесі ліквідації підприємства-боржника, не оскаржила бездіяльності ліквідаційної комісії до відповідного господарського суду, не звернулася до будь-якого національного суду зі скаргою на дії державної виконавчої служби, щоб оскаржити стверджуване неналежне виконання рішення, винесеного на її користь.

Уряд також оскаржував статус жертви пані Федіщенко, оскільки присуджену їй суму вже було сплачено 15 травня 2007 року.

Суд нагадав, що держава несе відповідальність за борги державних підприємств, що належать та підконтрольні місцевим органам влади, так само як і за борги державних підприємств (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі "Александрова против Росии", від 06 грудня 2007 року № 28965/02, пп. 17 та 18). У зв'язку з цим Суд зазначив, що підприємства-боржники у справах заявниць були комунальними підприємствами, тому вони належали та були підконтрольними місцевій владі, за дії та/або бездіяльність яких відповідальність несе держава. Отже, Суд відхилив заперечення Уряду.

Що ж до зауважень Уряду на те, що пані Отиченко не вичерпала всіх національних засобів юридичного захисту, то Суд зазначив, що подібні зауваження вже було відхилено в багатьох рішеннях, винесених Судом (див. рішення у справах "Сокур проти України", від 16 грудня 2003 року № 29439/02; "Сичов проти України", № 4773/02, пп. 42–46, 11 жовтня 2005 року, та "Трихліб проти України", 20 вересня 2005 року № 58312/00, пп. 38–43). Суд вважає, що ці заперечення має бути відхилено з тих самих підстав.

Оскільки Уряд заперечував щодо статусу жертви пані Федіщенко, Суд зауважив, що той факт, що рішення були виконані, не позбавляє заявницю статусу жертви в період, коли ці рішення залишались невиконаними (див. справу "Ромашов проти України", пп. 26–27). Отже, Суд відхилив заперечення Уряду.

Суд зазначив, що заяви заявниць не є очевидно необґрунтованими у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Отже, Суд визнав їх прийнятними.

Щодо суті

У своїх зауваженнях щодо суті вимог заявниць Уряд стверджував, що не було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Заявниці не погодилися з таким твердженням.

Суд зауважив, що рішення, винесені на користь заявниць, залишались невиконаними щонайменше п'ять років та один місяць. Він повторив, що вже встановлював порушення пункту 1 статті 6 Конвенції в подібних справах (див. рішення у справі "Кучеренко проти України", від 15 грудня 2005 року № 27347/02, п. 25).

Уважно дослідивши наявні матеріали, Суд вважає, що Уряд не навів жодного факту чи аргументу, здатного переконати його дійти іншого висновку в цій справі.

Отже, відбулося порушення пункту 1 статті 6 Конвенції щодо тривалого невиконання рішень, винесених на користь заявниць.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Детальніше з перекладом тексту рішення ЄСПЛ від 12.03.2009 у справі «Отиченко та Федіщенко проти України» за заявами № 1755/05, 25912/06 можна ознайомитися за посиланням https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_477#Text.

11. Справа "Агротехсервіс проти України" (заява № 62608/00)

Рішення ЄСПЛ від 05.07.2005

(порушення пункту 1 статті 6 Конвенції, статті 1 Першого протоколу до Конвенції)

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявника щодо скасування остаточного судового рішення, винесеного на його користь.

Заявник – підприємство "Агротехсервіс" є спільним латвійсько-українським підприємством, заснованим у м. Ризі як юридична особа відповідно до латвійського законодавства.

13 травня 1992 року відповідно до міжурядової угоди між Республікою Латвією та Україною від 21 квітня 1992 року заявник уклав договір з Херсонським нафтопереробним заводом, який пізніше був реструктуризований у ВАТ "Херсоннафтопереробка" (далі – нафтопереробний завод). За договором заявник повинен був постачати нафтопереробному заводу нафту, а завод, відповідно, повинен був постачати заявникові нафтопродукти.

10 грудня 1996 року заявник звернувся до Вищого арбітражного суду України (далі – ВАСУ) з позовом до нафтопереробного заводу щодо невиконання ним умов договору.

07 лютого 1997 року ВАСУ відхилив позов заявника у зв'язку з пропусшенням процесуальних строків його подання. Заявник не оскаржив цієї ухвали.

02 вересня 1997 року судова колегія з перегляду рішень, ухвал, постанов Вищого арбітражного суду України (далі - судова колегія з перегляду рішень) переглянула ухвалу від 07 лютого 1997 року за власною ініціативою. Ухвалу було скасовано, і справу було направлено на новий розгляд.

9 жовтня 1997 року ВАСУ відхилив позов заявника у зв'язку з пропусшенням процесуальних строків його подання.

26 листопада 1997 року заявник оскаржив цю ухвалу до судової колегії з перегляду рішень в порядку нагляду. 30 січня 1998 року судова колегія з перегляду рішень скасувала ухвалу та направила справу на новий розгляд.

10 квітня 1998 року ВАСУ задовольнив позов заявника. Суд встановив, що в червні 1992 року заявник поставив 60000 тонн нафти відповідачу та, відповідно, мав отримати 17852 тонн нафтопродуктів. Оскільки нафтопродукти поставлені не були, ВАСУ зобов'язав поставити їх заявникові. Суд також присудив виплатити заявникові 10 000 грн судових витрат.

У серпні 1998 року заявник звернувся з клопотанням до ВАСУ про зміну способу виконання рішення суду від 10 квітня 1998 року. 26 серпня 1998 року суд задовольнив вимогу заявника та зобов'язав нафтопереробний завод сплатити заявникові 7 011 186 грн замість 17852 тонни нафтопродуктів.

02 червня 1998 року Генеральна прокуратура України (надалі – ГПУ) внесла протест про перегляд рішення в порядку нагляду до судової колегії з перегляду рішень ВАСУ,

вимагаючи скасувати рішення від 10 квітня 1998 року. ГПУ стверджувала, що заявник подав свій початковий позов з порушенням процесуальних строків та не сплатив державного мита, а ВАСУ не взяв до уваги певні документи.

17 липня 1998 року судова колегія з перегляду рішень відхилила протест як необґрунтований.

31 серпня 1998 року ГПУ внесла протест в порядку нагляду до президії ВАСУ з метою скасування рішення від 10 квітня 1998 року, винесеного на користь заявника. ГПУ стверджувала, що не було обґрунтованих доказів того, що заявник був власником нафти, яка була поставлена нафтопереробному заводу в 1992 році, ВАСУ помилково вирішив, що початковий позов було подано без порушення процесуальних строків.

26 листопада 1998 року президія ВАСУ призначила судову експертизу в рамках перегляду справи в порядку нагляду.

30 грудня 1998 року експерти Київського науково-дослідного інституту судових експертиз надали свій висновок, яким підтверджувалося право власності заявника на нафту, яка була поставлена нафтопереробному заводу в 1992 році.

06 січня 1999 року (11 січня 1999 року – відповідно до даних Уряду) президія ВАСУ відхилила протест ГПУ як необґрунтований та залишила без змін попередні ухвали ВАСУ у справі.

18 травня 1999 року ГПУ внесла подання до ВАСУ про перегляд справи за нововиявленими обставинами. Зокрема, ГПУ стверджувала, що під час першого провадження суди не знали про результати судової експертизи від 06 травня 1999 року, а тому справу необхідно переглянути.

15 червня 1999 року ВАСУ відхилив це подання як необґрунтоване. Суд зауважив, що остання судова експертиза підтвердила висновки суду, зазначені в його ухвалі від 10 квітня 1998 року та згадані в ухвалі суду від 06 січня 1999 року.

26 серпня 1999 року ГПУ внесла подання до судової колегії з перегляду рішень про перегляд справи за нововиявленими обставинами. ГПУ надала такі самі аргументи, на які вона посилалася у своєму поданні від 18 травня 1999 року.

04 жовтня 1999 року судова колегія з перегляду рішень відхилила подання як необґрунтоване та залишила без змін рішення від 15 червня 1999 року.

21 грудня 1999 року ГПУ внесла протест в порядку нагляду до президії ВАСУ про скасування рішення від 10 квітня 1998 року, винесене на користь заявника. Обґрунтовуючи свій протест, ГПУ стверджувала, що суд помилково відхилив її попередні подання, і зазначила, що не було достатніх доказів для встановлення права власності заявника на нафту.

28 січня 2000 року президія ВАСУ задовольнила протест в порядку нагляду та скасувала рішення від 10 квітня 1998 року, винесене на користь заявника. Суд дійшов висновку про те, що заявник не надав достатніх доказів його права власності на 60000 тонн нафти, яка була поставлена нафтопереробному заводу в 1992 році, і початковий позов було подано з порушенням процесуальних строків.

17 березня 2000 року заявник також звернувся до голови ВАСУ з вимогою переглянути рішення від 28 січня 2000 року на пленумі ВАСУ. Листом від 26 липня 2000 року в.о. голови ВАСУ відхилив вимогу за недостатністю підстав.

У червні 2001 року було змінено процесуальне законодавство, в результаті чого стало можливим подання скарг на рішення ВАСУ до касаційної інстанції – Верховного Суду України.

28 вересня 2001 року заявник подав скаргу до Верховного Суду України на рішення від 28 січня 2000 року відповідно до нової процедури касаційного оскарження.

21 січня 2002 року Верховний Суд України скасував ухвалу президії ВАСУ від 28 січня 2000 року та підтвердив чинність рішення від 10 квітня 1998 року, винесеного на користь заявника. Суд встановив, що прокурори не мали повноважень вносити протести в порядку нагляду в інтересах нафтопереробного заводу, та скасував всі ухвали ВАСУ, винесені в порядку нагляду протягом 1998–2000 років.

Оцінка Суду

Уряд стверджував, що провадження у справі заявника було закінчене на його користь ухвалою Верховного Суду України. Більше того, процедуру перегляду справ було скасовано в червні 2001 року з внесенням відповідних змін до українського законодавства.

Заявник наголошував, що численні протести в порядку нагляду, внесені Генеральною прокуратурою України, та скасування рішення, винесеного на його користь, порушували його права.

У світлі усталеної практики Суду з цього питання той факт, що вимоги заявника врешті-решт були задоволені, сам по собі не усуває наслідків стану правової невизначеності, якого зазнав заявник протягом двох років після скасування остаточного рішення від 10 квітня 1998 року (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі "Рябих проти Росії", заява № 52854/99, параграф 49, 2003-X), оскільки держава не запропонувала будь-якої компенсації матеріальної чи моральної шкоди, якої зазнав заявник в результаті такого скасування.

Використовуючи процедуру перегляду рішень в порядку нагляду для скасування рішення від 10 квітня 1998 року, президія ВАСУ порушила принцип правової певності та право заявника на "доступ до суду" відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції.

Отже, у цій справі було порушено зазначену статтю.

Стверджуване порушення статті 1 Першого протоколу

Заявник скаржився, що його право мирно володіти майном було порушено в результаті скасування остаточного та обов'язкового до виконання рішення суду, винесеного на його користь. Він посилався на статтю 1 Першого протоколу до Конвенції.

Суд повторив, що заборгованість за рішенням суду може бути розцінена як "майно" в цілях статті 1 Першого протоколу до Конвенції (див. рішення у справі "Бурдов проти Росії", заява № 59498/00, параграф 40, 2001-IV, та інші справи, зазначені в цій). Більше того,

скасування такого рішення після того, як воно набуло статусу остаточного та не підлягало оскарженню, є втручанням в право заявника на мирне володіння своїм майном (див. рішення у справі "Брумареску проти Румунії" (Brumarescu v. Romania) від 28 жовтня 1999 року, 1999-VII, параграф 74).

Однак у цій справі стан правової непевності щодо права заявника на отримання заборгованості відповідно до остаточного рішення суду виник через численні оскарження цього рішення ГПУ в порядку нагляду із червня 1998 року по січень 2002 року.

Відповідно, у цій справі було порушено статтю 1 Першого протоколу до Конвенції.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

Детальніше з перекладом тексту рішення ЄСПЛ від 05.07.2005 у справі «Агротехсервіс проти України» за заявою № 62608/00 можна ознайомитися за посиланням https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_435#Text.

12. Справа "Овчаров і Хомич проти України" (заяви №№ 32910/06, 50081/06)

Рішення ЄСПЛ від 28.05.2009 (остаточне 28.08.2009)
(порушення пункту 1 статті 6, статті 13 Конвенції)

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявника щодо невиконання рішення суду про стягнення з боржника заборгованості із заробітної плати та завданої шкоди.

Громадяни України Станіслав Олексійович Овчаров та Степан Степанович Хомич є заявниками у справі. Овчаров С. О. народився в 1936 році та проживає в м. Нова Каховка, Херсонська область, Україна. Хомич С. С. народився в 1948 році та проживає у смт Приазовське, Запорізька область, Україна.

17 грудня 2003 року Новокаховський міський суд присудив заявнику Овчарову С. О. та його дружині 5 635,20 грн відшкодування шкоди, завданої Новокаховським житлово-комунальним підприємством «Комунсервіс», яке перебувало у комунальній власності та було підконтрольним місцевій раді, у зв'язку із недотриманням ним своїх договірних зобов'язань. Присуджена сума включала суми спільного відшкодування матеріальної шкоди, завданої заявнику та його дружині, у розмірі загалом 2 635,20 грн (суд не вказав точні суми, належні окремо заявнику та його дружині), та відшкодування моральної шкоди у розмірі 1500 грн кожному.

Зазначене рішення набрало законної сили. 20 квітня 2004 року державна виконавча служба відкрила виконавче провадження щодо його виконання. Під час провадження заявнику було виплачено загалом 2 000 грн.

23 грудня 2004 року Господарський суд Херсонської області відкрив ліквідаційну процедуру щодо підприємства-боржника.

У зв'язку з цим 04 січня 2005 року державна виконавча служба винесла постанову про закінчення виконавчого провадження щодо підприємства-боржника та передала виконавчий лист заявника до ліквідаційної комісії для подальшого виконання.

29 серпня 2005 року підприємство-боржник було ліквідовано, а у подальшому вилучено з Єдиного державного реєстру підприємств і організацій України.

Незадоволені тривалим виконанням рішення, постановленого на їхню користь, у січні 2006 року заявник та його дружина звернулися до Новокаховського міського суду з позовом до державної виконавчої служби, вимагаючи відшкодування матеріальної та моральної шкоди. Однак 23 січня 2006 року суд закрити провадження у справі, оскільки відповідач був ліквідований, а новостворена державна виконавча служба не була правонаступником ліквідованої. Заявник та його дружина не оскаржили це рішення.

Рішення від 17 грудня 2003 року залишається невиконаним.

17 грудня 2001 року Приазовський районний суд присудив заявнику Хомичу С. С. 2 758,58 грн заборгованості із заробітної палати, яка мала бути сплачена його колишнім

роботодавцем – Приазовським комунальним підприємством житлового господарства, що перебувало у власності селищної ради.

20 грудня 2001 року селищною радою було прийнято рішення про ліквідацію підприємства-боржника та створено ліквідаційну комісію.

Рішення, постановлене на користь заявника, набрало законної сили, і державна виконавча служба відкрила виконавче провадження щодо його виконання. Однак, за твердженнями Уряду, в лютому 2002 року це провадження було закінчено, а виконавчий лист заявника передано ліквідаційній комісії для подальшого виконання.

21 грудня 2004 року Господарський суд Запорізької області відкрив ліквідаційну процедуру щодо підприємства-боржника.

Як стверджує Уряд, 27 лютого 2006 року підприємство-боржник було ліквідовано.

Рішення від 17 грудня 2001 року залишається невиконаним.

Оцінка Суду

Заявники скаржилися на невиконання органами державної влади у встановлений строк рішень, постановлених на їхню користь, та на відсутність ефективних засобів юридичного захисту щодо цих скарг. У зв'язку з цим вони посилалися на пункт 1 статті 6 та статтю 13 Конвенції.

Прийнятність

Спираючись на положення національного законодавства (зокрема, ЦК України 1963 та 2003 років та Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» 1997 року), Уряд стверджував, що він не є відповідальним за борги комунальних підприємств. Він також наполягав, що заявники не вичерпали національних засобів юридичного захисту, як того вимагає пункт 1 статті 35 Конвенції, зокрема, Уряд зазначив, що заявники не скористалися можливістю звернутися із заявою про визнання кредитором у справі про банкрутство та ліквідацію боржника, не оскаржили бездіяльність ліквідаційної комісії до відповідного господарського суду, а також не зверталися до жодних національних судів зі скаргою на дії державної виконавчої служби щодо стверджуваного неналежного виконання судових рішень, постановлених на їхню користь.

Уряд також звернув увагу Суду на той факт, що заява № 32910/06 обмежувалася лише скаргами пана Овчарова та не стосувалася стверджуваних порушень прав його дружини, оскільки вона не була стороною цього провадження.

Суд зазначив, що підприємства-боржники у справах заявників перебували у комунальній власності та контролювались місцевою владою. Відповідно до усталеної практики конвенційних органів, органи місцевого самоврядування є державними організаціями у тому значенні, що вони керуються публічним правом та здійснюють публічні функції, покладені на них Конституцією та законами. Згідно з нормами міжнародного права термін «державні організації» не обмежується лише центральними органами виконавчої влади.

У тих випадках, коли державна влада є децентралізованою, він поширюється на будь-який національний орган, який здійснює публічні функції (див., наприклад, рішення від 08 грудня 2005 року у справі «Мікрюков проти Росії» (Mikryukov v. Russia), заява № 7363/04, п. 21, з подальшими посиланнями). З цього випливає, що відповідальність за дії та/або бездіяльність органів місцевого самоврядування несе держава-відповідач. Зважаючи на викладене, Суд дійшов висновку, що держава несе відповідальність за борги комунальних підприємств такою ж мірою, якою вона несе відповідальність за борги підприємств державної форми власності. Відповідно, Суд відхилив заперечення Уряду.

Щодо заперечень Уряду про невичерпання заявниками національних засобів юридичного захисту Суд зазначив, що подібні заперечення вже відхилялися у низці рішень, постановлених Судом (див. ухвалу щодо прийнятності від 16 грудня 2003 року у справі «Сокур проти України» (Sokur v. Ukraine), заява № 29439/02; рішення від 11 жовтня 2005 року у справі «Сичов проти України» (Sychev v. Ukraine), заява № 4773/02, пп. 42–46, та рішення від 20 вересня 2005 року у справі «Трихліб проти України» (Trykhlіb v Ukraine), заява № 58312/00, пп. 38–43). Суд вважає, що у цій справі такі заперечення повинні бути відхилені з тих же підстав.

Що ж до тверджень Уряду стосовно заяви № 32910, то Суд зауважив, що той факт, що були дві особи, які мали отримати компенсацію за рішенням від 17 грудня 2003 року (пан Овчаров та його дружина), не впливає на право заявника на виконання рішення протягом розумного строку, принаймні у тій частині, що стосується його.

Суд зазначив, що ці скарги не є явно необґрунтованими у розумінні пункту 3 статті 35 Конвенції. Вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Відповідно, вони повинні бути визнані прийнятними.

Щодо суті

У своїх зауваженнях щодо суті вимог заявників Уряд стверджував, що порушення пункту 1 статті 6 та статті 13 Конвенції не було.

Заявники не погодилися.

Суд зауважив, що рішення, постановлені на користь заявників, залишалися невиконаними більше ніж п'ять років.

Суд повторив, що він вже виявляв порушення пункту 1 статті 6 та статті 13 Конвенції, а також статті 1 Першого протоколу у справах, подібних до цієї (див. рішення від 15 грудня 2005 року у справі «Кучеренко проти України» (Kucherenko v. Ukraine), заява № 27347/02, п. 27).

Дослідивши усі наявні матеріали, Суд вважає, що Уряд не навів жодного факту або аргументу, здатних переконати його дійти іншого висновку у цій справі.

Відповідно, за цими заявами відбулося порушення пункту 1 статті 6 та статті 13 Конвенції у зв'язку з тривалим невиконанням рішень суду, постановлених на користь заявників, та відсутністю ефективного засобу юридичного захисту щодо цих скарг.

Інші скарги

Пан Овчаров також скаржився за пунктом 1 статті 6 та статтею 13 Конвенції щодо оцінки судом доказів і тлумачення закону та оскаржував результат провадження у справі за позовом до державної виконавчої служби.

Пан Хомич додатково скаржився за статтею 8 Конвенції на те, що тривале невиконання рішення суду, постановленого на його користь, завадило йому отримати ефективну медичну допомогу і, як наслідок, спричинило погіршення стану його здоров'я.

Уважно розглянувши твердження заявників, з урахуванням усіх наявних у нього матеріалів та в тій мірі, в якій вони охоплюються його компетенцією, Суд визнав, що вони не містять жодних ознак порушення прав і свобод, гарантованих Конвенцією.

Отже, ця частина заяв повинна бути визнана неприйнятною як явно необґрунтована відповідно до пунктів 3 та 4 статті 35 Конвенції.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Порушення статті 13 Конвенції.

Детальніше з перекладом тексту рішення ЄСПЛ від 28.05.2009 (остаточне 28.08.2009) у справі "Овчаров і Хомич проти України" за заявами №№ 32910/06, 50081/06 можна ознайомитися за посиланням https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_777#Text.

13. Справа "S.C. Prodcomexim S.R.L. проти Румунії (№ 2)" (заява № 31760/06)

Рішення ЄСПЛ від 06.07.2010 (остаточне 06.10.2010)
(порушення пункту 1 статті 6 Конвенції)

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявника щодо невиконання рішення суду про стягнення з боржника заборгованості із заробітної плати.

Компанія-заявниця є акціонерним товариством з місцем знаходження в м. Плоєшті, Румунія.

Спроби домогтися виконання рішення від 24 червня 1998 року

24 червня 1998 року Верховний суд Румунії постановив остаточне рішення, яким компанія «S.C. Safa Imprex S.R.L.» (далі – компанія S.) була зобов'язана сплатити компанії-заявниці 533 683 270 старих румунських леїв як належну оплату за укладеним між ними договором та 21 254 421 старих румунських леїв як компенсації витрат, здійснених під час судового провадження. Суд ґрунтував своє рішення на висновку експерта, який розрахував належну до виплати суму з урахуванням рівня інфляції.

У серпні та вересні 1998 року компанія S. продала частину свого рухомого та нерухомого майна компанії «S.C. Safa Comiprex S.R.L.», керівником якої була дружина одного з двох керівників компанії S.

Після відмови компанії S. виплатити заборгованість 17 вересня 1998 року компанія-заявниця звернулася до Праховського повітового суду з вимогою про примусове виконання цього рішення.

19 січня 1999 року компанія S. також продала будівлю тій самій компанії «SC Safa Comiprex SRL».

10 лютого 1999 року Плоєштинський окружний суд без виклику сторін ухвалив рішення про арешт активів компанії S. у банку T. на загальну суму боргу, яка становила 554 937 691 старих румунських леїв.

05 квітня 1999 року за вимогою компанії-заявниці Плоєштинський окружний суд підтвердив рішення про арешт активів і зобов'язав банк перерахувати зазначену суму на рахунок компанії-заявниці. Апеляційну скаргу банку було відхилено як безпідставну 12 жовтня 1999 року.

03 грудня 1999 року компанія-заявниця повідомила Праховський повітовий суд, що боржник вивів свої гроші з банку T., і попросила суд продовжити примусове виконання шляхом продажу нерухомого та рухомого майна боржника з публічних торгів.

06 грудня 1999 року судовий виконавець P. направив компанії S. повідомлення про необхідність сплати боргу. Боржник відмовився отримати це повідомлення, і судовий виконавець розмістив його на дверях офісу боржника.

16 грудня 1999 року судовий виконавець направив державному фінансовому управлінню запит щодо надання інформації про рухоме та нерухоме майно компанії S. За відсутності відповіді фінансового управління судовий виконавець знову направив такий запит 15 лютого 2000 року.

06 квітня 2000 року державне фінансове управління надало судовому виконавцю балансний звіт боржника.

01 травня 2000 року компанія S. продала транспортний засіб дружині одного з двох своїх керівників.

18 травня 2000 року державне фінансове управління повідомило судового виконавця про активи компанії S., що включали будівлю та чотири транспортні засоби. У невстановлену дату судовий виконавець P. наклав арешт на чотири транспортні засоби та 22 вересня 2000 року виставив їх на публічні торги. Торги було призначено на 13 жовтня 2000 року.

Проте 13 жовтня 2000 року, після візиту до офісу компанії S., судовий виконавець P. засвідчив у офіційному протоколі, що боржник продав чотири зазначені транспортні засоби компанії «S.C. Safa Comimpex S.R.L». Боржник також відмовився сплатити борг, стверджуючи, що він не має інших активів, і припинив свою діяльність.

Із матеріалів справи вбачається, що провадження у справі про скасування угод купівлі-продажу було закрито судами.

09 жовтня 2002 року, після невиконання судовим виконавцем P. цього рішення, компанія-заявниця попросила замінити його. Матеріали виконавчого провадження було передано судовому виконавцю M.

30 жовтня 2002 року судовий виконавець M. звернувся до Плоєштинського окружного суду з проханням санкціонувати примусове виконання, а до міської ради – з вимогою повідомити його про активи боржника. 12 листопада 2002 року суд затвердив примусове виконання своїм проміжним рішенням. Листом від 18 грудня 2002 року міська рада повідомила судового виконавця про те, що у боржника є зареєстровані два транспортні засоби.

Компанія S. виступила із запереченням проти виконання, стверджуючи, що право заявниці вимагати примусового виконання припинено через сплив строку давності. У кінцевому підсумку 25 квітня 2006 року Плоєштинський окружний суд визнав, що строк давності сплив.

Кримінальне провадження проти керівників компанії S

02 травня 2001 року компанія-заявниця подала повідомлення про злочин щодо двох керівників компанії S., стверджуючи, що вони продали активи компанії і, таким чином, перешкодили компанії-заявниці стягнути борг.

29 листопада 2001 року прокурор не виявив підстав для початку кримінального провадження.

Цивільне провадження проти керівників компанії S.

У 2002 році компанія-заявниця розпочала провадження проти керівників компанії S., щоб притягнути їх до відповідальності за борги компанії.

Рішенням від 10 лютого 2005 року, яке підлягало примусовому виконанню, Праховський повітовий суд задовольнив позов та зобов'язав двох керівників сплатити борг за рахунок власного майна. Суд ґрунтував своє рішення на висновку експерта з бухгалтерського обліку, який установив, що обидва керівники компанії S. винні в її неплатоспроможності і вони передали її активи іншій компанії, керованій дружиною одного з них. Ба більше, вартість цих активів не було індексовано до їх ринкової вартості, а борг за рішенням суду від 24 червня 1998 року не було внесено до книги рахунків компанії. Суд дійшов висновку, що метою всіх цих дій з їх боку було уникнути сплати боргу компанії-заявниці.

07 грудня 2007 року компанія-заявниця звернулася до судового виконавця Т. з вимогою виконати це рішення. За повідомленням заявниці, один із двох керівників є пенсіонером і вони розпродали також і свої власні активи.

Два розрахункові повідомлення від 26 вересня та 28 жовтня 2008 року засвідчили два платежі по 117 нових румунських леїв кожен.

Примусова ліквідація компанії S

08 листопада 2002 року компанія-заявниця подала клопотання про ліквідацію компанії S.

11 грудня 2002 року Праховський повітовий суд дозволив примусову ліквідацію та призначив ліквідатора. Це рішення набрало законної сили 24 лютого 2003 року.

09 лютого 2005 року Праховський повітовий суд визнав компанію S. банкрутом. Суд призначив ту саму особу адміністратором.

Адміністратор склала остаточний звіт, у якому засвідчила, що компанія S. не мала рухомого чи нерухомого майна, яке можна було б продати. Тож вона запропонувала суду припинити провадження у справі про банкрутство.

23 січня 2006 року Праховський повітовий суд рішенням, що підлягає примусовому виконанню, припинив провадження у справі про банкрутство та наказав видалити компанію S. з реєстру компаній. Суд також постановив, що виконання рішення від 10 лютого 2005 року буде здійснюватися відповідно до Цивільного процесуального кодексу.

За повідомленням компанії-заявниці, сума, на яку вона мала право, була внесена до її книги рахунків, а отже, вона мала сплатити відповідні податки державі.

Оцінка Суду

Компанія-заявниця скаржилася, що невиконання судового рішення, винесеного на її користь, порушило її права, гарантовані пунктом 1 статті 6 Конвенції.

Уряд посилався на ухвалу в справі «Топчов проти Румунії» від 15 червня 2006 року за заявою № 17369/02 і стверджував, що ані судовий виконавець, ані влада не були винні в невиконанні судового рішення. Він вважав, що судовий виконавець вжив заходів для

забезпечення виконання цього рішення та встановлення активів боржника, проте той не мав матеріальних ресурсів. Урешті-решт Уряд виступив із твердженням, що заявниця мала можливість вимагати виконання рішення від 10 лютого 2005 року, але не вжила відповідних заходів.

Компанія-заявниця стверджувала, що невиконання судовим виконавцем своїх обов'язків у встановлений строк дало змогу компанії-боржнику передати свої активи і, таким чином, перешкодити виконанню судового рішення, винесеного на її користь. Вона вважала цю справу подібною до справи «Руяну проти Румунії» (Ruianu v. Romania), рішення від 17 червня 2003 року за заявою № 34647/97.

Суд нагадав, що виконання рішення, винесеного судом, має розглядатися як невід'ємна частина «суду» для цілей статті 6 Конвенції (див. рішення у справі «Горнсбі проти Греції» (Hornsby v. Greece) від 19 березня 1997 року, п. 40, Reports of Judgments and Decisions 1997-II). Однак право на «доступ до суду» не зобов'язує державу виконувати будь-яке рішення, яке має цивільно-правовий характер, без урахування конкретних обставин справи (див. рішення у справі «Сангльє проти Франції» (Sanglier v. France) від 27 травня 2003 року, заява № 50342/99, п. 39). **Держава несе позитивний обов'язок організувати таку систему виконання рішень, яка є ефективною законодавчо і на практиці, та забезпечує їх виконання без неналежної затримки** (див. рішення у справі «Фуклев проти України» (Fuklev v. Ukraine) від 07 червня 2005 року, заява № 71186/01, п. 84). **Якщо влада зобов'язана діяти з метою виконання рішення і не виконує цього обов'язку, її бездіяльність може призвести до її відповідальності за пунктом 1 статті 6 Конвенції** (див. рішення у справі «Сколло проти Італії» (Scollo v. Italy) від 28 вересня 1995 року, п. 44, Series A, № 315-C).

До завдань Суду не належить з'ясування того, чи може внутрішній правопорядок держави гарантувати виконання рішень, винесених судами. Дійсно, кожна держава повинна сама створити правові інструменти, які були б адекватними і достатніми для забезпечення виконання позитивних зобов'язань, покладених на державу (див. рішення у справі «Руяну проти Румунії» (Ruianu v. Romania) від 17 червня 2003 року, заява № 34647/97, п. 66). Суд повинен лише розглянути питання про те, чи були заходи, вжиті румунською владою в цій справі, адекватними і достатніми. У справах, подібних цій, які вимагають дій із боку боржника-приватної особи, держава як носій засобів публічного примусу має діяти добросовісно, щоб сприяти кредитору у виконанні рішення (див. рішення у справі «Фочіак проти Румунії» (Fociac v. Romania) від 03 лютого 2005 року, заява № 2577/02, п. 70).

У цій справі Суд зауважив, що компанія-заявниця мала право стягнути певну суму коштів з іншої компанії, яка навмисно спровокувала свою неплатоспроможність, щоб уникнути сплати боргу. Незважаючи на те, що суди зобов'язали керівників компанії-боржника сплатити борг за рахунок їх власного майна, компанія-заявниця дотепер не стягнула коштів, на які вона мала право, і, таким чином, рішення від 24 червня 1998 року залишається невиконаним. Тож Суд перевірить, чи добросовісно діяли органи влади, щоб сприяти компанії-заявниці у виконанні цього рішення.

Стосовно цього питання Суд зауважив невідповідність між, з одного боку, ситуацією на папері щодо рухомого та нерухомого майна боржника та тим фактом, що судовий виконавець наклав арешт на деякі з цих активів, і, з іншого боку, тим, що насправді боржник продав ці активи. Більше того, з матеріалів справи вбачається, що судовий виконавець Р. не вжив жодних подальших дій в період з 13 жовтня 2000 року до 09 жовтня 2002 року, коли компанія-заявниця попросила замінити його. Тож Суд дійшов висновку, що судовий виконавець Р. не діяв добросовісно з метою сприяти компанії-заявниці у виконанні рішення від 1998 року.

Крім того, Суд звернув увагу на затримку у п'ять місяців з відповіддю державного фінансового управління на запит судового виконавця про інформацію щодо майна боржника. Ба більше, судовий виконавець мав двічі направляти такий запит. Тому Суд не може вважати, що фінансове управління діяло з належною сумлінністю.

Суд зауважив, що компанія-боржник врешті-решт була визнана банкрутом і суди зобов'язали її колишніх керівників сплатити борг з їх особистого майна.

Отже, Суд вважає, що органи державної влади не діяли сумлінно та своєчасно, щоб сприяти компанії-заявниці у виконанні рішення, винесеного на її користь. Це ухилення органів влади від негайного вжиття заходів дало змогу керівникам компанії-боржника передати всі її активи, довести її до банкрутства і перешкодити компанії-заявниці стягнути борг.

Відповідно, відбулося порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Стверджуване порушення статті 1 Першого протоколу

Крім того, компанія-заявниця скаржилася на те, що в результаті невиконання судового рішення, винесеного на її користь, вона була позбавлена майна та зазнала матеріальних збитків, що призвело до порушення статті 1 Першого протоколу.

Беручи до уваги наведені висновки, Суд дійшов висновку, що ця скарга повинна бути визнана прийнятною, але немає потреби розглядати її по суті (див., *mutatis mutandis*, рішення Великої палати у справі «Лайно проти Італії» (*Laino v. Italy*), заява № 33158/96, п. 25, ECHR 1999-I; рішення у справі «Католицька церква Канеа проти Греції» (*Canea Catholic Church v. Greece*) від 16 грудня 1997 року, п. 50, Reports 1997-VIII, та рішення в згадуваній вище справі «Руяну проти Румунії», п. 75).

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Детальніше з перекладом тексту рішення ЄСПЛ від 06.07.2010 (остаточне 06.10.2010) у справі «S.C. Procomexim S.R.L. проти Румунії (№ 2) за заявою № 31760/06 можна ознайомитися за посиланням [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{"fulltext":\["31760/06"\],"itemid":\["001-99834"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{).

14. Справа "Стебницький і "Комфорт" проти України" (заява № 10687/02)

Рішення ЄСПЛ від 03.02.2011 (остаточне від 03.05.2011)
(порушення пункту 1 статті 6 Конвенції, статті 1 Першого протоколу до Конвенції)

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявника щодо тривалого невиконання судових рішень.

Володимир Геннадійович Стебницький (далі – заявник), громадянин України, народився у 1960 році та проживає у м. Донецьку, є директором українського приватного підприємства «Комфорт» (далі – підприємство-заявник). Підприємство-заявник також розташоване у м. Донецьку.

Виконання рішень на користь підприємства-заявника

13 грудня 1999 року та 29 червня 2000 року Господарський суд Донецької області присудив стягнути з ВАТ «Є.» на користь підприємства-заявника 27 159,11 грн. та 30 786,83 грн. Між листопадом 2000 року та січнем 2001 року відділ Державної виконавчої служби Єнакіївського міського управління юстиції (далі – виконавча служба) відкрив виконавче провадження.

У грудні 2001 року підприємство-заявник звернулося до Господарського суду Донецької області зі скаргою на бездіяльність виконавчої служби при виконанні зазначених судових рішень. 18 червня 2003 року суд постановив ухвалу, якою задовольнив скаргу підприємства-заявника та зобов'язав виконавчу службу виконати судові рішення. 17 вересня 2003 року Донецький апеляційний господарський суд залишив зазначену ухвалу без змін.

Судові рішення від 13 грудня 1999 року та 29 червня 2000 року, постановлені на користь підприємства-заявника, були виконані до листопада 2003 року.

Провадження щодо відшкодування збитків виконавчою службою

У невизначену дату підприємство-заявник звернулося до Господарського суду Донецької області з позовом до виконавчої служби, вимагаючи відшкодування матеріальної шкоди (інфляційних витрат) на суму 11 657,42 грн, яка була спричинена тривалим виконанням ухвал від 13 грудня 1999 року та 29 червня 2000 року, постановлених на його користь.

03 березня 2004 року суд відмовив у задоволенні позову підприємства-заявника. 18 травня 2004 року Донецький апеляційний господарський суд залишив зазначену ухвалу без змін.

17 червня 2004 року Вищий господарський суд України повернув касаційну скаргу підприємства-заявника без розгляду, оскільки воно не сплатило державне мито. Підприємство-заявник оскаржило зазначену ухвалу, стверджуючи, що згідно зі статтею 86 Закону України «Про виконавче провадження» стягувач звільняється від сплати

державного мита у справах за позовами до юридичної особи, уповноваженої виконувати судові рішення про відшкодування шкоди, завданої невиконанням рішення.

03 листопада 2004 року Верховний Суд України відхилив касаційну скаргу підприємства-заявника як необґрунтовану.

Провадження у справі про банкрутство

Протягом періоду з 2000 по 2002 рік підприємство-заявник подавало до судів численні позови проти Державної податкової інспекції у Ворошиловському районі м. Донецька (далі – податкова інспекція), оскаржуючи стягнення податків, штрафів тощо.

У червні 2003 року податкова інспекція подала до Господарського суду Донецької області заяву про порушення провадження у справі про банкрутство підприємства-заявника. Податкова інспекція стверджувала, що підприємство-заявник не сплатило у 2000 році 57 840,91 грн податків і до нього було застосовано податкову заставу. Крім того, остання грошова операція за рахунком підприємства-заявника відбулася більш як рік тому, а місцезнаходження підприємства-заявника невідоме. Як вбачається, підприємство-заявник не було повідомлено про це провадження.

04 вересня 2003 року за відсутності представника підприємства-заявника суд визнав його банкрутом у зв'язку з несплатою до державного бюджету 57 840,91 грн податків. Ліквідатором було призначено Державну податкову інспекцію у Ворошиловському районі м. Донецька.

Як стверджує підприємство-заявник, воно було повідомлено про це рішення тільки листом від 10 березня 2004 року. Згодом підприємство-заявник подало до суду клопотання про поновлення пропущеного строку для подання апеляційної скарги на постанову від 04 вересня 2003 року. 22 квітня 2004 року Донецький апеляційний господарський суд відмовив у задоволенні цього клопотання, оскільки згідно зі статтею 93 ГПК України відповідний тримісячний строк подання заяви, що розпочинається з дати, коли було постановлено оскаржувану ухвалу або постанову, закінчився. 22 червня 2004 року Вищий господарський суд України відхилив скаргу підприємства-заявника на зазначені рішення у зв'язку з недотриманням встановлених законодавством процесуальних формальностей. 03 листопада 2004 року Верховний Суд України відмовив у задоволенні касаційної скарги підприємства-заявника.

19 квітня 2004 року підприємство-заявник подало заяву про перегляд постанови суду від 04 вересня 2003 року у зв'язку з нововиявленими обставинами.

27 квітня 2004 року Господарський суд Донецької області прийняв заяву підприємства-заявника.

24 травня 2004 року провадження у справі було зупинено в очікуванні розгляду поданої у 2004 році скарги підприємства-заявника до податкової інспекції щодо законності її рішення від 30 квітня 2000 року про сплату підприємством-заявником донарахованого податку та застосування до нього фінансових санкцій.

30 червня 2004 року скарга підприємства-заявника на рішення від 30 квітня 2000 року була залишена без розгляду, оскільки його було визнано банкрутом. Остаточне рішення у цій справі було прийнято Верховним Судом України 13 січня 2005 року.

21 жовтня 2005 року Господарський суд Донецької області відновив провадження.

13 грудня 2005 року Господарський суд Донецької області скасував постанову від 04 вересня 2003 року, оскільки підприємство-заявник не було належним чином повідомлене про провадження у справі про його банкрутство. Суд також припинив провадження у справі про банкрутство та зобов'язав податкову інспекцію оприлюднити спростування визнання підприємства-заявника банкрутом.

У своїх зауваженнях від 25 грудня 2007 року підприємство-заявник повідомило, що на той момент таке спростування все ще не було оприлюднене.

Кримінальне провадження щодо заявника

06 квітня 2000 року податкова міліція порушила щодо заявника кримінальну справу у зв'язку з ухиленням від сплати податків. Пізніше справу було передано до прокуратури для здійснення досудового слідства.

05 липня 2000 року прокуратура м. Донецька порушила щодо заявника нову кримінальну справу за обвинуваченням у вчиненні посадового підлогу та об'єднала її з попередньою справою. Того ж дня заявнику було пред'явлено обвинувачення у вчиненні зазначених злочинів.

У вересні 2000 року справу було передано на розгляд до суду і 06 жовтня 2000 року Ворошиловський місцевий суд м. Донецька провів розпорядче засідання. У період із жовтня 2000 року до травня 2003 року було проведено сім судових засідань і з різних причин було відкладено двадцять сім засідань (дев'ять разів – у зв'язку з неявкою заявника та/або його захисника, а один раз – у зв'язку з хворобою заявника). Іншими причинами відкладення засідань були: неявка прокурора та свідків, рішення суду про надання додаткових доказів, участь судді в розгляді іншої справи, відпустка судді тощо.

20 березня 2003 року суд змінив пред'явлене заявнику обвинувачення на обвинувачення у службовій недбалості.

07 травня 2003 року суд повернув справу на додаткове розслідування.

04 липня 2003 року Апеляційний суд Донецької області скасував зазначену постанову та повернув справу до районного суду для розгляду справи по суті.

У період з липня 2003 року по березень 2004 року відбулося одне судове засідання та з різних причин було відкладено шість засідань (три рази – у зв'язку з неявкою заявника).

13 січня 2004 року Верховний Суд України відмовив у задоволенні касаційної скарги заявника на постанову від 07 травня 2003 року та ухвалу від 04 липня 2003 року.

17 березня 2004 року Ворошиловський районний суд м. Донецька знову повернув справу на додаткове розслідування.

14 травня 2004 року Апеляційний суд Донецької області залишив зазначену постанову без змін.

09 вересня 2004 року прокуратура Куйбишевського району м. Донецька зупинила кримінальне провадження, порушене за фактом службової недбалості, у зв'язку з неможливістю встановити особу, яка вчинила зазначений злочин.

05 травня 2005 року Верховний Суд України відмовив у задоволенні скарги заявника на постанову від 17 березня 2004 року на тій підставі, що така постанова не є предметом розгляду суду касаційної інстанції.

Оцінка Суду

Заявник скаржився за пунктом 1 статті 6 Конвенції на тривалість кримінального провадження щодо нього.

Уряд стверджував, що перший заявник обвинувачувався у вчиненні фінансових злочинів, розслідування яких було доволі складним з огляду на кількість свідків та експертів, яких треба було допитати. Кілька разів заявник не з'являвся до слідчих органів і до суду, подавав клопотання про відкладення засідань для збирання додаткових доказів, заявляв відводи судді та прокурору в його справі і таким чином сприяв збільшенню тривалості розгляду справи. Як запевняв Уряд, державні органи провели ефективні розслідування та судовий розгляд кримінальної справи щодо заявника. Кримінальне провадження щодо заявника тривало з 06 квітня 2000 року до 09 вересня 2004 року, і цей строк, на думку Уряду, був розумним.

Заявник заперечував твердження Уряду, що його поведінка сприяла збільшенню тривалості розгляду кримінальної справи щодо нього. За його словами, він не отримував будь-яких рішень про закриття кримінального провадження щодо нього, а отже, вважав, що провадження все ще триває. Заявник стверджував, що тривалість кримінального провадження була надмірною та суперечила пункту 1 статті 6 Конвенції.

Суд повторив, що розумність тривалості цього провадження повинна оцінюватися з урахуванням обставин справи та з огляду на такі критерії: складність справи, поведінка заявника та поведінка відповідних державних органів (див. рішення у справі «Пелісьє та Сассі проти Франції» (Pelissier and Sassi v. France) [ВП], заява № 25444/94, п. 67, ECHR 1999-II).

Крім того, Суд зазначив, що кримінальна справа щодо заявника була порушена 06 квітня 2000 року. Згодом заявнику було пред'явлено обвинувачення та справу передано до суду. 17 березня 2004 року суд повернув справу на додаткове розслідування. 09 вересня 2004 року прокуратура зупинила провадження у справі у зв'язку з неможливістю встановити особу, яка вчинила злочин, про який йшлося. Суд не має інформації щодо того, які подальші заходи було вжито у справі після вересня 2004 року.

Оскільки немає рішення про закриття кримінальної справи, порушеної щодо заявника, він перебуває у стані невизначеності вже більше десяти років. За таких обставин

Суд визнав, що кримінальне провадження щодо заявника може вважатися таким, що триває.

Отже, тривалість провадження у кримінальній справі щодо заявника не може вважатися розумною. Відповідно, було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Скарга за статтею 1 Першого протоколу щодо провадження у справі про банкрутство

У березні 2004 року підприємство-заявник звернулося до Суду зі скаргою щодо справи про банкрутство, порушеної стосовно нього податковою інспекцією. Підприємство-заявник посилалося на статтю 1 Першого протоколу до Конвенції

Уряд стверджував, що підприємство-заявник не може більше вважатися потерпілим від порушення, оскільки постанова від 4 вересня 2003 року, якою воно визнавалося банкрутом, була скасована.

Підприємство-заявник не погодилося із зазначеним.

Суд зауважив, що підприємство-заявник було визнано банкрутом 04 вересня 2003 року. Оскільки підприємство не знало про цю постанову до 10 березня 2004 року, важко встановити, якою мірою до зазначеної дати ця постанова вплинула на підприємство-заявника.

Проте коли підприємство-заявник дізналося про постанову від 04 вересня 2003 року, строк її оскарження сплив, а можливості подати клопотання про його поновлення не існувало. Отже, постанова набрала законної сили та діяла стосовно підприємства-заявника протягом значного проміжку часу, поки не була скасована у грудні 2005 року в рамках перегляду постанови за нововиявленими обставинами.

Суд також зауважив, що постанова від 04 вересня 2003 року була скасована на підставі порушення судом першої інстанції процесуальних норм, оскільки її було ухвалено за відсутності представника підприємства-заявника. Уряд не зазначив, чи існували у підприємства-заявника будь-які можливості вимагати відшкодування шкоди, завданої майже дворічною дією постанови про визнання його банкрутом. Зокрема, національне законодавство за таких обставин не передбачало можливості звертатися до суду з вимогою про відшкодування шкоди.

Уряд не надав своїх зауважень щодо твердження підприємства-заявника, що постанова від 13 грудня 2005 року виконана не була.

З огляду на те, що протягом тривалого часу підприємство-заявник перебувало під дією постанови про визнання його банкрутом, її скасування не виправило наслідків ухвалення зазначеної постанови, а саме неможливості ведення господарської діяльності протягом близько двох років, за таких обставин не існує можливості вимагати відшкодування завданої шкоди та на виконання постанови від 13 грудня 2005 року не було опубліковано спростування, Суд визнав, що підприємство-заявник усе ще може вважатися потерпілим від стверджуваного порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції. Отже, Суд відхиляє заперечення Уряду.

Суд зазначив, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

Підприємство-заявник стверджувало, що внаслідок ухвалення зазначеної постанови його господарська діяльність стала неможливою.

Суд повторив, що перша та найбільш важлива вимога статті 1 Першого протоколу до Конвенції полягає у тому, що будь-яке втручання державного органу у право на мирне володіння майном повинно бути законним (див. рішення у справі «Капітал Банк АД проти Болгарії» (Capital Bank AD v. Bulgaria), заява № 49429/99, п. 133, ECHR 2005-XII (витяги)).

Суд зазначив, що своєю постановою від 13 грудня 2005 року національний суд визнав постанову про визнання підприємства-заявника банкрутом від 04 вересня 2003 року незаконною та скасував її.

Підприємство-заявник не вказало, якої конкретної шкоди воно зазнало внаслідок ухвалення постанови про визнання його банкрутом. Проте Суд вважає, що питання конкретної шкоди є більш доречним для обґрунтування вимог підприємства-заявника за статтею 41 Конвенції, якщо такі висуватимуться.

Згідно з національним законодавством у випадку визнання підприємства банкрутом його господарська діяльність припиняється з дати ухвалення постанови про визнання банкрутом. Крім того, зазначене підприємство не може управляти своїм майном, оскільки така функція переходить до ліквідатора. Суд також зауважує, що зазначені обмеження мають на меті ефективно здійснення процедури банкрутства та не можуть вважатися непропорційними. Проте підприємство-заявника було визнано банкрутом згідно з постановою, ухваленою за відсутності його представника, та зазначена постанова пізніше була скасована національним судом як незаконна.

Обмеження, накладені на господарську діяльність підприємства-заявника у період з 04 вересня 2003 року по 13 грудня 2005 року, які включали управління майном підприємства-заявника ліквідатором (у цій справі – Державною податковою інспекцією у Ворошиловському районі м. Донецька, тим самим органом, який подав заяву про порушення справи про банкрутство підприємства-заявника), не можуть вважатися законними.

Отже, було порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

Інші стверджені порушення конвенції. Скарга за пунктом 1 статті 6 Конвенції щодо несправедливості провадження про відшкодування шкоди

Підприємство-заявник скаржилося за пунктом 1 статті 6 Конвенції щодо несправедливості провадження про відшкодування шкоди.

Уряд стверджував, що підприємство-заявник не дотримало шестимісячного строку, оскільки його скарги на несправедливе провадження у справі про відшкодування шкоди були подані тільки 24 липня 2005 року, хоча остаточне рішення у цій справі було прийнято Верховним Судом України 03 листопада 2004 року.

У відповідь підприємство-заявник зазначило, що під час провадження щодо відшкодування шкоди національні суди неправильно тлумачили відповідні законодавчі положення та інформаційний лист Вищого господарського суду України не мав сили закону.

Суд зазначив, що підприємство-заявник подало скарги на несправедливість провадження про відшкодування шкоди у своїх листах від 17 березня та 26 липня 2004 року. Отже, підприємство-заявник дотримало встановленого пунктом 1 статті 35 Конвенції шестимісячного строку.

Касаційна скарга підприємства-заявника на відмови судів нижчих інстанцій у задоволенні позову була повернута без розгляду внаслідок того, що підприємство-заявник не сплатило державне мито, яке вимагалось. У цьому зв'язку Суд повторив, що національні суди мають кращі можливості для тлумачення та застосування норм матеріального та процесуального права (див. рішення у справі «Ріжамадзе проти Грузії» (*Rizhamadze v. Georgia*), від 31 липня 2007 року заява № 2745/03, п. 21). Підприємство-заявник не скаржилося на те, що зазначене положення було нечітким і непередбачуваним, та не заявляло, що не мало коштів, аби сплатити державне мито, яке вимагалось, і, таким чином, було позбавлене можливості подати касаційну скаргу. Воно просто наполягало на своєму власному тлумаченні цього положення. Оскільки відповідні судові рішення не виявляють будь-якого явно свавільного мотивування (див., для порівняння, рішення у справі «Донадзе проти Грузії» (*Donadze v. Georgia*), від 7 березня 2006 року заява № 74644/01, п. 32), Суд вважає, що скарга підприємства-заявника за пунктом 1 статті 6 Конвенції щодо несправедливості провадження про відшкодування шкоди є явно необґрунтованою та повинна бути відхилена згідно з підпунктом «а» пункту 3 та пунктом 4 статті 35 Конвенції.

Підприємство-заявник також скаржилося за статтею 1 Першого протоколу на тривале невиконання судових рішень від 13 грудня 1999 року та 29 червня 2000 року та на неприсудження національними судами відшкодування за шкоду, завдану виконавчою службою.

Уряд стверджував, що стосовно своєї скарги про неприсудження відшкодування шкоди, яку було завдано виконавчою службою, підприємство-заявник не вичерпало ефективних національних засобів юридичного захисту, оскільки воно не подало касаційної скарги згідно з вимогами процесуального законодавства (а саме не сплатило державне мито, яке вимагалось). Уряд також повторив свої заперечення щодо дотримання шестимісячного строку подання заяв.

Суд зазначив, що боржником у цій справі є приватне підприємство. Держава не може вважатися відповідальною за відсутність коштів у приватного підприємства, і її відповідальність поширюється тільки на дії державних органів у рамках виконавчого провадження (див. ухвалу щодо прийнятності у справі «Шестаков проти Росії» (*Shestakov v. Russia*), від 18 червня 2002 року заява № 48757/99).

Законодавство України передбачає можливість оскарження до судів законності дій або бездіяльності виконавчої служби при виконанні судових рішень щодо приватних

боржників і можливість подання до них позовів з метою відшкодування шкоди за тривалу несплату присудженої суми (див., наприклад, ухвалу щодо прийнятності у справі «Кукта проти України» (Kukta v. Ukraine), від 22 листопада 2005 року заява № 19443/03).

Посилаючись на свої висновки, наведені вище за пунктом 1 статті 6 Конвенції, Суд вважає, що скарга підприємства-заявника за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції, навіть якщо припустити, що воно мало виправдані очікування щодо своєї скарги про відшкодування шкоди, має бути відхилена згідно з пунктами 1 і 4 статті 35 Конвенції у зв'язку з невичерпанням національних засобів юридичного захисту.

Скарги за пунктом 1 статті 6 Конвенції щодо провадження у справі про банкрутство

Уряд стверджував, що підприємство-заявник втратило свій статус потерпілого щодо своєї скарги про провадження у справі про банкрутство, оскільки постанова від 04 вересня 2003 року була скасована.

У відповідь підприємство-заявник зазначило, що воно не отримувало рішення про припинення провадження у справі про банкрутство і таке рішення не було виконано. Зокрема, податкові органи не оприлюднили спростування, як це вимагалось постановою від 13 грудня 2005 року. Крім того, підприємство-заявник вважало, що податковий орган може знову порушити справу про банкрутство, не повідомивши про це підприємство-заявника.

Суд зазначив, що постановою від 13 грудня 2005 року постанова від 04 вересня 2003 року, щодо якої було подано скаргу, була скасована. Відповідно, підприємство-заявник не може стверджувати, що є потерпілим від порушення пункту 1 статті 6 Конвенції. Його скарга за пунктом 1 статті 6 Конвенції стосовно провадження у справі про банкрутство є явно необґрунтованою та повинна бути відхилена згідно з підпунктом «а» пункту 3 та пунктом 4 статті 35 Конвенції.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

Детальніше з перекладом тексту рішення ЄСПЛ від 03.02.2011 (остаточне від 03.05.2011) у справі «Стебницький і "Комфорт" проти України" за заявою № 10687/02 можна ознайомитися за посиланням https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_853#Text.

15. Справа "Котов проти Росії" (заява № 54522/00)

Рішення ЄСПЛ від 03.04.2012
(порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції)

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявника щодо неможливості повернення заощаджень внаслідок банкрутства банку.

Заявник – громадянин Росії Володимир Михайлович Котов (далі – заявник), народився в 1948 році та проживає в місті Краснодарі.

Проведення проти банку щодо повернення активів

15 квітня 1994 року заявник вніс кошти на депозитний рахунок у комерційному банку «Юрак» (далі – банк). Після того, як банк оголосив, що змінює відсоткову ставку, заявник подав заяву про закриття свого рахунку в серпні 1994 року. Однак банк повідомив його, що не має можливості виплатити його капітал разом із відсотками, оскільки не мав достатньо коштів. Заявник подав на банк до суду, вимагаючи повернення своїх вкладених коштів разом із відсотками, пені, компенсації та виплати моральної шкоди.

20 лютого 1995 року Октябрський районний суд міста Краснодара частково задовольнив вимоги заявника та зобов'язав банк виплатити йому загалом 10 156 російських рублів (ця сума включала суму вкладу, нараховані відсотки, компенсацію за моральну шкоду та пеню). Рішення було залишено без змін та набуло статусу остаточного 21 березня 1995 року. У рішенні Октябрського районного суду від 05 квітня 1996 року присуджені кошти було перераховано відповідно до рівня інфляції. Суму було збільшено до 17 983 російські рублі.

Тим часом 16 червня 1995 року на запит Центрального банку та «Сбербанку Росії» господарський суд Краснодарського краю оголосив банк неплатоспроможним. 19 липня 1995 року суд ініціював процедуру банкрутства та призначив ліквідатора для нагляду за адміністрацією банку.

Розподіл активів банку

11 січня 1996 року господарський суд схвалив проміжний ліквідаційний баланс на основі фінансового становища банку станом на 28 грудня 1995 року. Унаслідок продажу активів банку на його рахунок надійшло 2 305 000 російських рублів. За даними Уряду, банк заборгував 7 567 кредиторам першої черги, чії вимоги загалом становили 24 875 000 російських рублів.

За законом, який визначав розподіл активів неплатоспроможних підприємств, заявник належав до кредиторів першої черги, чії вимоги мали бути задоволені першочергово. Однак 18 січня та 13 березня 1996 року кредиторський орган банку сформував спеціальну групу «привілейованих» кредиторів у межах кредиторів першої

черги. До привілейованої групи входили люди з інвалідністю, ветерани війни, малозабезпечені особи й ті, які активно допомагали ліквідатору під час процедури банкрутства. Цим категоріям кредиторів мало бути задоволено всі вимоги перед іншими кредиторами, що належали до тієї ж черги (першої). У результаті всі кошти, отримані внаслідок процедури банкрутства, було використано на виплати таким «привілейованим» кредиторам: ліквідатор відшкодував їм 100 % належних їм сум. 06 квітня 1998 року заявник отримав 140 російських рублів (тобто менш як 1 % від суми в розмірі 17 983 російські рублі, які йому заборгував банк згідно з рішенням суду від 05 квітня 1996 року).

Перше провадження у справі проти ліквідатора

22 квітня 1998 року заявник у господарському суді оскаржив той факт, що інші кредитори отримали виплату в розмірі 100 %, тоді як він отримав менш як 1 % заборгованої йому суми. Посилаючись на статті 15 і 30 Закону про неплатоспроможність (банкрутство) підприємств від 1992 року (далі – Закон від 1992 року), він стверджував, що належав до тієї ж категорії «привілейованих» кредиторів і активи банку мало бути розподілено рівномірно. Він вимагав виплати решти суми, яку йому заборгували, відповідно до принципу пропорційного розподілу активів банку серед кредиторів однієї категорії.

06 липня 1998 року позов заявника було відхилено судом першої інстанції. 26 серпня 1998 року Господарський суд Краснодарського краю скасував рішення суду першої інстанції й постановив, що ухваливши рішення виплатити певним категоріям кредиторів 100 % заборгованості, кредиторський орган перевищив свої повноваження відповідно до статті 23 Закону від 1992 року. Виконавши таке рішення й розподіливши активи в розмірі 100 % між «привілейованими» кредиторами, ліквідатор своєю чергою проігнорував вимоги розділів 15 і 30 Закону. Зазначаючи, що стаття 30 Закону не підлягає широкому тлумаченню, Господарський суд Краснодарського краю зобов'язав ліквідатора протягом одного місяця виправити виявлені порушення та повідомити про вжиті у зв'язку з цим заходи.

Ліквідатор подав апеляцію до Федерального господарського суду Північного Кавказу через неправильне застосування закону, стверджуючи, що розподілив активи відповідно до рішення кредиторського органу, і такий розподіл відповідав статті 64 Цивільного кодексу, а тому не порушував вимоги статті 30 Закону від 1992 року. 12 листопада 1998 року апеляцію з питань права було відхилено. Залишаючи рішення від 26 серпня 1998 року без змін, суд заявив, що ліквідатор не повинен був виконувати рішення кредиторського органу, яке порушувало закон.

Убачається, що виконання рішення від 26 серпня 1998 року (залишене без змін судом вищої інстанції 12 листопада 1998 року), а саме виправлення фінансового становища заявника, було неможливим через відсутність активів у банку.

Друге провадження у справі проти ліквідатора

З огляду на невиконання рішення від 26 серпня 1998 року, 02 серпня 1998 року заявник подав скаргу до господарського суду (яку він доповнив 27 січня 1999 року). Він вимагав, щоб ліквідатор особисто виплатив йому залишок коштів, присуджений йому судовим рішенням в сумі 17 983 російські рублі компенсації за моральну шкоду та втрату часу, що разом становило 22 844 російські рублі.

Постановою від 04 лютого 1999 року господарський суд відхилив вимогу заявника. Ці скарги було розглянуто в контексті процедури банкрутства, порушеної проти банку. У межах тієї ж процедури суд вивчив балансову відомість банку, яку подав ліквідатор. На слуханні був присутній представник Центрального банку Росії. Господарський суд постановив, що 20 лютого 1995 року та 05 квітня 1996 року Октябрський районний суд вже присудив заявнику компенсацію в розмірі 17 983 російські рублі для повернення його вкладу та пені й збитків, а також те, що неможливо вдруге ухвалити рішення за тією ж вимогою. Далі господарський суд встановив, що заявник був у списку кредиторів за номером 519 і щодо фактичного капіталу, який він первинно вклав, банк заборгував йому залишкову суму в розмірі 8 813 російських рублів. Суд зазначив, що цю суму йому могли виплатити за умов, описаних у статті 64 Цивільного кодексу. Суд також відхилив вимоги щодо втрати часу, оскільки відповідне законодавство не передбачало такої компенсації. Крім того, заявник «не довів, що збитки були спричинені діями ліквідатора».

31 березня 1999 року Господарський суд Краснодарського краю, який слухав апеляцію в цій справі, підтримав рішення від 04 лютого 1999 року. Апеляційний суд постановив, що вимоги заявника до ліквідатора були «окремими позовами, які розглядав суд першої інстанції та... справедливо відхилив». Обґрунтування апеляційного суду звучало так:

«Чинне законодавство не передбачає задоволення позовів, які виникають не в період діяльності банку, а лише в період процедури банкрутства... Що стосується неплатоспроможності банку, його боргові зобов'язання визнано належними, однак для накопичення ліквідаційних коштів, які потрібно розподілити для виплати боргів кредиторам, які виникли до банкрутства, ініційовано процедуру банкрутства.

До того ж у заявника вже є право на отримання первинної присудженої судом компенсації; тому задоволення його вимог [проти ліквідатора] призведе до повторного отримання тієї ж суми, але цього разу у вигляді компенсації за збитки, які є необґрунтованими.

У первинному рішенні заявнику також було присуджено суму на компенсацію моральної шкоди, а у світлі наведеного вище, таку компенсацію неможливо присудити за подальший період.

Наявні положення цивільного законодавства не передбачають компенсації за втрату часу.

Апеляційний суд також враховує той факт, що невиплата [належних заявнику] сум є наслідком відсутності коштів, оскільки після рішення апеляційного суду від 26 серпня 1998

року... активи банку, що ліквідувався, не збільшилися..., що зрозуміло з поданого ліквідатором звіту про роботу ліквідаційного комітету й документів, доданих до цього звіту».

Заявник подав касаційну скаргу проти цього рішення. 09 червня 1999 року Федеральний господарський суд Північного Кавказу відхилив апеляцію заявника через неправильне застосування права з таких підстав:

«Рішення кредиторського органа та дії ліквідатора... безумовно порушували принцип пропорційної виплати кредиторам на тому ж рівні пріоритетності, але не завдало [заявнику] стверджуваної шкоди, оскільки 100 % задоволення вимог усіх кредиторів першого рівня було неможливим через відсутність коштів для розподілу. Тож виплачена [заявнику] сума була розрахована пропорційно до його позову й активів, реалізованих під час ліквідації. Ураховуючи той факт, що під час розгляду спору тривала процедура банкрутства, суди першої й апеляційної інстанцій правильно посилалися на можливість [заявника] отримати решту боргу відповідно до статті 64 Цивільного кодексу Російської Федерації.

Вимоги щодо компенсації моральної шкоди та втрати часу були належно відхилені судом як необґрунтовані з підстав, викладених у попередніх судових рішеннях.

З огляду на наведене, касаційний суд вважає, що відмови судів першої й апеляційної інстанцій у задоволенні вимог [заявника] були обґрунтовані. Немає підстав скасовувати чи змінювати ухвалені судові рішення».

17 червня 1999 року обласний господарський суд підтвердив ліквідаційний баланс, наданий ліквідатором і затверджений кредиторським органом, та закриття процедури банкрутства на підставі недостатності коштів. Заявник не намагався подати нові позови проти ліквідатора.

Наглядове провадження

Після того, як Уряд повідомили про заяву, 31 січня 2001 року голова Верховного господарського суду Російської Федерації подав заяву про перегляд справи в порядку нагляду (протест) щодо рішень від 04 лютого, 31 березня та 09 червня 1999 року на підставі того, що їх було винесено з порушенням статті 22 Господарського процесуального кодексу, яка визначала юрисдикцію господарських судів. Зокрема, він зазначив, що розгляд скарг заявника проти ліквідатора в контексті процедури банкрутства, порушеної щодо банку, суперечив Закону від 1992 року, який регулював такі процедури. Оскільки ці скарги стосувалися спору між заявником і ліквідатором, вони не були пов'язані із самою процедурою банкрутства, а заявник мав подати їх до судів загальної юрисдикції. Через це голова вимагав анулювати відповідні рішення та припинити провадження щодо згаданих скарг.

17 квітня 2001 року президія Верховного господарського суду Російської Федерації повністю задовольнила це клопотання, підтримавши аргументи в заяві про перегляд у порядку нагляду. Президія дійшла висновку, що господарські суди не мали юрисдикції

слухати справу особисто проти ліквідатора, анулювала рішення, постановлене в 1999 році, і закрила провадження.

01 червня 2001 року заявник подав до президії заяву про перегляд рішення від 17 квітня 2001 року в порядку нагляду. 04 липня 2000 року заступник голови Верховного господарського суду Російської Федерації відхилив запит як необґрунтований.

Оцінка Суду

Заявник скаржився на відсутність можливості отримати фактичну виплату суми, присудженої йому рішенням суду, через незаконний розподіл активів ліквідатором. Він посилався на статтю 1 Першого протоколу.

Суд вважає, що розподіл активів банку ліквідатором між «привілейованими» кредиторами найімовірніше відбувся в 1996 році, але в будь-якому разі до 06 квітня 1998 року, коли заявник отримав свою частку залишку коштів банку. Конвенція набула чинності в Росії 05 травня 1998 року. Суд погоджується з Урядом, що розподіл активів банку був миттєвою дією, а тому перебуває поза часовими межами юрисдикції Суду. З огляду на це Суд вважає, що після 5 травня 1998 року заявник був учасником двох судових процедур, які стосувалися неправомірного розподілу активів банку й особистої відповідальності ліквідатора. Питання полягає в тому, чи Суд має юрисдикцію вивчати факти, пов'язані з цими провадженнями.

Посилаючись на рішення у справах «Блечіч проти Хорватії» і «Копецький проти Словаччини», Уряд стверджував, що провадження від 1998 та 1999 років не повинні бути відокремлені від первинного втручання, тобто неправомірного розподілу активів банку. Однак, на думку Суду, цю справу потрібно відокремити від рішень у справах «Блечіч проти Хорватії» і «Копецький проти Словаччини». Як визнав Уряд, згідно з російським законодавством заявник мав право вимагати в ліквідатора відшкодування збитків, завданих його неправомірними діями. З юридичного погляду, на момент набуття чинності Конвенцією в Росії заявник мав дійсні деліктні вимоги. Це було достеменно встановлено пізніше, після ухвалення остаточного рішення від 12 листопада 1998 року, коли суди визнали, що ліквідатор діяв незаконно, і розпорядилися, щоб він надав заявнику компенсацію. Суд вважає, що в справі «Плеханов проти Польщі» («Plechachow v. Poland», заява № 22279/04, п. 76 і наст., 07 липня 2009 року) він відхилив заперечення Уряду через *ratione temporis* (часові межі) юрисдикції та відокремив первинну конфіскацію майна й провадження про компенсацію. У справі «Броньовський проти Польщі» («Broniowski v. Poland», ріш. [ВП], заява №31443/96, п. 74 та наст., ЄКПЛ 2002-Х) Велика Палата дійшла подібного висновку. Вона постановила, що «заявник скаржився не на позбавлення його первинного майна» в 1940-х роках, а радше на «стверджувану нездатність забезпечити право на компенсацію, належну йому згідно з польським законодавством, станом на дату набуття чинності Протоколом». У цій справі Суд дотримуватиметься цієї аргументації. Як і в справі «Броньовський проти Польщі», у момент набуття чинності Конвенцією в Росії заявник мав захищене деліктне право, що було дійсне довше, ніж первинне деліктне право.

Тож основне питання полягає в тому, чому спроба заявника відновити свої права (спершу в 1998 році, а тоді в 1999 році) зазнала невдачі після набуття чинності Конвенцією. Суд дійшов висновку, що має часову юрисдикцію розглядати, чи було належним чином забезпечено права заявника згідно зі статтею 1 Першого протоколу до Конвенції під час проваджень у 1998 та 1999 роках.

Стверджуване порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції. Рішення Палати від 14 січня 2010 року

Палата почала з того, що відхилила заяву Уряду про невичерпання засобів судового захисту. Вона зазначила, що про «скасування [рішень від 1999 року у 2001 році в порядку нагляду] було оголошено після того, як Уряд повідомили про заяву, і останній використав це для подання заперечення через невичерпання національних засобів правового захисту. Палата не погодилася з тим, що таке заперечення може обґрунтовано впливати з наглядового провадження у 2001 році. Тоді Палата змістила акцент на провадження від 1998 року, яке завершилося рішенням від 12 листопада 1998 року. На думку Палати, у 1998 році заявник скористався своїм правом оскаржити незаконні дії ліквідатора. Рішення від 1998 року були винесені в межах предметної юрисдикції господарських судів; унаслідок цього було неважливо, чи особистий позов заявника до ліквідатора було подано в правильний суд. Заявник вичерпав засоби правового захисту, подавши першу скаргу до господарського суду, і ці провадження завершилися 12 листопада 1998 року.

Щодо суті, то Палата постановила, що присуджену в 1995 році російськими судами суму («сума за рішенням від 1995 року») можна було вважати «майном» заявника відповідно до статті 1 Першого протоколу. Розподіляючи активи між «привілейованими» кредиторами поперед іншими кредиторами першої категорії, ліквідатор діяв незаконно, унаслідок чого заявник не отримав те, що мав би отримати. Тому відбулося незаконне втручання ліквідатора в право заявника користуватися своїм майном.

Палата далі постановила, що ліквідатор був представником держави. Такий висновок засновувався на статусі ліквідатора, визначеному в статтях 19 і 21 Закону про неплатоспроможність (банкрутство) від 1992 року. Палата посилалася на той факт, що ліквідатора призначив суд на основі певних критеріїв відповідності, за його діяльністю наглядав суд і він діяв в інтересах всіх кредиторів компанії. Палата також згадала «характер його обов'язків», які «належали до повноважень держави». Палата постановила, що від ліквідатора «очікували досягнення «справедливого балансу» між вимогами загального інтересу і вимогами захисту основоположних прав особи». Оскільки втручання в права заявника здійснив орган публічної влади і таке втручання було незаконним, це суперечило статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

Аналіз Суду

Спершу Суд коротко окреслив фактичні й правові елементи, які не викликають суперечки між сторонами. По-перше, Уряд визнав, що компенсація, присуджена в 1995 році,

становила «майно» заявника в значенні статті 1 Першого протоколу. По-друге, Уряд погодився із заявником, що ліквідатор діяв незаконно через те, що активи банку, які зазвичай розподіляються рівномірно між кредиторами першої категорії, було використано на відшкодування певним «привілейованим» кредиторам. По-третє, Уряд погодився, що внаслідок такого розподілу коштів інші кредитори банку першої категорії, зокрема заявник, отримали значно менше коштів, ніж могли законно очікувати з огляду на фінансове становище банку.

Суд не побачив причин не погоджуватися зі сторонами щодо наведених вище пунктів. Він повторив, що Суд завжди вважав майновий позов, підтриманий остаточним рішенням суду (який у його судовій практиці називається «борг за судовим рішенням»), «майном» у значенні статті 1 Першого протоколу до Конвенції (див. рішення у справах «Бурдов проти Росії» («Burdov v. Russia»), заява № 59498/00, п. 40, ЄКПЛ 2002-III і «Стран Грік Рефайнеріс та Стратіс Андреадіс проти Греції» («Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis v. Greece»), від 09 грудня 1994 року, п. 59, серія А, № 301-І). Натомість якщо боржник є приватною особою чи компанією, майновий позов, навіть підтриманий рішенням суду, є менш певним, оскільки можливість його виконання здебільшого залежить від платоспроможності боржника. **Як Суд неодноразово постановляв, «коли боржник є приватним суб'єктом... держава зазвичай не несе прямої відповідальності за борги приватних суб'єктів, а її зобов'язання обмежуються наданням необхідної допомоги кредитору у виконанні відповідного рішення про компенсацію, наприклад через службу судових виконавців чи процедури банкрутства»** (для прикладу, див. рішення у справах «Шестаков проти Росії» («Shestakov v. Russia»), 18 червня 2002 року заява № 48757/99; «Кривоногова проти Росії» («Krivonogova v. Russia»), від 01 квітня 2004 року заява № 74694/01; «Кесьян проти Росії» («Kesyanyan v. Russia»), 19 жовтня 2006 року заява № 36496/02; «Сколло проти Італії» («Scollo v. Italy»), від 28 вересня 1995 року, серія А № 315-С, п. 44, «Фуклев проти України» («Fuklev v. Ukraine»), від 07 червня 2005 року заява № 71186/01, п. 84). Попри це, такі майнові позови можна характеризувати як «майно». У цій справі перед розподілом ліквідатором активів банку їх було достатньо принаймні для того, щоб покрити суттєву частку вимог заявника. Тому компенсацію, присуджену судом у 1995 році, можна було принаймні частково отримати. Заявник був кредитором першої категорії, і зобов'язання банку перед ним потрібно було поважати. Однак ліквідатор розподілив зібрані гроші переважно між «привілейованими» кредиторами, що порушувало закон. Унаслідок цієї незаконної дії заявник втратив суттєву частину присуджених коштів. Таким був висновок Палати, з яким погодилися обидві сторони, і Велика Палата не бачить причин відмовлятися від цього висновку. З цього випливає, що заявника було позбавлено його майна незаконними діями ліквідатора.

Правовий статус ліквідатора

Перед Великою Палатою Уряд стверджував, що Суд не мав юрисдикції *ratione personae* розглядати скаргу заявника про дії ліквідатора, оскільки той діяв як приватна особа, а не представник держави. Суд в першу чергу розгляне це питання.

Практика Суду

Суд вже розглядав питання про те, чи може на державу покладатися відповідальність на підставі Конвенції у зв'язку з діями підприємства чи приватної особи. Перша категорія справ (до якої належить ця справа) стосується відповідальності держави *ratione personae* за дії організації, яка не є, принаймні формально, «державним органом». У справі «Костелло-Робертс проти Сполученого Королівства» («Costello-Roberts v. the United Kingdom») Суд постановив, що держава не може звільнити себе від відповідальності, делегувавши свої обов'язки приватним органам чи фізичним особам, у тому випадку – незалежній школі. Так само Суд встановив у справі «Сторк проти Німеччини» («Storck v. Germany», заява № 61603/00, п. 103, ЄКПЛ 2005-V), що в держави залишався обов'язок здійснювати нагляд і контроль над приватними психіатричними установами, де пацієнтів могли утримувати проти їхньої волі (також див. рішення у справах «Евальдссон та інші проти Швеції» («Evaldsson and Others v. Sweden»), від 13 лютого 2007 року заява № 75252/01, п. 63, щодо організації ринку праці; «Бузеску проти Румунії» («Buzescu v. Romania») щодо адвокатських об'єднань; «Вошь проти Польщі» («Woś v. Poland»), пп. 71–74, де обговорювався статус Польсько-німецького фонду примирення).

Друга категорія справ стосується права організації-заявниці на пред'явлення скарги (*locus standi*) на підставі статті 34 Конвенції та поняття «урядової організації». У справі «Radio France та інші проти Франції» («Radio France and Others v. France» (ухвала), заява № 53984/00, п. 26, ЄКПЛ 2003-X (витяг)), Суд зазначив:

«...Категорія «урядових організацій» включає юридичних осіб, які беруть участь у здійсненні державних повноважень або надають громадські послуги під контролем держави. Щоб установити, чи належить до цієї категорії конкретна юридична особа, відмінна від місцевих органів влади, повинні братися до уваги її правовий статус і, якщо необхідно, права, які надаються їй цим статусом, характер здійснюваної діяльності й контекст, у якому вона здійснюється, а також ступінь її незалежності від політичної влади».

Що ж до організації Radio France, то Суд зазначив, що хоча на неї було покладено завдання у сфері громадських послуг і вона значною мірою залежала від держави у зв'язку з фінансуванням з її боку, законодавець розробив правову основу, явно покликану гарантувати її редакційну незалежність та інституційну автономію. Стосовно цього між Radio France і компаніями, що мають «приватні» радіостанції, які самі також є суб'єктами різних правових і нормативних обмежень, майже не було відмінностей. Тож Суд дійшов висновку, що Radio France була неурядовою організацією для цілей статті 34 Конвенції. Аналогічно Суд постановив, що компанія-заявниця у справі «Islamic Republic of Iran Shipping Lines проти Туреччини» («Islamic Republic of Iran Shipping Lines v. Turkey», заява № 40998/98,

п. 79) була неурядовою організацією, попри той факт, що повністю перебувала у володінні держави Іран, а більшість членів ради директорів була призначена державою. Суд зазначив, що компанія-заявниця була юридично та фінансово незалежна від держави і нею управляли як комерційною компанією.

Незважаючи на відмінність поняття «урядової організації» від поняття «державного органу», Суд використовує ту саму аналітичну модель у двох зазначених ситуаціях. Отож принципи, розроблені у справі *Radio France*, застосовувалися у справі «Михайленки та інші проти України» («*Mukhaylenky and Others v. Ukraine*», заяви №№ 5091/02, 35196/02, 35201/02, 35204/02, 35945/02, 35949/02, 35953/02, 36800/02, 38296/02 і 42814/02, пп. 43–46, ЄКПЛ 2004-XII), яка стосувалася питання відповідальності держави за борги підприємства, що працює на приватному ринку (також див. рішення у справі «Єршова проти Росії» («*Yershova v. Russia*»), від 08 квітня 2010 року заява № 1387/04, пп. 55 і 62).

Щодо правового статусу ліквідаторів в процедурах банкрутства, Суд розглянув його в описаних нижче справах. У справі «Кацюк проти України» Суд постановив, зокрема, що ліквідатор не мав ознаки «урядової організації», оскільки його призначення та схвалення його звіту господарським судом не могли самі по собі надати йому такого статусу (див. також рішення у справі «Бакалов та інші проти Болгарії» («*Bakalov and Others v. Bulgaria*» (ухвала), від 18 вересня 2007 року заява № 55796/00). Проте варто зазначити, що в цьому випадку ліквідатора призначили в час, коли підприємство-боржник вже не могло виконати свої зобов'язання. Крім того, дії ліквідатора не було оскаржено як неправомірні чи необґрунтовані. Основним питанням радше було те, чи самим фактом призначення ліквідатора українська влада взяла на себе відповідальність за борги приватного підприємства, і Суд встановив, що вона цього не зробила.

У справі «Сичов проти України» («*Sychev v. Ukraine*», заява № 4773/02, пп. 54–56, 11 жовтня 2005 року) Суд розглядав статус ліквідаційного комітету й дійшов висновку, що тривале невиконання рішення суду було «спричинено тим, що держава не створила ефективної системи виконання судових рішень проти компанії, щодо якої порушено процедуру банкрутства» (також див. рішення у справі «Покутня проти Росії» («*Pokutnaya v. Russia*» (ухвала), від 03 липня 2008 року заява № 26856/04). Проте Суд не розглядав питання про те, чи ліквідаційний комітет був «державним органом». Він радше зосереджувався на недотриманні державою її позитивних зобов'язань у цій сфері. Суд також не розглядав це питання у справах, де йому потрібно було вирішити, чи стаття 6 Конвенції застосовувалася до суперечок, що виникали з процедури ліквідації (для прикладу, див. рішення у справах «Вернер проти Польщі» («*Werner v. Poland*»), від 15 листопада 2001 року заява № 26760/95, п. 34; також див. рішення в справі «Ісмета Бачич проти Хорватії» («*Ismeta Bačić v. Croatia*»), 19 червня 2008 року заява № 43595/06, п. 27), чи у справах, де Суд розглядав тривалість процедур банкрутства (див. рішення в справі «Луордо проти Італії» («*Luordo v. Italy*»), заява № 32190/96, пп. 67–71, ЄКПЛ 2003-IX).

Тож в основному через низку ситуацій, що відбуваються у справах на розгляді Суду, видається, що судова практика про правовий статус ліквідаторів у питаннях

неплатоспроможності вимагає деяких роз'яснень. Тому Суд розглядатиме, чи в цій справі можна вважати, що ліквідатор діяв як державний агент з огляду на викладені далі критерії.

Ліквідатор у цій справі

Суд наголосив, що згідно з національним законодавством, чинним у відповідний час, ліквідатор не був державним службовцем, оскільки, формально кажучи, адміністрування неплатоспроможності компанії залишалося в руках приватних осіб. Суд далі розгляне, чи формальний статус ліквідатора відповідав реальності процесу ліквідації.

Призначення

У відповідний час ліквідатор у Росії був приватною особою, працевлаштованою кредиторським органом, який був самозацікавленим суб'єктом. Його вибрали на відкритому ринку серед інших фахівців, що змагалися за ту ж посаду. Він працював за гонорар, який вільно встановив і виплачував кредиторський орган. Тою мірою, якою держава брала участь у процедурі банкрутства, вона діяла як кредитор, а не як «державний орган».

Призначення ліквідатора погоджував суддя. Утім, як переконливо пояснив Уряд, зробивши це, суддя просто підтвердив рішення кредиторського органу після перевірки того, що особа відповідала всім необхідним критеріям. Таким чином, це підтвердження не передбачало відповідальності держави за спосіб, у який ліквідатор виконував свої обов'язки.

Нагляд і відповідальність

Хоча Палата значно покладалася на контроль національних судів над законністю дій ліквідатора, Велика Палата зазначила, що обсяг такого контролю був дуже обмеженим і мав лише ретроспективні наслідки, оскільки суди не повинні були перевіряти, чи рішення ліквідатора були виправдані з погляду економічних або підприємницьких аспектів. Суди не мали повноважень давати ліквідатору вказівки щодо того, як керувати збанкрутілою компанією. Це належить до дискреційних повноважень. Суди лише контролювали відповідність його дій процесуальним і матеріальним нормам національного законодавства про банкрутство. Їхня роль обмежувалася тим, що вони служили місцем врегулювання спорів між кредиторами та неплатоспроможною компанією, її боржниками та ліквідатором. Отже, вони відіграли ту ж роль, що й у будь-якому іншому приватному спорі.

Крім того, згідно із Законом від 1992 року ліквідатор не був підзвітним жодному регуляторному органу. Він був підзвітний лише кредиторському органу чи індивідуальним кредиторам. Відносини між ліквідатором і кредиторами (зокрема, державою) регулювало цивільне законодавство, яке передбачало особисту відповідальність ліквідаторів перед кредиторами. Ліквідатор не отримував жодного державного фінансування. Закон від 1992 року не містив жодного конкретного положення про компенсацію за неправомірні дії

ліквідатора. Цю прогалину було заповнено Законом від 1998 року, який встановлював, що кредитори мали право вимагати від ліквідатора компенсацію за будь-яку шкоду, завдану неправомірними діями. Ліквідатора можна було притягнути до кримінальної відповідальності за такі правопорушення, як шахрайство чи розкрадання, але не за кримінальні правопорушення, які могли вчинити лише державні службовці. Насамкінець, згідно із законодавством про правопорушення держава не несла відповідальності за дії ліквідатора, тоді як він ніс відповідальність перед кредиторами.

Цілі

Хоча зрозуміло, що у відповідний час законодавство про неплатоспроможність (банкрутство) мало на меті досягнути справедливого балансу між усіма конкуруючими інтересами у справах про банкрутство, зокрема шляхом створення різних порядків пріоритетності між кредиторами й запровадження справедливих процедур ліквідації, Велика Палата вважає, що сам ліквідатор не був зобов'язаний забезпечувати цей баланс. На думку Великої Палати, його завдання значно більше нагадує завдання будь-якого іншого підприємця, призначеного його клієнтами, у цьому випадку – кредиторами, з метою кращого задоволення їхніх і, зрештою, своїх інтересів. Отож сам факт того, що його послуги могли бути соціально корисними, не робить його державним службовцем, що діє в інтересах держави.

Повноваження

Особливо важливо те, що ліквідатор мав дуже обмежені повноваження: він дійсно мав право керувати майном відповідної компанії, але не мав примусових чи регуляторних повноважень щодо третіх сторін. Не було офіційного делегування повноважень з боку будь-якого урядового органу (і, як наслідок, жодного державного фінансування). На відміну від судового виконавця, ліквідатор не міг конфіскувати майно, отримувати інформацію, накладати штрафи чи ухвалювати аналогічні обов'язкові для третіх сторін рішення. Його повноваження обмежувалися операційним контролем і керуванням майном неплатоспроможної компанії.

Функції

Ліквідатор – основна особа в процедурі ліквідації. У цій ролі від нього можна вимагати заплатити кредиторам, чії вимоги, як у цій справі, було встановлено судом. Тому його функції дещо нагадують функції судового виконавця, який, без сумніву, є державним органом.

Дійсно, у більшості європейських країн державні органи є учасниками процедур примусового виконання й допомагають успішним заявникам отримати компенсацію, призначену судом, наймаючи для цього судових виконавців, поліцейських і аналогічних службовців. Суд неодноразово постановляв, що пункт 1 статті 6 Конвенції і стаття 1 Першого протоколу до Конвенції передбачають позитивне зобов'язання держави

допомагати приватним особам у виконанні судових рішень проти інших приватних осіб (див. рішення в справах «Фуклев проти України» («Fuklev v. Ukraine»), пп. 84 та 91; «Сколло проти Італії» («Scollo v. Italy»), п. 44; «Фочіак проти Румунії» («Fociac v. Romania»), заява № 2577/02, п. 70, 3 лютого 2005 року; «Кесьян проти Росії» («Kesyane v. Russia»), пп. 79 і 80, від 19 жовтня 2006 року). Однак ці схожі риси не видаються вирішальними у світлі суттєвих відмінностей між функціями судового виконавця та ліквідатора. По-перше, якщо судові виконавці повинні виконувати рішення суду, ліквідатори мають справу з різними видами вимог, зокрема з тими, які не стали предметом рішення суду, що має виконуватися. По-друге, особливо важливо, що, на відміну від ліквідаторів, судових виконавців наділено повноваженнями накладати зобов'язання на додаток до того, що їх призначає, винагороджує й ретельно контролює компетентний державний орган. Тому в контексті процедур банкрутства держава-відповідач залишила керування неплатоспроможною компанією в руках її кредиторів і призначених ними ліквідаторів, тоді як у контексті процедур примусового виконання вона вирішила діяти через власних офіційних службовців і нести пряму відповідальність за їхні дії.

Висновок

Схоже, що у відповідний час ліквідатор мав значний ступінь функціональної та інституційної незалежності, оскільки державні органи влади не мали повноважень давати йому вказівки та, відповідно, не могли прямо втручатися в ліквідаційний процес як такий. Участь держави в процедурі ліквідації виникла лише через її роль у запровадженні законодавчої бази для таких процедур, у визначенні функцій і повноважень кредиторського органу й ліквідатора та в нагляді за дотриманням правил. Звідси випливає, що ліквідатор не діяв як державний агент. Отже, держава-відповідач не може нести пряму відповідальність за неправомірні дії в цій справі. Той факт, що суд мав право перевіряти законність дій ліквідатора, не змінює цього аналізу.

Утім, Суд також повинен розглянути, чи держава-відповідач порушила будь-які зі своїх позитивних зобов'язань у цій справі.

Характер і обсяг позитивних зобов'язань держави в контексті процедур банкрутства. Загальні принципи

Суд неодноразово постановляв, що стаття 1 Першого протоколу також встановлює деякі позитивні зобов'язання. Тому в справі «Онер'їлдиз проти Туреччини» («Öneriildiz v. Turkey» [ВП], заява № 48939/99, п. 134, ЄКПЛ 2004-XII), яка стосувалася знищення майна заявника внаслідок вибуху газу, Суд постановив, що дійсне, ефективне здійснення права, захищеного статтею 1 Першого протоколу, не залежало лише від обов'язку держави не втручатися, але може вимагати позитивних заходів захисту, особливо за наявності зв'язку між заходами, яких заявник міг законно очікувати від влади, і його ефективним користуванням своїм майном. Навіть у горизонтальних відносинах можуть бути залучені міркування щодо суспільних інтересів, які можуть накладати на державу деякі

зобов'язання. Для прикладу, у справі «Броньовський проти Польщі» («Broniowski v. Poland» [ВП], заява № 31443/96, п. 143, ЄКПЛ 2004-V) Суд постановив, що позитивні зобов'язання згідно зі статтею 1 Першого протоколу від держави можуть вимагати вжити заходів, необхідних для захисту майнових прав.

Межі між позитивними та негативними зобов'язаннями держави за статтею 1 Першого протоколу не мають точного визначення. Утім, застосовні принципи все ж аналогічні. Незалежно від того, чи справу аналізують з погляду позитивного обов'язку держави, чи втручання з боку державного органу, які має бути виправданим, критерії, що застосовуються, не відрізняються за своєю суттю. В обох ситуаціях потрібно звернути увагу на досягнення справедливого балансу між конкуруючими інтересами особи та суспільства в цілому. Також правильним є те, що згадані в цьому положенні цілі можуть бути важливими для оцінювання досягнення балансу між вимогами суспільних інтересів і основними майновими правами заявника. В обох ситуаціях держава користується певною свободою розсуду під час визначення заходів, яких потрібно вживати для забезпечення відповідності Конвенції (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Хаттон та інші проти Сполученого Королівства» («Hatton and Others v. the United Kingdom») [ВП], заява № 36022/97, пп. 98 і наст., ЄКПЛ 2003-VIII, і рішення Великої Палати у справі «Броньовський проти Польщі», п. 144).

Характер і обсяг позитивних зобов'язань різняться залежно від обставин. Отож у справі «Онер'їлдиз проти Туреччини» втрата майна заявника була спричинена очевидною недбалістю влади в дуже небезпечній ситуації. Натомість у випадках, коли справа стосується звичайних економічних відносин між приватними сторонами, такі позитивні зобов'язання значно більш обмежені. Тому Суд багато разів наголошував, що статтю 1 Першого протоколу до Конвенції не можна тлумачити як таку, що передбачає загальне зобов'язання для держав-учасниць виплачувати борги приватних підприємств (див., *mutatis mutandis*, рішення у справах «Шестаков проти Росії» і «Сколло проти Італії», п. 44; а також обґрунтування Суду в рішенні у справі «Анохін проти Росії» («Anokhin v. Russia» (ухвала), заява № 25867/02, 31 травня 2007 року).

Однак Суд також постановив, що за певних обставин стаття 1 Першого протоколу може вимагати «заходів, які необхідні для захисту права на майно... навіть у випадках судового процесу між фізичними особами чи компаніями» («Совтрансавто-Холдинг проти України», п. 96). Цей принцип широко застосовувався в контексті виконавчих проваджень проти приватних боржників (див. рішення у справах «Фуклев» проти України, пп. 89–91; «Кесьян проти Росії», пп. 79–80; «Кін-Стіб і Майкіч проти Сербії» («Kin-Stib and Majkić v. Serbia»), від 20 квітня 2010 року заява № 12312/05, п. 84; «Марчіч та інші проти Сербії» («Marčić and Others v. Serbia»), від 30 жовтня 2007 року заява № 17556/05, п. 56; *mutatis mutandis*, рішення у справі «Матеус проти Франції» («Matheus v. France»), від 31 березня 2005 року заява № 62740/00, пп. 68 і наст.).

У справі «Блумберга проти Латвії» («Blumberga v. Latvia», заява № 70930/01, п. 67, 14 жовтня 2008 року) Суд постановив: «Коли втручання в право на мирне користування

майном здійснює приватна особа, виникає позитивне зобов'язання держави забезпечити у своїй національній правовій системі достатній захист майнових прав законом та існування належних засобів правового захисту, за допомогою яких жертва втручання зможе відстоювати свої права, зокрема вимагаючи компенсацію за шкоду через зазнані збитки (де це доречно)». З цього випливає, що заходи, які можуть вимагатися від держави в таких ситуаціях, можуть бути запобіжними чи відновлювальними.

Щодо відновлювальних заходів, які від держави можуть вимагатися за певних обставин, то до них належить відповідний правовий механізм, що дає змогу постраждалій стороні ефективно відстоювати свої права. Хоча в статті 1 Першого протоколу не міститься чітких процесуальних вимог, існування процесуальних позитивних зобов'язань за цим положенням було визнано Судом в обох справах за участі державної влади (див. рішення у справах «Йокела проти Фінляндії» («Jokela v. Finland»), заява № 28856/95, п. 45, ЄКПЛ 2002-IV; див. також рішення в справі «Цегентнер проти Австрії» («Zehentner v. Austria»), від 16 липня 2009 року заява № 20082/02, п. 73) і справах лише між приватними сторонами (як у справі, що розглядається). Отож у випадку приналежності до другої категорії Суд вирішив, що держави були зобов'язані пропонувати судові процедури, які б забезпечували необхідні процесуальні гарантії, а отже, дозволяли національним судам і трибуналам ефективно та справедливо розглядати будь-які спори між приватними особами (див. рішення у справах «Совтрансавто-Холдинг проти України», цитовано вище, п. 96; див. також рішення в справі «Anheuser-Busch Inc. проти Португалії» («Anheuser-Busch Inc. v. Portugal») [ВП], заява № 73049/01, п. 83, ЄКПЛ 2207-I; «Фрайтаг проти Німеччини» («Freitag v. Germany»), заява № 71440/01, п. 54, 19 липня 2007 року).

Насамкінець Суд повторив, що під час оцінювання відповідності статті 1 Першого протоколу він повинен повністю розглянути різні спірні інтереси, пам'ятаючи про те, що Конвенція покликана захищати практичні й ефективні права. Суд повинен зазірнути за зовнішні ознаки й розслідувати реальну ситуацію, щодо якої подано скаргу (див. рішення у справі «Плеханов проти Польщі» («Plechanow v. Poland»), п. 101).

Застосування викладених вище принципів у цій справі

Суд зазначив, що заявник зазнав суттєвих збитків унаслідок навмисних і неправомірних дій ліквідатора. Це підтвердили російські суди. Однак Суд повторив, що держави не можуть нести пряму відповідальність за борги приватних компаній чи проступки, вчинені їхніми керівниками (чи ліквідаторами в процедурі банкрутства, як було в цій справі). У цій справі, вклавши гроші в приватний банк, заявник узяв на себе певні ризики, зокрема ті, що пов'язані з неналежним управлінням і навіть шахрайством. Тож держава не несе цивільної відповідальності за неправомірні дії ліквідатора.

Однак Суд зауважив, що в цій справі неправомірні дії ліквідатора були серйозними й призвели до обґрунтованих вимог, які підтвердили національні суди. Крім того, ці дії відбулися у сфері, де недбалість держави в боротьбі з неналежною роботою та шахрайством могла мати руйнівні наслідки для економіки держави, впливаючи таким

чином на численні майнові права фізичних осіб. За цих обставин Суд вважає, що за статтею 1 Першого протоколу частиною зобов'язань держави є принаймні запровадження мінімальної законодавчої бази, зокрема належного майданчика, де особи, які опиняються в аналогічній ситуації, що й заявник, можуть ефективно відстоювати свої права й домагатися їх виконання. Дійсно, не зробивши це, держава б серйозно не виконала свого обов'язку захищати верховенство права й запобігати свавіллю. Тому Суд розгляне, чи держава-відповідач дотрималася цього зобов'язання, надавши заявнику належні правові механізми для відстоювання своїх прав і створивши для цього належний правовий майданчик.

Щодо превентивних засобів, які могли вимагатися від держави, Суд повторює, що в цій справі він не має юрисдикції за критерієм *ratione temporis*, щоб розглядати, що держава могла б зробити для уникнення неправомірного розподілу активів банку ліквідатором у 1996 році, оскільки в Росії Конвенція набула чинності 5 травня 1998 року. Однак Суд може встановити, чи в 1998 та 1999 роках існували будь-які відновлювальні механізми, що були здатні виправити шкоду, завдану заявнику неправомірними діями ліквідатора, а якщо такі механізми існували, чому вони виявилися неефективними у випадку заявника.

Наявність належних правових механізмів. Позов проти банку

Суд зазначив, що заявник двічі намагався відновити свої права. У 1998 році він ініціював провадження проти ліквідатора як керівника банку, спираючись на положення Закону про неплатоспроможність (банкрутство), який передбачав судовий нагляд за діями ліквідатора. В остаточному рішенні від 12 листопада 1998 року Федеральний господарський суд Північного Кавказу задовольнив його вимоги й наказав ліквідатору надати відшкодування. Однак це рішення не було виконано, оскільки після розподілу коштів між «привілейованими» кредиторами банк залишився практично без коштів і жодних нових активів не було виявлено. Таким чином, засіб правового захисту виявився неефективним і нездатним компенсувати завдану заявнику шкоду. Як наслідок, єдиним механізмом, що залишився, був деліктний позов про компенсацію шкоди проти ліквідатора.

Деліктний позов проти ліквідатора

Сторони погодилися, що у відповідний час заявник міг подати позов про компенсацію шкоди особисто проти ліквідатора. Це можна було зробити з посиланням на загальні положення російського деліктного законодавства. Суд зазначив, що до 1998 року не існувало правової норми, яка б встановлювала особисту відповідальність ліквідатора за службове зловживання, чи відповідної постійної судової практики. З того часу ситуація змінилася, коли в 1998 році було ухвалено Закон про неплатоспроможність (банкрутство), у частині третій статті 21 якого було передбачено, що кредитори мають право вимагати компенсацію від ліквідатора за будь-яку шкоду, яка могла бути завдана йому останнім, чи бездіяльність, що порушує закон. Проте Суд готовий прийняти аргументи Уряду про те, що стаття 21 Закону від 1998 року не запроваджувала особисту відповідальність ліквідатора в

російське законодавство, але просто підтвердила її наявність. З цього випливає, що в той час російське законодавство передбачало можливість подати позов про компенсацію шкоди проти ліквідатора, принаймні в теорії. Тепер Суд повинен розглянути, чи процедура була ефективною за обставин цієї справи.

Ефективність наявного правового механізму

Уряд стверджував, що закон надавав право постраждалому кредитору вимагати компенсацію від ліквідатора, але заявник належним чином не зробив це з двох причин. По-перше, звернувшись у господарський суд замість суду загальної юрисдикції, заявник порушив провадження в неправильному суді. На підтримку цього аргументу Уряд посилався на рішення Верховного господарського суду Російської Федерації від 17 квітня 2001 року. По-друге, заявник подав позов зарано, ще до завершення процедури банкрутства.

Чи ініціював заявник провадження перед компетентним судом

Щодо питання про те, чи заявник порушив провадження перед компетентним судом, Суд визнав, що національні суди, в принципі, можуть краще розтлумачити національне законодавство. Він зазначив, що у зв'язку з цим обидві справи проти ліквідатора, які завершилися в 1998 та 1999 роках розглядали господарські суди. Однак у 2001 році Верховний господарський суд Російської Федерації скасував результати провадження від 1999 року через те, що оскільки заявник вимагав компенсацію особисто від ліквідатора (а не від ліквідатора як керівника банку), його позови мали розглядати суди загальної юрисдикції. Суд не переконаний, що за обставин цієї справи у відповідний час заявник міг знати про компетенцію судів загальної юрисдикції розглядати його справу.

Дійсно, у той час Цивільний процесуальний кодекс передбачав, що майнові спори між фізичною особою та компанією повинен розглядати суд загальної юрисдикції. Однак Закони від 1992 та 1998 років, а також Господарський процесуальний кодекс і Закон про неплатоспроможність (банкрутство) банків від 1999 року (який, схоже, був *lex specialis* (спеціальним законом)) встановили інше правило, а саме: всі спори, пов'язані з процедурою банкрутства, підпадають під юрисдикцію господарських судів. Жоден із цих законів не розрізняв між позовами кредиторів проти ліквідатора як керівника неплатоспроможної компанії чи проти нього як фізичної особи – правопорушника.

Крім того, Уряд не посилався на судову практику, що була актуальна в період, коли відбувалися ці події та могла б підтвердити наявність такого розмежування в російському законодавстві. Уряд процитував рішення Конституційного Суду від 12 березня 2001 року (№ 4-Р). Однак рішення суду винесене після цих подій. До того ж Конституційний Суд лише зазначив, що у випадках, коли господарський суд відмовлявся розглядати скаргу окремого кредитора через відсутність юрисдикції, такі кредитори могли звернутися в суди загальної юрисдикції. Водночас Конституційний Суд наголосив, що Закон про неплатоспроможність (банкрутство) не містив «жодних положень, які б перешкоджали господарським судам

вносити рішення, які давали змогу відповідним особам відстояти своє право на судовий захист у контексті процедур банкрутства».

Суд зазначив, що якщо заявник і помилився, це не було очевидно ні сторонам, ні представнику Центрального банку Росії, який брав участь у провадженні від 1999 року. До того ж господарські суди в трьох інстанціях вважали, що мали юрисдикцію розглядати справу. Питання про «юрисдикцію» було порушено лише у 2001 році в межах процедури наглядового провадження після того, як Суд повідомив Уряду Росії про справу, унаслідок чого всі попередні рішення господарських судів (від 4 лютого, 31 березня та 9 червня 1999 року) були скасовані.

З цього випливає, що правила про юрисдикцію відповідних судів у той час були нечіткі, а заявник діяв розумно, ініціювавши справу в суді, який, на його думку, мав потрібну юрисдикцію. За цих обставин Суд вважає, що від заявника не могли очікувати, що внаслідок скасування у 2001 році рішень від 1999 року в межах наглядового провадження він подасть ідентичний позов до іншого суду. Коли заявник подав заяву до Суду, у нього була вагома причина вважати, що він скористався належним засобом правового захисту, а рішення від 09 червня 1999 року припинило цю справу. У результаті, якщо заявник і звернувся в суд, у якого не було юрисдикції розглядати цю справу, таку помилку не можна обґрунтовано використовувати проти нього.

Чи заявник порушив провадження зарано

Уряд також стверджував, що позов заявника не було задоволено, оскільки процедура банкрутства ще тривала. Доки банк ще існував, існувала також можливість виплати первинної компенсації із залишку активів банку. Тому, якби суди присудили заявнику компенсацію шкоди, він би мав право отримати ту саму суму двічі – від банку та від ліквідатора (аргумент про «подвійну компенсацію»). Однак після завершення процедури банкрутства заявник дійсно мав право порушити ще одне провадження й вимагати належної компенсації. Уряд припустив, що заявник лише тимчасово не мав змоги отримати компенсацію від ліквідатора, поки тривала процедура ліквідації. Щоб розглянути цей аргумент, Суд вивчатиме обґрунтування національних судів у провадженні 1999 року.

Велика Палата зазначала, що рішення від 09 червня 1999 року чітко спиралося на аргумент про «подвійну компенсацію». По суті, із 17 червня 1999 року, дати, коли господарський суд затвердив ліквідатора банку, заявник мав можливість почати провадження проти ліквідатора в межах деліктного провадження, що стосується недбалості та порушення зобов'язань під час виконання своїх службових функцій. Проте з невідомих причин заявник не скористався таким засобом правового захисту. Якими б не були ці причини, у рішенні від 09 червня 1999 року не було нічого, що б перешкоджало йому подати позов проти ліквідатора відразу після завершення провадження.

На думку Суду, аргумент про «подвійну компенсацію», на який посилалися внутрішньодержавні суди, не є беззмістовним. Адже якби заявник успішно подав позов проти ліквідатора, а тоді отримав первинну присуджену судом компенсацію від банку, він

би ефективно отримав подвійну компенсацію, по суті, за одні й ті ж фінансові збитки. Звідси й з'явилося обґрунтування відмови суду розглядати позови заявника проти ліквідатора, поки процедура ліквідації все ще тривала. Навіть якщо за обставин справи можливість отримати від банку первинну компенсацію була віддаленою, загальне правило, що суд застосовує в рішенні від 09 червня 1999 року, не можна відхилити як таке, що не має розумного обґрунтування.

Безумовно, це правило означало, що постраждалий кредитор мав зачекати, доки компанія-боржник не припинить існування, перш ніж подавати позов про компенсацію особисто від ліквідатора. Утім, Суд хоче зазначити, що в справах, які виникають з окремих клопотань, завданням Суду не є абстрактний перегляд відповідного законодавства. Натомість, наскільки це можливо, Суд повинен обмежитися розглядом питань, порушених у справі, що розглядається (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Таксет проти Бельгії» («*Taxquet v. Belgium*») [ВП], заява № 926/05, п. 83, ЄКПЛ 2010). У цій справі банк було ліквідовано 17 червня 1999 року, тобто через вісім днів після того, як суд виніс рішення за позовами заявника проти ліквідатора. У глобальному контексті минув лише короткий проміжок часу з моменту, коли заявник дізнався про відсутність активів у банку, які можна було використати для виплати заявнику присудженої судом компенсації в рішенні від 12 листопада 1998 року, і датою, коли в нього з'явилася можливість подати позов про компенсацію шкоди проти ліквідатора.

Крім того, Суд повторив, що свобода розсуду, доступна в законодавстві для реалізації соціальної й економічної політики, має бути широкою (див. рішення у справі «Ян та інші проти Німеччини» («*Jahn and Others v. Germany*» [ВП], заяви № 46720/99, 72203/01 і 72552/01, п. 91, ЄКПЛ 2005-VI), особливо в ситуації, коли як і в цій справі, держава повинна враховувати суперечливі приватні інтереси в горизонтальних відносинах у такій сфері як провадження про банкрутство.

Зрештою, закон передбачав «відтермінований» компенсаційний засіб правового захисту, але заявник не скористався ним, коли він став доступним. З огляду на те, що неможливість вимагати компенсації від ліквідатора в суді мала обмежену тривалість та існувала лише доти, поки тривала процедура банкрутства, а також за відсутності аргументів від заявника щодо того, чому це могло бути надмірним за цих обставин, Суд вважає, що таке обмеження не впливало на суть прав заявника за статтею 1 Першого протоколу й залишалось в межах розсуду держави.

Звідси випливає, що законодавча база, передбачена державою, пропонувала заявнику механізм захисту його прав згідно зі статтею 1 Першого протоколу. Як наслідок, Суд визнав, що держава виконала свої позитивні зобов'язання за цим положенням. З огляду на наведене, немає потреби окремо розглядати попереднє заперечення Уряду.

Висновок

Порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

Детальніше з текстом рішення ЄСПЛ від 03.04.2012 у справі "Котов проти Росії" за заявою № 54522/00 можна ознайомитися за посиланням [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{\"fulltext\":\[\"54522/00\"\],\"itemid\":\[\"001-110023\"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{\).

16. Справа "Бобіч проти Боснії і Герцеговини" (заява № 26529/10)

Рішення ЄСПЛ від 03.05.2012 (остаточне 03.08.2012)
(порушення пункту 1 статті 6 Конвенції, статті 1 Першого протоколу до Конвенції)

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявниці щодо невиконання рішення суду про стягнення з боржника заборгованості із заробітної плати.

Вона Аміра Бобіч є громадянкою Боснії і Герцеговини, народилася в 1957 році і проживає в м. Бієліна.

Заявниця працювала бухгалтером з 1979 року до 1992 року в громадській організації у сфері обслуговування (далі – компанія) у м. Бієліні, яке на сьогоднішній день входить до складу Республіки Сербія. У період війни у 1992–1995 роках компанія звільнила всіх своїх працівників боснійського та хорватського походження, включаючи заявницю. Відповідне рішення передбачає таке: «З огляду на особливий характер послуг, що надаються компанією, усі працівники боснійського та хорватського походження більше не повинні приходити на роботу з 22 липня 1992 року».

Після безуспішного цивільного провадження, яке заявниця розпочала проти компанії, 04 травня 2000 року вона звернулася до Палати з прав людини (національного органу з прав людини, створеного відповідно до додатка б до Загальної рамкової угоди про мир у Боснії і Герцеговині від 1995 року).

У 2002 році компанія була приватизована.

27 червня 2007 року Конституційний суд (до якого було передано справи Палати з прав людини) вирішив, що Республіка Сербія (одне з двох утворень Боснії і Герцеговини) зобов'язана здійснити таке:

по-перше, забезпечити поновлення заявниці на посаді протягом трьох місяців з дати ухвалення цього рішення; по-друге, виплатити їй заборгованість із заробітної плати за період з 13 грудня 1996 року (коли заявниця подала цивільний позов до компанії) до 27 червня 2007 року разом із встановленими законом відсотками за прострочений платіж та всіма виплатами, пов'язаними з трудовою діяльністю, а також продовжувати виплачувати заявниці її заробітну плату та грошову допомогу, пов'язану з її трудовою діяльністю, до її поновлення на посаді; по-третє, сплатити заявниці 20 конвертованих марок (ВМ) за кожен

робочий день, починаючи з дати ухвалення цього рішення до поновлення заявниці на посаді. Республіка Сербія повинна була виплачувати відсотки за прострочений платіж за зазначеними сумами за річною ставкою в розмірі 10 % з моменту закінчення тримісячного періоду до врегулювання питання.

23 серпня 2007 року Уряд Республіки Сербія передав рішення від 27 червня 2007 року компанії для виконання. 25 вересня 2007 року компанія проінформувала Уряд Республіки Сербія про те, що рішення не може бути виконане, оскільки посади заявниці більше не існує. Крім того, компанія стверджувала, що вона не несе відповідальності за виконання рішення, оскільки не була стороною провадження у Конституційному суді. 23 жовтня 2007 року Республіка Сербія проінформувала компанію про те, що відповідно до Правила 56 Регламенту Конституційного суду компанія зобов'язана виконати рішення від 27 червня 2007 року.

15 червня 2010 року Республіка Сербія сплатила заявниці 16 807,47 ВАР відповідно до третього пункту результативної частини рішення Конституційного суду за період до 10 червня 2010 року (основний борг в розмірі 13 380 ВАР та відсотки за прострочений платіж на цю суму у розмірі 3 427,47 ВАР). Убачається, що Республіка Сербія з того часу продовжує виплачувати суму в розмірі 20 ВАР за кожен робочий день.

08 грудня 2010 року Конституційний суд постановив, що третій пункт результативної частини рішення від 27 червня 2007 року було виконано. Він також зазначив, що перший пункт резолютивної частини рішення виконано не було, однак його невиконання було виправданим. У зв'язку з цим суд послався на обґрунтування, яке компанія надала Уряду Республіки Сербії. Конституційний суд не висловився щодо виконання другого пункту резолютивної частини рішення.

На своєму засіданні від 09 березня 2011 року Уряд Республіки Сербії прийшов до висновку про те, що відповідальною за виконання рішення Конституційного суду від 27 червня 2007 року є компанія, а не Республіка Сербія.

Оцінка Суду

Заявниця скаржилася на невиконання остаточного та такого, що підлягає виконанню, рішення Конституційного суду, ухваленого на її користь. Вона посилалася на статтю 6 Конвенції та статтю 1 Першого протоколу до Конвенції.

Уряд заявив, що рішення Конституційного суду містить різні пункти резолютивної частини. Оскільки Республіка Сербія виконала третій пункт результативної частини рішення, виплативши заявниці компенсацію за те, що вона не була поновлена на посаді, в розмірі 20 ВАР за робочий день, не було необхідності поновлювати заявницю на посаді та виплачувати їй заборгованість із заробітної плати та грошову допомогу, пов'язану з її трудовою діяльністю.

Заявниця погодилася з тим, що Республіка Сербія виплатила 16 807,47 ВАР відповідно до третього пункту резолютивної частини рішення від 27 червня 2007 року, а також з того часу продовжує сплачувати 20 ВАР за кожен робочий день. Однак вона

стверджувала, що Республіка Сербія не змогла забезпечити виконання першого та другого пункту резолютивної частини, зокрема забезпечити поновлення на посаді та оплату заборгованості із заробітної плати за період з 13 грудня 1996 року до 27 червня 2007 року разом з відсотками за прострочений платіж та всіма виплатами, пов'язаними з трудовою діяльністю, а також продовжувати виплачувати їй заробітну плату та грошову допомогу, пов'язану з її трудовою діяльністю, до її поновлення на посаді.

Загальні принципи, які стосуються невиконання національних судових рішень, викладені у справі «Єлічіч проти Боснії і Герцеговини» (Jeličić v. Bosnia and Herzegovina), № 41183/02, пп. 38-39 та 48, ЄСПЛ 2006-XII). Суд, зокрема, постановив, що у тих випадках, коли органи влади зобов'язані вжити заходи для виконання судового рішення, однак не здійснюють жодних дій, їх бездіяльність може покласти на Державу відповідальність за пунктом 1 статті 6 Конвенції та статті 1 Першого протоколу до неї (див. рішення у справі «Фуклев проти України» (Fuklev v. Ukraine), від 7 червня 2005 року заява № 71186/01, пп. 84 та 89-93,).

Суд зазначив, що остаточне та таке, що підлягає виконанню, рішення від 27 червня 2007 року містило три окремі пункти, що підлягали виконанню. Воно не є предметом спору між сторонами в тому, що Республіка Сербія забезпечила виконання третього пункту результативної частини цього рішення. Стосовно першого пункту результативної частини компанія стверджувала, що заявниця не може бути поновлена на посаді, оскільки її посади вже не існує. Суд зазначає, що Конституційний суд прийняв цей аргумент, не надавши, проте, жодних деталей, чому він вважав невиконання цього конкретного пункту резолютивної частини виправданим (див. пункт 12 вище). Хоча це питання викликає жаль, Суд, проте, готовий погодитися з висновком Конституційного суду стосовно першого пункту резолютивної частини.

Стосовно другого пункту резолютивної частини оскаржуваного рішення Конституційний суд не надав жодних роз'яснень з приводу того, чому Республіка Сербія не забезпечила його виконання.

Крім того, всупереч заяви Уряду, із формулювання рішення від 27 червня 2007 року випливає, що викладені в ньому пункти резолютивної частини мають кумулятивний характер. Дійсно, Конституційний суд це підтвердив (хоча цей суд визнав, що невиконання першого пункту резолютивної частини було виправданим, і жодного коментаря щодо другого пункту резолютивної частини надано не було). Суд, відповідно, не погодився із заявою Уряду про те, що рішення від 27 червня 2007 року було повністю виконано. Таким чином, Уряд, як і раніше, має забезпечувати виконання другого пункту резолютивної частини відповідно до рішення Конституційного суду.

Зважаючи на викладене, є очевидним, що минуло більше чотирьох років з моменту набрання рішенням законної сили, а заявниця ще не отримала заборгованість із виплати їй заробітної плати за період з 13 грудня 1996 року до 27 червня 2007 року разом із встановленими законом відсотками за прострочений платіж та всіма виплатами, пов'язаними з трудовою діяльністю, а також компенсацію за заборгованість із заробітної

плати та грошову допомогу, пов'язану з її трудовою діяльністю на наступний період, разом з відсотками за прострочений платіж за річною ставкою в розмірі 10 % з моменту закінчення тримісячного періоду з дати постановлення рішення суду. Відповідно, Суд дійшов висновку, що відбулося порушення статті 6 Конвенції та статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

Стверджуване порушення статті 14 та статті 1 Протоколу № 12 до Конвенції

Заявниця стверджувала, що відмова у виконанні рішення Конституційного суду має таке саме дискримінаційне підґрунтя, як і її звільнення. Вона посилалася на статтю 14 Конвенції та статтю 1 Протоколу № 12 до неї.

Стаття 14 Конвенції передбачає: «Користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження або за іншою ознакою».

Стаття 1 Протоколу № 12 до Конвенції передбачає:

«1. Здійснення будь-якого передбаченого законом права забезпечується без дискримінації за будь-якою ознакою, наприклад за ознакою статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національної меншини, майнового стану, народження або за іншою ознакою.

2. Ніхто не може бути дискримінований будь-яким органом державної влади за будь-якою ознакою, наприклад за тими, які зазначено в пункті 1».

Уряд заперечив такий аргумент.

Суд зазначив, що звільнення заявниці чітко ґрунтувалось на її етнічному походженні. Відповідно до Конвенції такий захід був би явно неприйнятним. Однак це питання, порушене заявницею, виходить за межі компетенції Суду *ratione temporis*. **Стосовно невиконання рішення Конституційного суду Суд зауважив, що колишній роботодавець заявника має статус приватної компанії. Таким чином, держава не мала повноважень для поновлення заявниці на посаді, вона могла лише вживати необхідних заходів для сприяння виконанню остаточного судового рішення щодо її поновлення. Заявниця не змогла продемонструвати інакше ставлення до будь-якої особи, яка перебуває в подібній до неї ситуації, тобто, що Республіка Сербія активніше забезпечувала поновлення на посаді осіб іншого етнічного походження. Відповідно, заявниця не надала достатніх доказів для того, щоб покласти на державу тягар доведення виправданості різниці у ставленні (для порівняння див. рішення у справі «D.H. та інші проти Чеської Республіки» [ВП], (D.H. and Other v. Czech Republic [GC]), № 57325/00, ЄСПЛ 2007-IV).** Таким чином, ця заява є явно необґрунтованою та має бути відхилена відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

Висновок

Порушення статті 6 Конвенції.

Порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

Детальніше з текстом рішення ЄСПЛ від 03.05.2012 (остаточне 03.08.2012) у справі «Бобіч проти Боснії і Герцеговини» за заявою № 26529/10 можна ознайомитися за посиланням [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":\["26529/10"\],"itemid":\["001-110709"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

17. Справа "Пеліпенко проти Росії" (заява № 69037/10)

Рішення ЄСПЛ від 02.10.2012 (статочне 02.01.2013)
(порушення пункту 1 статті 6, 8 Конвенції)

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявника щодо невиконання рішення суду.

Світлана Григорівна Пеліпенко та Олександр Іванович Пеліпенко (далі – заявники) народилися в 1963 і 1985 роках відповідно та проживають в місті Анапі, Краснодарський край. Заявники є матір'ю і сином.

Загальний огляд житлової ситуації заявників і судові рішення від 21 листопада 2001 року

У 1989 році заявниця почала працювати в державному прибережному санаторії в місті Анапі. Через рік адміністрація санаторію дозволила заявникам зайняти дві кімнати в колишньому адміністративному будинку. Рішенням профспілкового комітету санаторію від 24 жовтня 1991 року право заявниці на це приміщення було визнано офіційно. Через рік державний орган, якому був підвідомчий санаторій, вирішив надати статус гуртожитку адміністративній будівлі, в якій проживали заявниця та її син. Однак процедура зміни статусу адміністративної будівлі не була завершена. У той же час відповідно до рішення голови Анапської міської ради заявники та інші мешканці гуртожитку були постійно прописані в приміщеннях, які вони займали в будівлі гуртожитку.

У 2001 році новий директор санаторію, який був до того часу перетворений на закрите акціонерне товариство «Санаторій "Золотий берег"» (далі – Компанія), пред'явив до заявників позов про виселення.

21 листопада 2001 року Анапський міський суд відхилив позов, установивши, що заявникам було законно надано житло, яке було місцем їх постійного проживання. Заявниця належним чином оплачувала житло і за згодою адміністрації санаторію поліпшила стан житлового приміщення, установивши систему каналізації і провівши ремонтні роботи. Міський суд зазначив, що «виселення заявників без надання їм іншого жилого приміщення є неможливим» і на чергових зборах акціонерів Компанія повинна вирішити питання про придбання квартири для заявників відповідно до вимог Житлового

кодексу Російської Федерації з метою їх переселення з приміщень, які вони займали в санаторії.

Це рішення було залишено без зміни Краснодарським крайовим судом 05 лютого 2002 року після розгляду апеляційної скарги.

2 квітня 2002 року Анапський міський суд видав виконавчий лист, який заявниця надала судовому виконавцю наступного дня.

Провадження з виконання рішення від 21 листопада 2001 року

У 2004 році заявниця, незадоволена тим, що судовий виконавець не може виконати рішення від 21 листопада 2001 року, звернулася до Анапського міського суду із заявою про зміну способу виконання рішення шляхом покладання на Компанію обов'язку виплатити їй суму, яка б дорівнювала вартості двокімнатної квартири.

05 листопада 2004 року міський суд задовольнив вимогу, зазначивши «стійке ухилення» Компанії від виконання рішення від 21 листопада 2001 року, незважаючи на численні скарги заявників до різних правоохоронних органів і судів. Він зобов'язав Компанію придбати для заявників до 1 січня 2005 року двокімнатну квартиру в місті Анапі. У разі невиконання рішення Компанія була зобов'язана виплатити заявникам 1 168 800 рублів, що дорівнювало вартості двокімнатної квартири. Це рішення набрало законної сили 14 грудня 2004 року, коли Краснодарський крайовий суд, розглянувши апеляційну скаргу, залишив його без зміни.

Виконавче провадження, яке було розпочато в січні 2005 року і тривало без видимих результатів, було зупинено 13 травня 2005 року, коли виконувач обов'язків голови Краснодарського крайового суду розпочав провадження в порядку нагляду щодо рішень від 05 листопада і 14 грудня 2004 року.

09 червня 2005 року Президіум крайового суду, розглянувши справу в порядку нагляду, скасувала обидва рішення й направила справу на новий розгляд до міського суду.

28 липня 2005 року міський суд припинив провадження у зв'язку з тим, що заявниця двічі не з'явилася в судові засідання. Це рішення не було оскаржено і набрало чинності 08 серпня 2005 року.

У 2006 році Анапський відділ служби судових виконавців повторно розпочав виконавче провадження за рішенням від 21 листопада 2001 року. У грудні 2006 року заявники повторно пред'явили виконавчий лист судовим виконавцям, нагадавши їм про своє право на виконання рішення від 21 листопада 2001 року.

За даними Уряду, 09 жовтня 2009 року керівник Анапського відділу служби судових виконавців звернувся до суду із заявою про видачу дубліката виконавчого листа, оскільки відділ його втратив. Цю заяву було відхилено міським судом 27 жовтня 2009 року. Однак аналогічну заяву відділу було задоволено 17 травня 2010 року. Через три дні судові виконавці припинили виконавче провадження, оскільки 11 березня 2009 року рішенням Арбітражного суду Краснодарського краю Компанію було визнано банкрутом і почалася її ліквідаційна процедура. Судові виконавці направили дублікат виконавчого листа ліквідатору Компанії. У той же час вони звернулися до міського суду з проханням

затвердити їх постанову про припинення виконавчого провадження. 25 червня 2010 року міський суд відхилив клопотання, встановивши, що судові виконавці не передали всіх матеріалів виконавчого провадження ліквідатору Компанії і не виконали низки інших правових зобов'язань.

Заявниця подала скаргу на дії Анапського відділу служби судових виконавців, посилаючись на те, що судові виконавці не виконали остаточного судового рішення від 21 листопада 2001 року. Зокрема, вона стверджувала, що Компанія була діючою юридичною особою, її акціонери регулярно скликали збори з 2001 року, питання виконання рішення від 21 листопада 2001 року ніколи не обговорювалося на цих зборах і судові виконавці не вжили жодних заходів для виконання рішення. Крім того, заявниця вказувала, що в зв'язку зі втратою виконавчого листа судовими виконавцями, невжиття заходів для невідкладного звернення до міського суду за видачею дублікату та несвоєчасним поданням виконавчого листа ліквідатору Компанії вона та її син не були включені до реєстру кредиторів Компанії і їх вимоги до Компанії не розглядалися під час розгляду справи про банкрутство.

26 серпня 2010 року міський суд, визнавши доводи заявниці обґрунтованими, задовольнив її скаргу і визнав бездіяльність судових виконавців незаконною. Після того, як Краснодарський крайовий суд, розглянувши апеляційну скаргу, залишив рішення без зміни, воно набрало законної сили 07 жовтня 2010 року.

У відповідь на низку скарг заявників на бездіяльність судових виконавців у частині виконання рішення від 21 листопада 2001 року прокуратура міста Анапи провела перевірку. У вересні 2010 року заявники отримали кілька листів з прокуратури, в яких їм повідомляли про результати перевірки. Прокуратура вирішила, що судові виконавці діяли незаконно, втративши матеріали провадження у справі заявників у 2008 році і ухиляючись від виконання рішення, хоча заявниця надавала їм сприяння у відновленні матеріалів справи.

04 травня 2011 Арбітражний суд Краснодарського краю встановив, що заявники пропустили строк для включення їхніх вимог проти Компанії до реєстру кредиторів. Водночас суд зазначив, що вони зберігають право на виконання рішення від 21 листопада 2001 року за рахунок коштів Компанії, якщо такі залишаться після задоволення вимог усіх її кредиторів.

Передання права власності на майно санаторію, і новий розгляд позову про виселення заявників

Як стверджують заявники, у червні 2005 року право власності на нерухоме майно санаторію, включаючи колишню адміністративну будівлю, в якій вони проживали, було передано за судовим наказом, виданим на вимогу пана К., Краснодарській крайовій раді професійних спілок (далі – Рада). Через два місяці Рада продала санаторій панові К. Договір купівлі-продажу містив пункт 1.1, відповідно до якого пан К. «самостійно і за свій рахунок забезпечує реалізацію житлових прав осіб, які проживають або зареєстровані за місцем проживання в санаторії». Право власності пана К. на санаторій було визнано рішенням міського суду від 27 жовтня 2005 року. Наступного дня відповідно до рішення

суду державні органи зареєстрували право власності пана К. 17 квітня 2006 року пан К. продав майно санаторію панові С., водієві директора санаторію. Через три місяці пан С. продав санаторій пані А., дружині заступника директора санаторію.

11 березня 2009 року Компанію було визнано банкрутом і розпочато ліквідаційну процедуру.

У липні 2009 року пані А. пред'явила позов до Анапського міського суду з вимогою про визнання недійсною реєстрації заявників у житловому приміщенні і про їх виселення. Заявники пред'явили зустрічний позов із вимогою про визнання нікчемними договорів купівлі-продажу майна санаторію і визнання їх права на проживання в житловому приміщенні. Вони додали до нього низку письмових показів свідків, у тому числі відповідального працівника міліції, які підтверджували, що заявники, не маючи іншого місця проживання, постійно проживають в оспорюваному житловому приміщенні і зареєстровані там. Заявники також надали міському суду копії рішень від 21 листопада 2001 року і 05 лютого 2002 року, вказуючи на те, що їх право на житлове приміщення було визнано судами і їх виселення суперечить цим рішенням та чинному законодавству.

25 січня 2010 року міський суд задовольнив позов пані А. і відхилив зустрічний позов заявників. Вирішивши, що реєстрація заявників за місцем проживання у цьому приміщенні підлягає скасуванню і вони повинні звільнити приміщення, міський суд мотивував це тим, що, незважаючи на висновки в рішенні від 21 листопада 2001 року, залишеному без зміни після розгляду апеляційної скарги 05 лютого 2002 року, заявники не мали права займати приміщення, яке ніколи не визнавалося придатним для проживання. Реєстрація заявників у цьому приміщенні була проведена, коли будівлю було перетворено на гуртожиток. Реєстрація стала незаконною і підлягає скасуванню після того, як будівля перестала бути гуртожитком. Міський суд зазначив, що, хоча заявники проживали в оспорюваному приміщенні багато років і використовували приміщення як своє власне, незалежно від того, хто був власником будівлі в той час, не було підстав для визнання їх права на це приміщення.

Міський суд розглянув справу за відсутності заявників, оскільки вони відмовилися приймати повістки в судове засідання. Спроби судових виконавців вручити заявникам повістки за місцем проживання виявилися безрезультатними, оскільки заявники відмовилися відчиняти двері. Коли всі спроби встановити контакт із заявниками виявилися марними, міський суд призначив їм безкоштовного судового представника. Адвокат, який брав участь у судовому розгляді, давав пояснення на підтримку зустрічного позову заявників.

20 травня 2010 року Краснодарський крайовий суд залишив без зміни рішення від 25 січня 2010 року, повністю погодившись з мотивуванням міського суду. Розглянувши аргумент заявників щодо їх відсутності на засіданнях міського суду, крайовий суд зазначив, що матеріали справи підтверджують, що міський суд вжив усіх можливих заходів для виклику заявників у судове засідання, однак вони відмовилися отримувати повістки або ховалися, щоб повістки не могли бути їм вручені. Міський суд забезпечив інтереси

заявників у розгляді шляхом призначення їм представника, дії якого не характеризувалися як неефективні. Заявниця і представник заявників брали участь у засіданні суду під час апеляційного розгляду справи.

Виселення заявників

У серпні 2010 року заявники подали скаргу до Анапського міського суду на вжиті судовими виконавцями заходи щодо виконання рішення від 25 січня 2010 року. Зокрема, вони вказували, що рано-вранці 11 серпня 2010 року, не попередивши про свій візит, судові виконавці увійшли до житлового приміщення, винесли всі їхні особисті речі на вулицю і встановили нові металеві двері, що унеможливило проникнення заявників до будівлі. 13 серпня 2010 року судові виконавці зняли їх з реєстраційного обліку і закінчили виконавче провадження. Заявниця також зазначила, що судові виконавці виконали рішення від 25 січня 2010 року, незважаючи на те, що виконавче провадження було зупинено за рішенням Краснодарського крайового суду від 02 серпня 2010 року.

02 вересня 2010 року міський суд задовольнив скаргу, підтвердивши, що судові виконавці незаконно здійснили виконання рішення від 25 січня 2010 року.

Заявники також подали скаргу до прокуратури. Прокуратура відповіла, що виконання рішення від 25 січня 2010 року здійснювалося з порушенням вимог російського законодавства і без урахування зупинення виконавчого провадження, про яке судові виконавці були цілком обізнані. Прокуратура звернулася до міського суду з вимогою про скасування постанови судових виконавців від 13 серпня 2010 року. Інше звернення було направлено до відділу служби судових виконавців, і в ньому їм пропонувалося звернутися за роз'ясненням рішення від 25 січня 2010 року в світлі рішення від 21 листопада 2001 року.

У вересні 2010 року заявників було заселено назад до цього приміщення. Через кілька днів представники пані А. спробували виселити заявників. Ці спроби, однак, були безуспішними.

25 листопада 2010 року судові виконавці знову виселили заявників із приміщення, залишивши їхні меблі та особисті речі у дворі поруч із будівлею. Заявники представили Судові кольорові фотографії, що зображують результат процедури виселення. Як видно з фотографій, заявникам довелося проживати на вулиці, їхні меблі та особисті речі були розкидані на вулиці перед будівлею, з якої вони були виселені. На речах були встановлені знаки, що попереджали можливих викрадачів про право власності заявників. На фотографіях також зображені нові власники будівлі, які встановлюють дерев'яні віконниці на її вікна.

Остаточним рішенням від 31 березня 2011 року Краснодарський крайовий суд відхилив скаргу заявників на дії судових виконавців у рамках виконавчого провадження, вказавши, що заявники були присутні при виконанні і надавали судовим виконавцям сприяння у винесенні речей із приміщення. Суд також зазначив, що судові виконавці не були офіційно повідомлені про зупинення виконавчого провадження.

Події, що відбулися після того, як скаргу було комуніковано Урядові Російської Федерації

07 червня 2011 року Верховний суд Російської Федерації скасував у порядку нагляду рішення від 25 січня і 20 травня 2010 року та відхилив позов пані А. до заявників у повному обсязі. Він дійшов висновку, що суди припустилися серйозної помилки при застосуванні норм матеріального та процесуального права, виселивши заявників із приміщення всупереч рішенню від 21 листопада 2001 року, яке набрало законної сили й було обов'язковим до виконання. Верховний суд Російської Федерації нагадав, що 21 листопада 2001 року суд підтвердив право заявників на проживання в приміщенні і заборонив їх виселення без надання іншого житлового приміщення. Він також зазначив, що договір купівлі-продажу майна санаторію містив обтяження, відповідно до якого новий або будь-який інший власник санаторію зобов'язувався надати заявникам квартиру в разі пред'явлення їм вимоги про звільнення будівлі санаторію.

Через місяць Анапський міський суд ухвалив рішення про скасування постанови про виконання рішення від 25 січня 2010 року та зобов'язав вселити заявників у приміщення, з якого вони були виселені, і зареєструвати їх право на користування приміщенням.

Заявники негайно звернулися до Анапського відділу служби судових виконавців із проханням про сприяння в захисті будівлі, до якої вони хотіли вселитися. Вони стверджували, що, дізнавшись про рішення Верховного Суду Російської Федерації, пані А. почала руйнувати будівлю. Приклавши кольорові фотографії, на яких зображено повністю зношену будівлю без даху, дверей, вікон і підлоги, заявники стверджували, що пані А. також припинила електропостачання, зруйнувала систему каналізації й перерізала телефонний і телевізійний кабелі. Вони представили Судові той же набір фотографій. За відсутності заходів реагування на їх прохання про сприяння у захисті, заявники подали низку скарг до інших органів, включаючи прокуратуру й регіонального Уповноваженого з прав людини.

10 серпня 2011 року судові виконавці повідомили пані А. про те, що заявники повинні бути вселені до раніше займаного ними приміщення. Уряд зазначив, що, знайшовши будівлю сильно пошкодженою, позбавленою даху й віконних рам, із зруйнованими комунальними мережами, судові виконавці дійшли висновку про неможливість виконання рішення Верховного суду Російської Федерації й звернулися до міського суду за роз'ясненням. 06 жовтня 2011 року міський суд відхилив це звернення, оскільки національне законодавство не наділяє суд правом вказувати судовим виконавцям, що вони повинні робити в подібній ситуації.

Вирішивши перейти до виконання, судові виконавці направили телеграму за останньою відомою адресою заявників. Заявникам пропонувалося з'явитися до житлового приміщення 14 листопада 2011 року для вселення до нього. Оскільки заявники не з'явилися 14 листопада 2011 року, судові виконавці припинили виконавче провадження, зазначивши, що заявники «перешкождали виконанню рішення», і повернули їм виконавчого листа.

Це рішення було скасовано прокурором міста Анапи, оскільки були відсутні докази того, що заявники були належним чином повідомлені про виконавче провадження.

Подальші спроби судових виконавців вселити заявників до приміщення виявилися безуспішним через систематичну неявку заявників до приміщення або подання ними клопотань про зупинення виконавчого провадження.

Тим часом заявники пред'явили позов до пані А., власниці будівлі, вимагаючи компенсації шкоди, відновлення житлового приміщення і тимчасового надання їм іншого жилого приміщення на час ремонтних робіт. 05 червня 2012 року Краснодарський крайовий суд, діючи як суд останньої інстанції, відхилив їхню вимогу, вказавши, що приміщення, в якому проживали заявники, було непридатне для проживання від самого початку і, отже, його відновлення неможливе. Водночас суд зазначив, що заявники не позбавлені права вимагати від пані А надання квартири.

Оцінка Суду

Стверджуване порушення статті 6 Конвенції

Заявники скаржилися, посилаючись на статтю 6 Конвенції, на те, що з огляду на невжиття судовими виконавцями будь-яких необхідних заходів вони не могли домогтися виконання рішення суду від 21 листопада 2001 року, яке набрало законної сили.

Суд нагадав, що виконання рішення, винесеного судом, має розглядатися як невід'ємна частина «суду» для цілей статті 6 Конвенції (див. рішення у справі «Горнсбі проти Греції» (Hornsby v. Greece) від 19 березня 1997 року, п. 40, Reports of Judgments and Decisions 1997-II, та рішення Великої Палати у справі «Immobiliare Saffi проти Італії» (Immobiliare Saffi v. Italy), заява № 22774/93, п. 63, ECHR 1999-V). Однак право на «доступ до суду» не зобов'язує державу виконувати будь-яке рішення, яке має цивільно-правовий характер, без урахування конкретних обставин справи (див. рішення у справі «Сангльє проти Франції» (Sanglier v. France) від 27 травня 2003 року, заява № 50342/99, п. 39). Держава має позитивний обов'язок створити таку систему виконання рішень, яка є ефективною законодавчо і на практиці та забезпечує їх виконання без неналежної затримки (див. рішення у справі «Фуклев проти України» (Fuklev v. Ukraine) від 7 червня 2005 року, заява № 71186/01, п. 84). Іншими словами, якщо рішення, які набрали законної сили, винесено проти «приватних» відповідачів, позитивний обов'язок держави полягає в наданні правових інструментів, що дають змогу особам стягнути зі своїх боржників суми, присуджені цими рішеннями (див. ухвала в справі «Дашар проти Франції» (Dachar v. France) від 6 червня 2000 року, заява № 42338/98). Якщо влада зобов'язана діяти з метою виконання рішення і не виконує цього обов'язку, її бездіяльність може покласти на неї відповідальність за пунктом 1 статті 6 Конвенції (див. рішення у справі «Сколло проти Італії» (Scollo v. Italy) від 28 вересня 1995 року, п. 44, Series A, № 315-C). Очевидно, що позитивний обов'язок держави – це не зобов'язання досягти певного результату, а зобов'язання вжити заходів. Влада зобов'язана вживати можливих і розумних заходів для сприяння у стягненні будь-якої заборгованості за судовими рішеннями. Відповідно, якщо встановлено, що заходи, вжиті владою, були адекватні й достатні, на державу не може бути покладено відповідальність за ухилення

приватного відповідача від погашення заборгованості за судовим рішенням (див. рішення у справі «Кунашко проти Російської Федерації», п. 38).

У контексті російської правової системи згадувані вище принципи застосовні насамперед до служби судових виконавців, від якої вимагається виконувати свої функції сумлінно і ретельно з метою забезпечення ефективного виконання рішень, винесених проти приватних відповідачів.

Однак до завдань цього Суду не входить з'ясування того, чи може внутрішній правопорядок держави гарантувати виконання рішень, винесених судами. Дійсно, кожна держава повинна сама створити правові інструменти, які були б адекватними і достатніми для забезпечення виконання позитивних зобов'язань, покладених на державу (див. рішення у справі «Руяну проти Румунії» (*Ruianu v. Romania*) від 17 червня 2003 року, заява № 34647/97, п. 66). Суд повинен лише розглянути питання про те, чи були заходи, вжиті російською владою в цій справі, адекватними і достатніми. У справах, подібних цій, які вимагають дій із боку приватного боржника, держава, як носій публічної влади, має діяти сумлінно, щоб сприяти кредитору у виконанні рішення (див. рішення у справі «Фочіак проти Румунії» (*Fociac v. Romania*) від 3 лютого 2005 року, заява № 2577/02, п. 70).

Щодо фактів цієї справи, то Суд зазначив, що 21 листопада 2001 року на користь заявників було винесено рішення проти приватної компанії, на підставі якого вона повинна була вирішити питання надання заявникам відповідного житлового приміщення відповідно до закону. Рішення суду було залишено без зміни після оскарження і набрало законної сили 05 лютого 2002 року. Хоча Суд усвідомлює двозначність термінів, ужитих у рішенні від 21 листопада 2001 року, подальші події у цій справі, а також тлумачення рішення російськими судами не залишають сумніву в тому, що на підставі рішення від 21 листопада 2001 року Компанія повинна була переселити заявників із житлового приміщення, яке вони займали на той час, до іншої квартири. 03 квітня 2002 року було розпочато виконавче провадження. У 2010 році заявники приєдналися до ліквідаційної процедури проти Компанії-боржника, яка все ще триває.

Суду слід визначити, яких заходів ужили судові виконавці в рамках виконавчого провадження і чи були вони адекватними й достатніми. Уряд не міг указати на будь-які заходи, вчинені судовими виконавцями протягом багатьох років, коли тривало виконавче провадження. Матеріали, надані Судові, свідчать про те, що протягом більшої частини цього періоду судові виконавці залишалися пасивними, а коли вони почали діяти, їх дії були спрямовані на виправлення власних упущень (наприклад, спроби відновити втрачений виконавчий лист). Убачається, що судові виконавці не знали про можливе майбутнє Компанії та її фінансове становище настільки, що пропустили порушення справи про банкрутство проти останньої, а потім не передали всі матеріали виконавчого провадження ліквідаторові Компанії. Бездіяльність судових виконавців і їхні постійні помилки критикувалися також російськими судами. Саме заявники прагнули прискорити виконавче провадження, намагаючись змінити спосіб виконання і нагадуючи судовим виконавцям про їхні обов'язки. Одне з цих клопотань, поданих в 2006 році, через три роки призвело до

спроби судових виконавців відновити втрачені матеріали виконавчого провадження і отримати дублікат втраченого виконавчого листа.

З урахуванням викладених міркувань Суд вважає, що судові виконавці не вжили адекватних заходів для забезпечення виконання рішення від 21 листопада 2001 року.

Суд взяв до відома аргумент Уряду про те, що ліквідаційна процедура щодо Компанії триває і на цьому етапі саме ліквідатор Компанії, який не є пов'язаним з державою, повинен виконати рішення. Однак він вважає особливо важливим той факт, що судові виконавці нічого не зробили для виконання рішення протягом ключового семирічного періоду з квітня 2002 року по березень 2009 року, коли Компанія ще не перебувала в стані ліквідації. Їхнє ухилення від вжиття заходів протягом багатьох років змушує заявників у цей час очікувати результату ліквідаційної процедури і сподіватися, що у Компанії залишиться достатньо коштів, щоб виконати рішення, винесене на їхню користь. У будь-якому разі Суд не бачить, яким чином малоімовірна можливість того, що заявники, які не були включені до реєстру кредиторів Компанії (можливо, внаслідок недбалості судових виконавців), стягнуть заборгованість за судовим рішенням. Якщо Компанія і виконає свої обов'язки перед кредиторами, то яким чином ця можливість зможе врегулювати їхні претензії, пов'язані з тривалим і застарілим виконавчим провадженням, які складають основу цієї скарги (див. аналогічне мотивування у рішенні в справі «Кунашко проти Російської Федерації», п. 47).

Підсумовуючи, Суд визнав, що, ухиляючись протягом багатьох років від ужиття адекватних і ефективних заходів, необхідних для забезпечення дотримання судового рішення, яке підлягало примусовому виконанню, органи державної влади позбавили положення пункту 1 статті 6 Конвенції будь-якої корисної дії. Таким чином, сталося порушення цього положення Конвенції.

Стверджуване порушення статті 8 Конвенції

Заявники скаржилися на те, що їх виселення було незаконним, оскільки суперечило рішенню суду від 21 листопада 2001 року, яке набрало законної сили. Вони посилалися на статтю 8 Конвенції.

Суд нагадав, що ухвала Верховного суду Російської Федерації від 7 липня 2011 року, якою виселення заявників з їхнього житла було визнано незаконним, установила, що виселення було обумовлено помилковим тлумаченням і застосуванням національного законодавства російськими судами, що також суперечило рішенню від 21 листопада 2001 року, яке набрало законної сили і забороняло виселення заявників з оспорюваного житлового приміщення без надання іншої квартири. У своїх поясненнях від 14 лютого 2012 року Уряд надав таке саме тлумачення національних судових рішень про виселення заявників.

Суд повторив, що тлумачити і застосовувати національне законодавство повинні в першу чергу національні органи, особливо судові, навіть у тих сферах, де Конвенція «інкорпорує» норми цього законодавства, оскільки національні органи влади за самою своєю природою особливо пристосовані для вирішення питань, що виникають у зв'язку з цим (див. рішення у справі «Орлич проти Хорватії» (Orlic v. Croatia) від 21 червня 2011 року,

заява № 48833/07, § 61). Отже, Суд не буде підмінити власним тлумаченням тлумачення Верховного суду Російської Федерації і не вбачає причин для відходу від його висновків.

З огляду на викладене Суд змушений зробити висновок про те, що виселення заявників не відповідало національному законодавству.

Оскільки втручання в право заявників на повагу до житла не мало законної підстави, Суд, відповідно, дійшов висновку, що сталося порушення статті 8 Конвенції.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Порушення статті 8 Конвенції.

Детальніше з текстом рішення ЄСПЛ від 02.10.2012 (статочне 02.01.2013) у справі «Пеліпенко проти Росії» за заявою № 69037/10) можна ознайомитися за посиланням [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{"fulltext":\["69037/10"\],"itemid":\["001-140019"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{).

18. Справа "Марінкович проти Сербії"
(заява № 5353/11)

Рішення ЄСПЛ від 22.10.2013

(порушення пункту 1 статті 6 Конвенції, статті 1 Першого протоколу до Конвенції)

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявника щодо стягнення заробітної плати з компанії боржника, щодо якої було розпочато процедуру банкрутства.

Заявник працював у компанії «Raketa Putnički Saobraćaj AD» (компанія-боржник). 15 червня 2008 року заявника було звільнено. У 2002 році компанію-боржника було приватизовано. Проте у 2007 році договір продажу компанії було розірвано і держава стала власником більшої частини її статутного фонду.

У 2008 році держава продала свою частку статутного фонду приватній компанії. У період з березня до вересня 2007 року на користь заявника було постановлено три судових рішення, якими було зобов'язано компанію-боржника виплатити йому певні суми заробітної плати та соціальних виплат. У вересні 2007 року ці судові рішення набрали законної сили, і в подальшому були відкриті виконавчі провадження. У липні 2010 року щодо компанії-боржника було розпочато процедуру банкрутства, в результаті чого виконавчі провадження щодо виконання судових рішень, постановлених на користь заявника, були зупинені.

Оцінка Суду

До Суду заявник скаржився за статтями 6 та 13 Конвенції, а також за статтею 1 Першого протоколу до неї на невиконання державою-відповідачем судових рішень та відсутність ефективного засобу юридичного захисту щодо цього. У цьому зв'язку Уряд посилався на те, що компанію-боржника було приватизовано в 2008 році і, таким чином, держава не може нести відповідальність за її борги.

Згідно з практикою Суду, коли йдеться про виконання остаточних судових рішень про стягнення з підприємства, що не має «достатню інституційну і функціональну незалежність від держави», держава не може виправдовувати невиконання таких судових рішень відсутністю у неї коштів або неплатоспроможністю боржника. Іншими словами, в таких випадках держава безпосередньо несе відповідальність за борги підприємств, що контролюються нею, незалежно від того, що в певний час це підприємство було приватним.

Крім того, той факт, що держава продала свою частку статутного фонду боржника приватному підприємству, не звільняє державу від її зобов'язання виплатити борг за судовим рішенням, який виник до продажу частки. Якщо держава передає такі зобов'язання новому власнику, вона повинна забезпечити дотримання ним вимог, закріплених у пункті 1 статті 6 Конвенції та статті 1 Першого протоколу до неї, і не допустити, щоб остаточне, обов'язкове для виконання судове рішення залишалося невиконаним.

Висновок

З огляду на зазначену практику та те, що судові рішення, постановлені на користь заявника, набрали законної сили у вересні 2007 року, коли компанія-боржник контролювалася державою, Суд констатував у цій справі порушення пункту 1 статті 6 Конвенції та статті 1 Першого протоколу до неї у зв'язку з невиконанням державою-відповідачем судових рішень, постановлених на користь заявника. Крім того, Суд зобов'язав державу-відповідача сплатити кошти, присуджені заявнику судовими рішеннями, з державного бюджету.

Детальніше з текстом рішення ЄСПЛ від 22.10.2013 у справі "Марінкович проти Сербії" за заявою № 5353/11 можна ознайомитися за посиланням [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{"fulltext":\["5353/11"\],"itemid":\["001-127124"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{).

19. Справа "Лісейцева та Маслов проти Росії"
(заяви №№ 39483/05, 40527/10)

Рішення ЄСПЛ від 09.10.2014

(порушення статті 13, 6, статті 1 Першого протоколу до Конвенції)

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявника щодо невиконання рішення суду про стягнення заробітної плати.

Заявниками у справі є двоє громадян Російської Федерації – пані Ірія Яківна Лісейцева (далі – заявниця) і пан Сергій Михайлович Маслов (далі – заявник).

Заявниця народилася в 1953 році і проживає в м. Петрозаводську, Республіка Карелія. Заявник народився в 1956 році і проживає в м. Мезень, Архангельська область.

Заява пані Лісейцевої

Заявниця була працівницею муніципального унітарного підприємства «Автоколонна 1126» в м. Петрозаводську, Республіка Карелія.

Наявна інформація про підприємство-боржника

Підприємство «Автоколонна 1126» було засновано за рішенням адміністрації м. Петрозаводська (далі – міська адміністрація). Вона надавала місту послуги громадського транспорту на комерційній основі. Підприємство мало право господарського відання щодо майна, переданого йому міською адміністрацією для здійснення статутної діяльності.

На вимогу підприємства 29 грудня 2001 року міська адміністрація вилучила невказане майно на загальну суму, що перевищувала 25 000 000 російських рублів, з господарського відання підприємства і негайно передала його тому ж підприємству в безоплатне користування за договором позики.

Відповідно до кількох договорів між підприємством та міською адміністрацією, включаючи договір від 21 січня 2002 року, підприємство зобов'язалося надавати транспортні послуги деяким категоріям населення безкоштовно, а міська адміністрація повинна була відшкодувати йому здійснені витрати з бюджету, виділеного на ці цілі Міністерством фінансів Республіки Карелія, або з федерального бюджету. Згідно з листом, надісланим комітетом житлово-комунального господарства м. Петрозаводська 19 березня 2003 року, в певний момент відповідні бюджети накопичили значну заборгованість перед підприємством у зв'язку з відсутністю коштів. З цієї причини підприємство не могло своєчасно платити заробітну плату своїм працівникам. Міська адміністрація просила законодавчий орган Республіки Карелія розглянути питання про виділення додаткових коштів на погашення заборгованості підприємства в 2004 році, але безрезультатно.

У невстановлену дату адміністрація прийняла рішення про реорганізацію підприємства у формі виділення і передала майно до новоствореного муніципального унітарного підприємства «Автоколонна 1126 Плюс». Заборгованість, накопичену у вигляді

невиплаченої заробітної плати, не було передано, і вона залишилася у роботодавця заявниці.

Рішення про неплатоспроможність підприємства-боржника

06 липня 2003 року Арбітражний суд Республіки Карелія визнав підприємство-відповідача неплатоспроможним, і почалася процедура ліквідації.

Остаточні судові рішення, винесені на користь заявниці

Заявниця звернулася з позовом до роботодавця про стягнення заборгованості із заробітної плати.

20 червня 2003 року Петрозаводський міський суд присудив їй 5 421 рубль 89 копійок заборгованості із заробітної плати, компенсації моральної шкоди та судових витрат. Судове рішення не було оскаржено і набрало чинності через 10 днів. 04 липня 2003 року служба судових виконавців отримала виконавчий лист, виданий на підставі рішення.

22 червня 2003 року заявницю було звільнено з підприємства через його ліквідацію останнього.

Остаточним рішенням від 25 листопада 2003 року Петрозаводський міський суд задовольнив її новий позов і зобов'язав підприємство-відповідача виплатити їй 19 445 рублів 53 копійки заборгованості із зарплати за інший період, вихідної допомоги та компенсації моральної шкоди. Заявниця отримала виконавчий лист, виданий на підставі рішення.

Остаточним рішенням від 16 квітня 2004 року той самий суд в іншому провадженні присудив заявниці 4 904 рублі 95 копійок компенсації за втрату заробітної плати на підставі середнього заробітку і компенсації за невиконання зазначених двох рішень, а також компенсації моральної шкоди. 17 травня 2005 року виконавчий лист був направлений до служби судових виконавців.

Провадження у справі про неплатоспроможність підприємства-боржника

У якийсь момент судові виконавці припинили виконавче провадження принаймні за двома судовими рішеннями (від 22 червня 2003 року і 16 квітня 2004 року) і направили виконавчі листи до ліквідатора.

Окремими рішеннями від 21 і 24 червня 2004 року та від 12 і 13 серпня того ж року Арбітражний суд Республіки Карелія зобов'язав Федеральне казначейство і Республіканське казначейство компенсувати підприємству вартість транспортних послуг, які воно надавало безкоштовно на підставі відповідних угод, та відхилив аналогічну вимогу до міської адміністрації.

У невстановлену дату ліквідатор отримав виконавчий лист, виданий на підставі судового рішення від 25 листопада 2003 року.

Згідно з помітками ліквідатора на відповідних виконавчих листах в якийсь момент заявниця отримала 4 358 рублів 98 копійок, присуджені 20 червня 2003 року, 8 782 рублі 78 копійок, присуджені рішенням від 25 листопада 2003 року, і 4 604 рублі 95 копійок,

присуджені 16 квітня 2004 року. Залишок суми заборгованості за судовими рішеннями заявниці виплачено не було.

04 жовтня 2006 року Арбітражний суд Республіки Карелія припинив провадження у справі про неплатоспроможність і ухвалив рішення про ліквідацію підприємства-відповідача. Вимоги кредиторів, які не було задоволено в рамках процедури ліквідації, включаючи решту вимог заявниці, були визнані погашеними. 15 жовтня 2006 року до Реєстру юридичних осіб було внесено запис про ліквідацію, і підприємство перестало існувати.

Провадження у справі про субсидіарну відповідальність, ініційоване заявницею

У 2005 році заявниця подала позов до міської адміністрації, вважаючи, що та повинна виплатити їй залишок заборгованості за судовими рішеннями і компенсації за несвоєчасне виконання судових рішень та моральної шкоди. Вона стверджувала, що неплатоспроможність підприємства-боржника була спричинена діями міської адміністрації. По-перше, вона не компенсувала витрати, здійснені підприємством у зв'язку з наданням транспортних послуг, як передбачалося відповідними договорами. По-друге, неспроможність підприємства задовольнити вимоги кредиторів була викликана передачею майна іншому підприємству, яке виконувало ті ж функції. У результаті підприємство не могло здійснювати свою статутну діяльність.

21 січня 2005 року Петрозаводський міський суд відхилив позов. Суд установив, що федеральні і республіканські органи заборгували колишньому роботодавцю заявниці 1 883 370 рублів за послуги, надані за зменшеною вартістю. Однак, посилаючись на висновки Арбітражного суду Республіки Карелія, суд дійшов висновку, що заборгованість накопичилася в результаті бездіяльності федеральних і республіканських органів, і міська адміністрація не може нести за неї відповідальність. Щодо передачі майна суд зазначив таке: «...Реорганізація муніципального унітарного підприємства «Автоколонна 1126» в формі виділення і створення окремого унітарного підприємства «Автоколонна 1126 Плюс» мали місце в межах реалізації права власника майна. [Заявниця] не довела існування причинно-наслідкового зв'язку між реорганізацією... і неплатоспроможністю підприємства...».

Суд також зазначив, що в будь-якому випадку вимога заявниці була передчасною, оскільки в той час провадження у справі про неплатоспроможність тривало. 22 березня 2005 року Верховний Суд Республіки Карелія, розглянувши апеляційну скаргу, залишив судові рішення без змін.

Після ліквідації підприємства-боржника заявниця подала аналогічний позов до мирового судді 10-го судового округу Петрозаводська. На додаток до раніше викладених пояснень вона нагадала, що підприємство було підзвітне перед власником і він повністю усвідомлював його фінансові труднощі. Однак заходів для виправлення ситуації вжито не було.

21 травня 2007 року мировий суддя відхилив її вимоги, посилаючись в основному на висновки Петрозаводського міського суду від 21 січня 2005 року. Він встановив, що, хоча процедуру ліквідації припинено, заявниця не надала додаткових доказів, які б підтверджували, що дії власника спричинили неплатоспроможність підприємства. Мировий суддя зазначив, що підприємство було самостійною юридичною особою, яка відповідала за свої борги усім своїм майном, і відхилив довід заявниці про бездіяльність міської адміністрації як такий, що не стосується справи.

12 вересня 2007 року Петрозаводський міський суд підтримав ці висновки як щодо ухилення органів влади від компенсації вартості транспортних послуг, так і щодо реорганізації підприємства. Суд додатково зазначив, що вилучення майна 29 грудня 2001 року відбулося на вимогу самого підприємства і, крім того, це майно було повернуто йому в безоплатне користування, що дозволяло йому продовжувати свою діяльність. Суд також визнав доводи заявниці з приводу бездіяльності влади необґрунтованими і підкреслив, що заявниця не надала доказів на підтримку своїх вимог.

Заява п. Маслова

Заявник був працівником муніципального унітарного підприємства «Житлово-комунальне господарство м. Мезень» (далі – підприємство) в Архангельській області.

Наявна інформація про підприємство-боржника та початок процедури ліквідації. Статут і діяльність підприємства

Підприємство було засновано за рішенням адміністрації Мезенського району. Воно мало право господарського відання щодо майна, переданого йому районом для досягнення його статутних цілей. Відповідно до статуту підприємства це була комерційна організація, що здійснювала, зокрема, такі види діяльності: ремонт і обслуговування муніципального житлового фонду, опалення та водопостачання, обслуговування каналізаційних систем м. Мезень, перевезення і пасажирський транспорт, похоронні послуги, обслуговування муніципальних котелень, артезіанських колодязів і відповідної інфраструктури, а також опалювальних систем, виробництво товарів повсякденного попиту, утилізація сухого і домашнього сміття.

Згідно зі статутом майно підприємства складалося з прибутку від його діяльності, інвестицій і субсидій з федерального, регіонального й місцевого бюджетів та інших джерел. Фінансові ресурси підприємства склалися з прибутку, амортизаційних відрахувань, позик та інших доходів, а також «субсидій з місцевого бюджету на покриття збитків, здійснених при наданні житлово-комунальних послуг».

Підприємство планувало свою діяльність і розвиток самостійно. Воно встановлювало ціни і тарифи на свої продукти та послуги відповідно до національного законодавства і передавало їх в районну адміністрацію для затвердження. Плани ґрунтувалися на договорах зі споживачами, державними органами і постачальниками, «укладеними на комерційній основі».

Заробітна плата працівників

Базові заробітні плати працівників житлово-комунального сектору на 2005–2007 роки були встановлені Галузевою тарифною угодою по організаціях житлово-комунального господарства Російської Федерації, укладеною працівниками систем життєзабезпечення в особі профспілки та роботодавцями в особі Союзу комунальних підприємств. Угода застосовувалася до муніципальних органів, які уповноважили сторони укласти таку угоду, а також до всіх підприємств, які діяли в житлово-комунальній галузі, якщо вони прямо не відмовилися її застосовувати. Роботодавець заявника не надав такої відмови.

Наявна інформація про тарифи на опалення

Районна адміністрація встановлювала тарифи на послуги підприємства і була головним споживачем його послуг. Тарифи, що діяли до 2005 року, були засновані на 5-відсотковій рентабельності. Згідно з поясненнями керівника підприємства, на якому працював заявник, поданими при розгляді справи про субсидіарну відповідальність, ініційованою заявником, в результаті застосування цих тарифів підприємство стало нерентабельним, збиток становив 300 000 рублів і його не було відшкодовано адміністрацією. Адміністрація не виплатила 2 500 000 рублів за послуги підприємства. Як стверджував керівник, підприємство було поставлено в скрутне фінансове становище внаслідок дій власника.

Реструктуризація підприємства

23 грудня 2005 року голова Мезенської районної адміністрації прийняв рішення про реорганізацію підприємства у формі виділення зі створенням нового муніципального унітарного підприємства «МУП «Мезенські теплові мережі» Мезенського району» (далі – МУП «МТС»).

У роздільному балансі, затвердженому головою Мезенської районної адміністрації 20 квітня 2006 року, невиплачена заборгованість із заробітної плати не була передана до новоствореного підприємства.

24 травня 2006 року голова Мезенської районної адміністрації віддав розпорядження про вилучення вугілля та іншого майна, за винятком статутного капіталу підприємства, з господарського відання підприємства і його передачу МУП «МТС». Керівник підприємства, в якому працював заявник, став керівником МУП «МТС».

13 липня 2006 року голова Мезенської районної адміністрації видав розпорядження про ліквідацію роботодавця заявника.

29 травня 2007 року Арбітражний суд Архангельської області визнав підприємство-відповідача неплатоспроможним, і почалася процедура ліквідації.

Остаточне судове рішення, винесене на користь заявника

Заявник подав позов проти роботодавця про стягнення заборгованості із заробітної плати, стверджуючи, що розмір його зарплати був менше передбаченого відповідною Галузевою тарифною угодою. Ліквідатор прийняв ці вимоги. 19 червня 2007 року мировий суддя судового округу Мезенського району Архангельської області присудив заявнику 80 892 рублі 63 копійки заборгованості із заробітної плати.

Судове рішення не було оскаржено, і воно набрало чинності.

Виконання судового рішення і ліквідація підприємства. Виконавчі листи та реєстр кредиторів

16 липня 2007 року служба судових виконавців розпочала виконавче провадження щодо судового рішення. 19 липня 2007 року судові виконавці припинили виконавче провадження і направили виконавчі листи ліквідатору.

У якийсь момент до 01 лютого 2009 року (дати звіту ліквідатора) вимоги заявника були включені до другої черги реєстру вимог кредиторів.

Звернення до Арбітражного суду Архангельської області

Уряд стверджував, що 01 жовтня 2007 року заявник звернувся до Арбітражного суду Архангельської області з вимогою зобов'язати ліквідатора виконати судове рішення, винесене на його користь.

04 жовтня 2007 року суд повернув заяву без розгляду, пославшись на статтю 60 Закону про неплатоспроможність. Сторони не представили копії жодного документа, виданого судом стосовно цього, або копії звернення заявника.

Ліквідація підприємства

01 лютого 2009 року ліквідатор представив звіт, у якому, зокрема, зазначалося, що майна у підприємства виявлено не було, а дебіторську заборгованість не встановлено «через відсутність фінансової документації».

24 лютого 2009 року Арбітражний суд Архангельської області припинив провадження у справі про неплатоспроможність і прийняв рішення про ліквідацію підприємства. Вимоги кредиторів, які не було задоволено в рамках процедури ліквідації у зв'язку з недостатністю коштів боржника, були визнані погашеними. Суд також зазначив, що виконавче провадження щодо цієї заборгованості підлягає припиненню.

Провадження у справі про субсидіарну відповідальність, ініційоване заявником

Заявник подав до суду позов щодо різних відповідачів, стверджуючи, зокрема, що міська адміністрація повинна виплатити йому непогашену заборгованість за судовим рішенням, а також компенсацію моральної шкоди та матеріальних збитків, спричинених невиконанням судового рішення. Він стверджував, що неплатоспроможність підприємства була викликана діями районної адміністрації.

16 вересня 2009 року Мезенський районний суд Архангельської області заслухав сторони, включаючи заявника, представника районної адміністрації та керівника ліквідованого підприємства, який на час подій працював керівником МУП «МТС», та частково задовольнив вимоги заявника. Суд нагадав, що підприємство було засновано районною адміністрацією, яка як власник мала право приймати рішення з приводу його реорганізації та ліквідації відповідно до частини першої статті 295 Цивільного кодексу Російської Федерації. Власник не може нести відповідальність за борги неплатоспроможного підприємства, якщо неплатоспроможність не була спричинена діями власника. Суд з'ясував, що в результаті політики адміністрації зі встановлення тарифів підприємство було поставлено на межу банкрутства. Крім того, суд підкреслив, що районна адміністрація вилучила з підприємства все майно, за винятком статутного капіталу, що унеможливило продовження діяльності підприємства відповідно до його цілей і завдань. Посилаючись на практику Суду (рішення у справах «Шлепкін проти Росії» (Shlepkin v. Russia) від 01 лютого 2007 року, заява № 3046/03; «Григор'єв та Какаурова проти Росії» (Grigoryev and Kakaurova v. Russia) від 12 квітня 2007 року, заява № 13820/04; «Александрова проти Росії» (Aleksandrova v. Russia) від 06 грудня 2007 року, заява № 28965/02), районний суд установив, що адміністрація несе субсидіарну відповідальність за борги неплатоспроможного підприємства, стягнув заборгованості за судовим рішенням з районної адміністрації за рахунок районного бюджету і відхилив решту вимог заявника. Зокрема, суд вирішив, що новостворене підприємство не несе відповідальності за заборгованість роботодавця заявника, оскільки вона не була передана йому у процесі виділення.

17 грудня 2009 року Архангельський обласний суд, розглянувши апеляційну скаргу, скасував рішення суду і направив справу на новий розгляд. Обласний суд встановив, що саме заявник повинен був довести, що неплатоспроможність була дійсно викликана діями власника. Однак він цього не зробив. Звертаючись до питання встановлення тарифів, обласний суд зазначив, що відповідно до національного законодавства власник був не зобов'язаний фінансувати підприємство безпосередньо. Обласний суд також з'ясував, що майно не було вилучено з підприємства, на якому працював заявник, а це підприємство саме передало його до новоствореного підприємства за роздільним балансом після реорганізації. У справі відсутні дані про те, що передача майна коли-небудь оскаржувалася в суді. Крім того, трудове законодавство Російської Федерації не містило положень про субсидіарну відповідальність власників за борги муніципальних унітарних підприємств. З іншого боку, суд першої інстанції не розглянув питання про відповідальність МУП «МТС» за борги реорганізованого підприємства.

19 лютого 2010 року Мезенський районний суд відхилив вимоги заявника. Суд установив, що в результаті вилучення всього майна з МУП «МТС» воно не могло продовжувати свою діяльність, що стало однією з причин його неплатоспроможності. Однак суд зазначив, що «...неплатоспроможність сталася не з вини власника, оскільки вони [так зазначено в оригіналі] були зв'язані вимогами федерального законодавства. Таким

чином, один із критеріїв застосування субсидіарної відповідальності, а саме вина власника, відсутня».

Щодо вимог заявника про компенсацію за затримку у виконанні рішення суду додатково зазначив, що він не порушив це питання перед самим боржником, тобто підприємством, а отже, не має права висувати такі вимоги у провадженні у справі про субсидіарну відповідальність. Вимоги, висунуті проти новоствореного підприємства, не можуть бути задоволені, оскільки заборгованість щодо боргів із заробітної плати не була йому передана.

Заявник подав апеляційну скаргу, в якій стверджував, зокрема, що судом першої інстанції не було заслухано ліквідатора і документи про залишок майна підприємства-боржника не були йому доступні.

Після розгляду апеляційної скарги остаточним рішенням від 06 травня 2010 року Архангельський обласний суд залишив висновки суду нижчої інстанції від 19 лютого 2010 року без змін. Обласний суд відхилив аргумент заявника щодо відсутності доступу до документів підприємства як несуттєвий, зазначивши, що заявник повинен був довести, що неплатоспроможність спричинена діями власника, а не керівництва самого підприємства, «і в жодному разі не навпаки». Суд підтримав інші висновки суду нижчої інстанції.

Оцінка Суду

Заявники, посилаючись на статтю 6 Конвенції та статтю 1 Першого протоколу до неї, скаржилися на невиконання судових рішень, винесених на їх користь.

Суд насамперед нагадує, що коли заявник скаржиться на неможливість виконання судового рішення, винесеного на його користь, межі зобов'язань держави відповідно до статті 6 Конвенції та статті 1 Першого протоколу до неї залежать від того, хто є боржником в конкретній справі (див. рішення у справі «Анохін проти Росії» (Anokhin v. Russia) від 31 травня 2007 року, заява № 25867/02).

Якщо судові рішення винесено проти держави, вона зобов'язана проявити ініціативу для його повного і своєчасного виконання (див. рішення у справах «Акашев проти Росії» (Akashev v. Russia) від 12 червня 2008 року, заява № 30616/05, пп. 21–23; «Бурдов проти Росії» (Burdov v. Russia), заява № 59498/00, пп. 33–42, ECHR 2002-III). Якщо боржник є приватною фізичною особою чи підприємством, складається інша ситуація, оскільки держава, за загальним правилом, не несе прямої відповідальності за борги приватних фізичних осіб та підприємств і її зобов'язання обмежуються забезпеченням необхідного сприяння кредиторю в виконанні відповідного рішення суду, наприклад, через службу судових виконавців або процедуру банкрутства (див. рішення у справах «Кунашко проти Росії» (Kunashko v. Russia) від 17 грудня 2009 року, заява № 36337/03, пп. 38–49; «Шестаков проти Росії» (Shestakov v. Russia) від 18 червня 2002 року, заява № 48757/9; «Кривоногова проти Росії» (Krivonogova v. Russia) від 1 квітня 2004 року, заява № 74694/01).

Щодо відповідальності держави за борги підприємств, які перебувають у державній власності

Суд вже вирішував питання про те, чи може на державу покладатися відповідальність на підставі Конвенції у зв'язку з діями підприємства чи приватної особи. Перша категорія справ (до якої належить ця справа) стосується відповідальності держави *ratione personae* за дії органу, який не є, принаймні формально, «органом публічної влади». У справі «Костелло-Робертс проти Сполученого Королівства» (*Costello-Roberts v. United Kingdom*), рішення від 25 березня 1993 року, п. 27, Series A, № 247)) Суд постановив, що держава не може звільнити себе від відповідальності шляхом делегування своїх зобов'язань приватним органам або особам (див. також рішення у справі «Шторк проти Німеччини» (*Storck v. Germany*), заява № 61603/00, п. 103, ECHR 2005-V). Друга категорія справ стосується права організації-заявниці на пред'явлення скарги на підставі статті 34 Конвенції і поняття «урядової організації». У справі «Radio France та інші проти Франції» (*Radio France and Others v. France*), заява № 53984/00, п. 26, ECHR 2003-X (витяг)), Суд зазначив: «...Категорія «урядових організацій» включає юридичних осіб, які беруть участь у здійсненні державних повноважень або надають громадські послуги під контролем держави. Щоб установити, чи належить до цієї категорії конкретна юридична особа, відмінна від місцевих органів влади, повинні братися до уваги її правовий статус і, якщо необхідно, права, які надаються їй цим статусом, характер здійснюваної діяльності і контекст, в якому вона здійснюється, а також ступінь її незалежності від політичної влади».

Що ж до організації *Radio France*, то Суд зазначив, що хоча на неї було покладено завдання в сфері громадських послуг і вона значною мірою залежала від держави у зв'язку з фінансуванням з її боку, законодавець розробив правову основу, явно покликану гарантувати її редакційну незалежність та інституційну автономію. Отже, Суд дійшов висновку, що *Radio France* була неурядовою організацією для цілей статті 34 Конвенції. Аналогічно Суд дійшов висновку про те, що підприємство-заявник у справі «*Islamic Republic of Iran Shipping Lines* проти Туреччини» була неурядовою організацією, незважаючи на те, що вона повністю належала урядові Ірану і більшість членів її ради директорів було призначено державою, оскільки підприємство-заявник було в юридичному і фінансовому відношенні незалежне від держави і діяло як комерційне підприємство (див. рішення у справі «*Islamic Republic of Iran Shipping Lines* проти Туреччини» (*Islamic Republic of Iran Shipping Lines v. Turkey*) заява № 40998/98, п. 79, ECHR 2007-V)). У справі «*RENFE* проти Іспанії» колишня Комісія з прав людини в мотивуванні висновків про те, що заявник не мав права подавати скаргу відповідно до статті 25 Конвенції, зазначила, що заявник був корпорацією публічного права, створеною державою для експлуатації мережі державних залізниць як підприємства реального сектору, його рада директорів була підзвітна урядові і заявник був єдиним підприємством, яке мало ліцензію на управління і керівництво державними залізницями, діяльність якої передбачала надання послуг суспільству (див. рішення Комісії з прав людини у справі «*RENFE* проти Іспанії» (*RENFE v. Spain*) від 08 вересня 1997 року, заява № 35216/97, DR 90-B).

Незважаючи на відмінність поняття «урядової організації» від поняття «державного органу», Суд використовує ту саму аналітичну модель у двох зазначених ситуаціях (див. рішення Великої Палати у справі «Котов проти Росії», п. 95). Так, принципи, які були сформульовані в рішенні Суду в справі «Radio France проти Франції», було потім, *mutatis mutandis* і в контексті статті 34 Конвенції, застосовано в рішенні Суду в справі «Михайленки та інші проти України» (*Mykhalenky and Others v. Ukraine*), заяви №№ 35091/02, 35196/02, 35201/02, 35204/02, 35945/02, 35949/02, 35953/02, 36800/02, 38296/02 та 42814/02, пп. 43–46, ECHR 2004-XII)), яка стосувалася відповідальності держави за борги державного підприємства. У світлі цих принципів Суд розглядав питання про те, чи мало певне підприємство «достатню інституційну та функціональну незалежність від держави, щоб звільнити останню від відповідальності на підставі Конвенції за її дії та бездіяльність» (див. рішення Великої Палати у справі «Алішіч та інші проти Боснії та Герцеговини, Хорватії, Сербії, Словенії та Македонії» (*Ališić and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and the former Yugoslav Republic of Macedonia*) від 16 липня 2014 року, заява № 60642/08, п. 114, і згадане вище рішення у справі «Михайленки та інші проти України», п. 44).

Оцінюючи, чи мало підприємство достатню інституційну та функціональну незалежність від держави, Суд брав до уваги цілу низку чинників, жоден з яких не є визначальним. Ключовими критеріями для визначення того, чи дійсно держава несе відповідальність за такі борги, є наступні: правовий статус підприємства (чи є воно організацією публічного або приватного права), характер його діяльності (публічна функція або звичайна комерційна діяльність), контекст його операцій (наприклад, монополія або значною мірою регульована галузь), його інституційна незалежність (частка державної власності) і функціональна незалежність (межі державного нагляду і контролю) (див. згадане вище рішення Великої Палати у справі «Алішіч та інші проти Боснії та Герцеговини, Хорватії, Сербії, Словенії та Македонії», п. 114).

Що ж до правового статусу підприємства відповідно до національного законодавства, то постійний підхід Суду полягає в тому, що цей статус, хоча і важливий, не є вирішальним при вирішенні питання про відповідальність держави за дії або бездіяльність підприємства на підставі Конвенції. Дійсно, в деяких випадках Суд визнавав державу відповідальною за борги підприємств незалежно від їх формальної класифікації відповідно до національного законодавства (див. згадане вище рішення у справі «Михайленко та інші проти України», п. 45; рішення у справі «Лисянський проти України» (*Lisyanskiy v. Ukraine*) від 04 квітня 2006 року, заява № 17899/02, п. 19; рішення у справі «Cooperativa Agricola Slobozia-Hanesei проти Молдавії» (*Cooperativa Agricola Slobozia-Hanesei v. Moldova*) від 03 квітня 2007 року, заява № 39745/02, пп. 18-19; згадане вище рішення у справі «Григор'єв та Какаурова проти Росії», п. 3; рішення у справі «Р. Качапор та інші проти Сербії» (*R. Kačapor and Others v. Serbia*) від 15 січня 2008 року, заяви №№ 2269/06, 3041/06, 3042/06, 3043/06, 3045/06 і 3046/06, п. 98). У справі «Котов проти Росії» Велика Палата розглянула статус ліквідатора в національному законодавстві, а також реалії ліквідаційного процесу в Російській Федерації в період, що стосується справи, з

урахуванням порядку призначення ліквідатора, нагляду за ним і його підзвітності, його цілей, повноважень і функцій (див. згадане вище рішення Великої Палати у справі «Котов проти Росії», пп. 99–106).

Чинники, що беруться до уваги Судом, включають права, які передаються підприємству, тобто чи є вони правами, які зазвичай належать публічним органам (див., наприклад, згадане вище рішення у справі «Cooperativa Agricola Slobozia-Hanesei проти Молдави», пп. 18-19, в якому окремі державні функції були делеговані підприємству-боржнику), характер його діяльності, тобто здійснює юридична особа публічну функцію чи є звичайною комерційною організацією, і контекст, в якому така діяльність здійснюється. **Наприклад, Суд установив, що юридичні особи можуть вважатися «урядовими організаціями», якщо вони виконують певні публічні обов'язки під наглядом державних органів** (див. рішення у справі «Новоселецький проти України» (Novoseletskiy v. Ukraine), заява № 47148/99, п. 82, ECHR 2005-II (витяг)) **або є публічними підприємствами, що діють в різних сферах державної діяльності, включаючи гірничу, енергетичну і транспортну галузі** (див. рішення у справі «Ромашов проти України» (Romashov v. Ukraine) від 27 липня 2004 року, заява № 67534/01, пп. 46-47; рішення у справі «Кучеренко проти України» (Kucherenko v. Ukraine) від 15 грудня 2005 року, заява № 27347/02, п. 25; згадане вище рішення у справі «Лисянський проти України», п. 19; згадане вище рішення у справі «Єршова проти Росії», пп. 57–62). Наприклад, у своєму рішенні у справі «Михайленки та інші проти України» Суд зазначив, що підприємство діяло в жорстко регульованій сфері атомної енергетики і здійснювало діяльність в Чорнобильській зоні відчуження, яка перебувала під суворим урядовим контролем, що поширювався у цьому випадку, зокрема, на умови працевлаштування заявників (див. згадане вище рішення у справі «Михайленки та інші проти України», п. 45).

Суд також взяв до уваги обсяг права державної власності, а також межі державного нагляду і контролю. У низці справ проти України Суд розглядав питання про те, чи належала державі більшість акцій таким чином, що юридичні особи повністю залежали від держави, контролювалися і управлялися нею (див., зокрема, рішення у справі «Компанія «Регент» проти України» (Regent Company v. Ukraine) від 03 квітня 2008 року, заява № 773/03, п. 7). У своєму рішенні у справі «Р. Качапор та інші проти Сербії» (пункт 97) Суд установив, що підприємство-боржник перебувало у власності холдингової компанії, переважно заснованої на громадському капіталі, яка через це ретельно контролювалася Приватизаційним агентством, що було державним органом, а також власне Урядом. У своєму рішенні у справі «Cooperativa Agricola Slobozia-Hanesei проти Молдови» (підпункт 18-19) Суд зазначив, що держава здійснювала істотний контроль над майном підприємства. У своєму рішенні у справі «Котов проти Росії» Велика Палата Суду дійшла висновку, що в період, який стосується справи, ліквідатор мав значний ступінь функціональної та інституційної незалежності, оскільки державні органи влади не мали повноважень давати йому вказівки і, відповідно, не могли прямо втручатися в ліквідаційний процес як такий (див. згадане вище рішення Великої Палати у справі «Котов проти Росії», п. 107).

Суд також врахував роль, яку відіграла держава стосовно складної ситуації, у якій опинилося підприємство, тобто неплатоспроможності. Наприклад, у своєму рішенні у справі «Лисянський проти України» Суд зазначив, що рішення про ліквідацію підприємства було прийнято Міністерством палива та енергетики, а в справі «Єршова проти Росії» – муніципальним органом. Крім того, в обох справах органи влади розпоряджалися майном підприємств, як вважали за потрібне, передаючи їх майно іншим юридичним особам. У своєму рішенні у справі «Хачатрян проти Вірменії» Суд зазначив, що в той час як боржник, – закрите акціонерне товариство відповідно до закону і свого статуту мало певну правову та економічну незалежність від держави, його майно значною мірою контролювалося і управлялося державою. Держава розпоряджалася майном підприємства як вважала за потрібне: зокрема, Уряд передав майно підприємства обласній адміністрації, дозволив підприємству продати значну частину майна і направив виручку на погашення боргів підприємства перед державним бюджетом (див. рішення у справі «Хачатрян проти Вірменії» (*Khachatryan v. Armenia*) від 1 грудня 2009 року, заява № 31761/04, пп. 51-54). Навпаки, у своєму рішенні у справі «Анохін проти Росії» Суд дійшов висновку, що держава не несла відповідальності за борги акціонерного товариства. Підприємство володіло майном, відокремленим від майна його акціонерів, і мало делеговане управління. Відтак держава, як і будь-який акціонер, несла відповідальність за борги підприємства лише в межах суми, інвестованої в його акції. Крім того, Суд не побачив у матеріалах справи підстав уважати, що держава несла пряму відповідальність за фінансові труднощі підприємства, передавала корпоративні кошти на шкоду підприємства і його акціонерів, не дотримувалася автономії підприємства або іншим чином зловживала корпоративною формою. Суд також не знайшов вказівок на те, що фінансові труднощі підприємства були наслідком поганого управління, а не загальних несприятливих умов у вугле-видобувній галузі і на ринку (див. згадане вище рішення у справі «Анохін проти Росії»).

Суд також розглядав в деяких справах питання про те, чи може держава вважатися такою, що прийняла відповідальність за борги підприємства повністю або частково (див. згадане вище рішення у справі «Хачатрян проти Вірменії», пункт 53).

Застосування викладених вище принципів у цій справі.

Оцінка правового статусу державних і муніципальних унітарних підприємств із правом господарського відання.

Суд зазначає, що Уряд надав докладні пояснення з приводу правового статусу унітарних підприємств з правом господарського відання. Установивши вже кілька разів, що сам факт заснування підприємства в якості самостійної юридичної особи у відповідності до національного законодавства не є вирішальним фактором для визначення відповідальності держави за дії або бездіяльність підприємства відповідно до Конвенції (див. пункт 188 вище), Суд розгляне конкретні доводи, висунуті сторонами з приводу особливостей правового статусу державних і муніципальних унітарних підприємств із правом господарського відання.

Суд, з одного боку, визнає, що такі підприємства, як будь-яка комерційна організація, засновуються з метою отримання прибутку. Вони можуть створювати резервний фонд (див. пункт 64 вище) та іншим чином діяти до певної міри незалежно в розпорядженні своїм прибутком. Суд також приймає, що ці підприємства управляють декількома видами майна, окрім нерухомості, та здійснюють певні операції незалежно, якщо відповідне законодавство не передбачає інше (див. підпункт 70-71 і 74 вище). Крім того, як правильно вказав Уряд, унітарні підприємства, на відміну від бюджетних установ, не отримують бюджетних коштів (див. пункт 119 вище), хоча винятки, очевидно, можуть бути передбачені внутрішніми правилами підприємства (як у справі «Маслов проти Росії»). До того ж, на думку Суду, істотно, що унітарні підприємства можуть пред'являти судові позови проти інших осіб, включаючи своїх власників, для захисту наданого їм майна. Суд визнав, що різні аспекти діяльності подібних підприємств по суті регулюються правом про підприємства, так само як і їхня неплатоспроможність.

З іншого боку, Суд не може знехтувати деякими характерними особливостями унітарних підприємств з правом господарського відання. Як Уряд коротко зазначив у своїх поясненнях, власник «настільки відчужений від майна, переданого підприємству на праві господарського відання», що право контролю з його боку становило «єдиний засіб збереження свого титулу власності на це майно». Однак, на думку Суду, саме межі контролю власника явно відрізняють унітарні підприємства від «класичних» приватних підприємств і тому вимагають більш уважного розгляду. Погоджуючись із Урядом у тому, що на державу не може автоматично покладатися відповідальність за борги цих підприємств, Суд визнав, що значні контрольні повноваження влади щодо діяльності підприємств мають велике значення для оцінки відповідальності держави за ухилення цих підприємств від виконання національних судових рішень. Стверджуючи, що муніципальні унітарні підприємства мають «майже необмежену» незалежність, Уряд в основному посилався на висновки, зроблені в Концепції 1999 року. Проте Суд зазначив, що різні правові норми, прийняті після 1999 року, і особливо Закон про унітарні підприємства 2002 року явно розширювали обсяг контролю власника у таких сферах.

Спеціальна цільова правоздатність: контроль власника за дотриманням підприємством статутних цілей

Суд зазначив, що власник контролює використання майна, переданого ним підприємству, і забезпечує, щоб таке використання відповідало цілям підприємства (частина перша статті 295 Цивільного кодексу Російської Федерації). Цей аспект контролю за певних обставин може набути особливого значення, оскільки унітарні підприємства обмежені у своїй діяльності необхідністю дотримуватися мети, встановленої статутом. Насправді вони можуть розпоряджатися переданим їм майном, лише якщо це не перешкоджає здійсненню діяльності відповідно до їхніх статутних цілей, інакше правочини можуть бути визнані нікчемними. Основний наслідок цього полягає в тому, що їх правочини можуть бути оскаржені власниками у зв'язку з невідповідністю статутним цілям. Суд також

зауважив, що саме власник затверджує показники економічної ефективності діяльності підприємства і контролює їх виконання, він також затверджує бухгалтерську звітність підприємства. Ці міркування додатково підкріплюються нормами про підзвітність керівників унітарних підприємств. Вони призначаються власником майна унітарного підприємства, підзвітні йому і можуть бути звільнені за невиконання зазначених показників економічної ефективності діяльності підприємства, встановлених власником, або здійснення будь-яких правочинів, які виходять за рамки цілей підприємства.

Отже, Суд був змушений відзначити наявність декількох інструментів, які допускають здійснення власником значного ступеня контролю за діяльністю унітарного підприємства і його керівника. Більше того, ці міркування, а саме оцінка власником економічних результатів підприємства і досягнення ним поставлених цілей, можуть мати додатковий вплив на фактичну участь власника в управлінні майном підприємства, особливо якщо йдеться про реорганізацію та ліквідацію підприємства.

Управління майном

198. Суд надав важливого значення вказівці Концепції 2009 року на те, що унітарне підприємство в Російській Федерації є «єдиним видом комерційної організації, яка не є власником свого майна».

По-перше, Суд зазначив, що необхідно отримати згоду власника на будь-який правочин, який може тягнути за собою обтяження або відчуження нерухомості, яка належить підприємству, і така згода є також необхідною для значної кількості або згідно з Концепцією 2009 року «більшості» правочинів підприємства. Також із тлумачення національними судами частини другої статті 299 Цивільного кодексу Російської Федерації видається, що зазначений правовий режим з усіма супутніми обмеженнями, включаючи вимогу про отримання згоди власника, поширюється на прибуток, продукцію та доходи від використання майна, що перебуває у господарському віданні муніципального унітарного підприємства, а також на майно, набуте під час цієї діяльності.

По-друге, Суд розглянув питання про право власника на розпорядження майном, переданим до господарського відання унітарного підприємства, що, як видається, є питанням, яке регулярно постає у багатьох справах, розглянутих національними арбітражними судами. Суд взяв до уваги ясну і недвозначну позицію, якої дотримуються вищі суди Російської Федерації у наданні офіційного тлумачення норм статті 295 Цивільного кодексу, тобто норм про те, що власник не має права вилучати, здавати в оренду або іншим чином розпоряджатися таким майном, навіть за згодою підприємства. Суд взяв до уваги аргумент Уряду про те, що це тлумачення до певної міри гарантує незалежність підприємства в управлінні майном, хоча підхід судів країни до можливості вилучення власником майна за згодою підприємства, принаймні до 2008 року, може розглядатися як до певної міри суперечливий.

Водночас Суд взяв до уваги позицію національних судів, за якою невиконання підприємством своїх статутних цілей також становить законну підставу для вилучення

майна, переданого до його відання, та що оцінка такого невиконання віддається на розсуд власника. Крім того, стаття 295 Цивільного кодексу Російської Федерації передбачає, що власник має право вирішувати питання реорганізації або ліквідації підприємства. Звертаючись до наявної об'ємної практики національних арбітражних судів з приводу субсидіарної відповідальності власників майна муніципальних підприємств, Суд зазначив, що майже в усіх подібних справах питання про відповідальність ставилося у зв'язку з різними випадками фактичного розпорядження власниками майном, переданим в господарське відання підприємства-боржника. Національні суди послідовно визнавали реорганізацію або ліквідацію підприємства законною підставою для вилучення власником майна, а в разі реорганізації – для передачі його іншій юридичній особі. Цей підхід був також прийнятий національними судами у справах, які розглядаються Судом – «Лісейцева проти Росії» і «Маслов проти Росії». Крім того, власник також вирішує питання про фактичний порядок передачі майна в будь-якому такому випадку, як достатньо підтверджують факти цих двох справ: рішенням місцевої адміністрації майно підприємств-боржників було передано новоствореним підприємствам, тоді як борги були залишені на балансі роботодавців заявників (див. у схожому контексті згадане вище рішення у справі «Єршова проти Росії», пп. 11 і 60).

Додатковий потенціал для здійснення державного контролю в світлі функцій, виконуваних унітарними підприємствами

Суд не погодився із загальним твердженням Уряду про те, що муніципальні унітарні підприємства здійснювали виключно комерційну діяльність і не мали публічних функцій. Насправді зазначена позиція погано узгоджується із Законом про унітарні підприємства, що містить перелік випадків, у яких може бути створено унітарне підприємство, таких, наприклад, як необхідність здійснення діяльності з метою вирішення «соціальних завдань», використання майна, яке перебуває в обмеженому обігу, або такого, приватизація якого заборонена, або здійснення діяльності, пов'язаної з різними аспектами державної безпеки. Незважаючи на те, що цільові обмеження при створенні таких підприємств самі по собі не є достатньою підставою для вирішення питання про незалежність цих підприємств від держави, Суд не може знехтувати тим фактом, що в принципі такі підприємства повинні створюватися у сферах певного суспільного значення. Суд також зауважив, що наприкінці 1990-х років Уряд прийняв політику, спрямовану на зменшення кількості унітарних підприємств, щоб ця правова форма збереглася тільки для державних компаній, що діють у сферах особливого значення для економіки.

Щодо практики Суд зазначив, що цілі створення унітарних підприємств та їх статутна діяльність значно різняться залежно від сфери, у якій їх створено. З одного боку, такі підприємства можуть діяти, наприклад, в готельній індустрії, тоді як така діяльність за відсутності додаткової інформації навряд чи може кваліфікуватися як «особливий суспільний обов'язок» (див. для порівняння у відповідній частині згадане вище рішення у справі «Radio France та інші проти Франції»). З іншого боку, муніципальні унітарні

підприємства можуть також нести відповідальність за опалення або водопостачання певних територій, як у справі «Маслов проти Росії» (див. згадане вище рішення у справі «Єршова проти Росії», п. 6) або можуть забезпечувати надання житлово-комунальних послуг у місті. У подібних випадках інституціональні зв'язки підприємств з державним управлінням підкріплюються особливим характером їх діяльності, оскільки вони забезпечують суспільні послуги, які є життєво необхідними для населення (див. згадане вище рішення у справі «Єршова проти Росії», п. 58). Майно, передане для таких цілей, відповідно, має особливий статус у національному законодавстві. До деяких послуг, що надаються такими підприємствами, застосовуються тарифи, встановлені власником. Отже, Суд має дійти висновку, що ступінь фактичного державного контролю над муніципальними унітарними підприємствами в деяких випадках може додатково зрости залежно від сфери діяльності конкретного підприємства.

Висновок про правовий статус унітарних підприємств та додаткові критерії, що мають застосовуватися в конкретних справах

З урахуванням викладеного Суд визнав, що, як стверджує Уряд, унітарні підприємства з правом господарського відання користуються відповідно до національного законодавства певним ступенем правової та економічної незалежності від держави. З іншого боку, Суд установив, що національне законодавство передбачає широкі можливості для контролю з боку власника такого підприємства за ключовими аспектами його діяльності: від схвалення правочинів і призначення керівника підприємства до права реорганізації і ліквідації підприємства на власний розсуд. Окрім того, обсяг фактичного державного контролю може бути додатково розширено з урахуванням функцій конкретного підприємства. Отже, Суд не може дійти висновку, що наявне законодавче регулювання надає цим підприємствам такий ступінь інституційної та функціональної незалежності, який звільняє державу від будь-якої відповідальності відповідно до Конвенції за борги подібних підприємств.

Відповідно, для вирішення питання про функціональну та інституційну незалежність конкретного муніципального унітарного підприємства з правом господарського відання і з урахуванням більш ранньої прецедентної практики Суду, Суд розглянув фактичний порядок здійснення державного контролю в конкретній справі. На думку Суду, такий підхід узгоджується з тлумаченням Комісією міжнародного права статті 8 Статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння.

При цьому Суд взяв до уваги, зокрема, характер функцій підприємства і сферу його діяльності для визначення того, чи виконувало підприємство суспільні обов'язки і чи було воно за своїми функціями поставлене під дійсний жорсткий контроль влади (див. згадане вище рішення у справі «Єршова проти Росії», п. 58). У будь-якому разі, і особливо, якщо функції державного або муніципального унітарного підприємства мають «змішаний» характер, поєднуючи конкретні суспільні обов'язки з елементами комерційної діяльності, або є «чисто комерційними», як стверджував Уряд у багатьох справах, Суд оцінює ступінь

фактичної участі державних або муніципальних органів в управлінні майном підприємства, включаючи такі аспекти, але не обмежуючись ними: розпорядження майном, поведінка органів влади у процедурах ліквідації та реорганізації, надання обов'язкових вказівок або інші обставини, що виявляють фактичний ступінь державного контролю в конкретній справі (див. згадане вище рішення у справі «Хачатрян проти Вірменії», п. 51; рішення у справі «Чернобрыкко проти України» (Chernobryvko v. Ukraine) від 13 вересня 2005 року, заява № 11324/02, пп. 23 і 24; згадане вище рішення у справі «Єршова проти Росії», п. 60). Іншими словами, для вирішення питання про відповідальність держави за борги унітарних підприємств Суд повинен розглянути, чи справді владою здійснювалися в цій справі великі повноваження контролю, передбачені національним законодавством, і якщо так, то яким чином.

*Чи несе держава відповідальність за борги підприємств-відповідачів у цих двох справах
Заява Маслова*

Щодо сфери діяльності підприємства Уряд у своїх поясненнях особливо підкреслив такі функції підприємства-боржника, як транспорт, похоронні послуги, виробництво товарів повсякденного попиту або утилізація сухого сміття. Однак з висновків національних судів і пояснень заявника, що не оскаржувалися Урядом на будь-якій стадії розгляду цієї справи, випливає, що це підприємство насправді відповідало за водо- і теплопостачання Мезенського району Архангельської області. Її ключові функції включали передусім опалення і водопостачання, утримання систем каналізації, котелень, артезіанських колодязів і пов'язаної інфраструктури, опалювальних систем (мереж), а також утримання муніципального житлового фонду.

Відтак, як і у справі «Єршова проти Росії», інституційні зв'язки підприємства з державним управлінням підкріплювалися в цій справі спеціальним характером його діяльності. Воно надавало послуги, які за своїм характером були життєвонеобхідні для населення району. Майно, призначене для зазначених цілей, відповідно, підлягало особливому режиму за національним законодавством, становлячи «соціально значущі об'єкти» в розумінні Закону про неплатоспроможність. Сторони не заперечували, що тарифи на житлово-комунальні послуги, а також послуги опалення та водопостачання, що надавалися підприємством, устанавлювалися районною адміністрацією. При розгляді справи про субсидіарну відповідальність було встановлено, що тарифна політика місцевої адміністрації мала значний вплив на фінансовий стан підприємства. Суд зазначив, що Конституційний суд Російської Федерації розцінював відносини, пов'язані з управлінням комунальною інфраструктурою, як такі, що мають публічно-правовий характер.

Отже, на думку Суду в цій справі основу діяльності підприємства становили «публічні обов'язки, виконувані під контролем влади».

Крім того, дійсний ступінь державного контролю над компанією було повною мірою продемонстровано подіями 2005-2006 років. Суд зазначив, що районна адміністрація вирішила реорганізувати підприємство в формі виділення. Далі, в контексті реорганізації

власник розпорядився майном підприємства на свій розсуд: все майно, крім статутного фонду підприємства, а також вугілля, було передано до МУП «МТС», новоствореної юридичної особи, яка виконує ті ж функції, що і підприємство-боржник (див. якоюсь мірою схожі обставини у згаданому вище рішенні у справі «Єршова проти Росії», п. 60), тоді як несплачена заборгованість із зарплати лишилася в роботодавця заявника. Районна адміністрація також вирішила ліквідувати підприємство. Воно виявилось неспроможним задовольнити вимоги заявника при розгляді справи про неплатоспроможність через відсутність майна.

Суд також зазначив, що спроба заявника притягти власника до субсидіарної відповідальності виявилася марною. Заслуговує на увагу, що при першому розгляді справи Мезенський районний суд встановив, що підприємство втратило спроможність продовжувати свою діяльність в результаті дій власника, і зробив висновок, що відповідальність за борги підприємства несе держава. Однак суд апеляційної інстанції відхилив висновок про відповідальність держави, і при другому розгляді національні суди дійшли висновку, що орган-власник діяв законно і неплатоспроможність сталася не з його вини. Усупереч поясненням заявника Суд не повинен вирішувати питання про те, чи були дії власника законними з погляду національного цивільного законодавства. Замість цього Суд взяв до уваги факти, встановлені судами під час цих процесів, як важливі елементи своєї оцінки дійсного ступеня державного контролю над цим підприємством, а також наслідків подібного контролю для перспективи виконання національних судових рішень, винесених на користь заявника.

На думку Суду, викладені вище факти ясно свідчать про те, що муніципальний орган дійсно здійснював істотний ступінь державного контролю над підприємством-боржником у цій справі.

З урахуванням викладеного Суд дійшов висновку, що підприємство не мало достатньої інституційної та функціональної незалежності від муніципального органу, і тому відхилив заперечення Уряду *ratione personae*. Відповідно, незважаючи на статус підприємства як окремої юридичної особи, муніципальний орган і, отже, держава несе відповідальність на підставі Конвенції за заборгованість за судовим рішенням, винесеним на користь заявника (див. згадане вище рішення у справі «Єршова проти Росії», п. 62).

Заява п. Лісейцевої

Щодо стосується заяви Лісейцевої, то відповідь на питання про те, чи здійснювало підприємство-боржник публічну функцію, є, на думку Суду, менш очевидною, ніж у справі «Маслов проти Росії». Суд зазначив, що підприємство надавало різні послуги в галузі пасажирського транспорту на комерційних засадах. Слід визнати, що за відсутності додаткової інформації ця діяльність могла б вважатися виключно комерційною, як стверджував Уряд.

Суд, по-перше, зазначив, що підприємство-боржник у цій справі зобов'язалося надавати послуги пасажирського транспорту деяким категоріям громадян безкоштовно за

умови подальшого відшкодування вартості цих послуг з державного бюджету. Однак різні державні органи не виконали свого зобов'язання своєчасно, тим самим поставивши підприємство в скрутне фінансове становище.

По-друге, в будь-якому разі муніципалітет і, отже, держава розпорядилися майном підприємства на свій розсуд. Адміністрація вирішила реорганізувати підприємство в формі виділення і передала майно новоствореному державному унітарному підприємству «Автоколонна 1126 Плюс», тоді як накопичена заборгованість із заробітної плати не була передана новій юридичній особі.

Цих елементів достатньо, щоб Суд дійшов висновку, що в відповідний період майно і діяльність підприємства фактично вирішальною мірою контролювалися і управлялися державою (див., *mutatis mutandis*, згадане вище рішення у справі «Хачатрян проти Вірменії», п. 51).

Зважаючи на викладене, Суд відхилив заперечення Уряду *ratione personae* й дійшов висновку, що підприємство не мало достатньої інституційної та функціональної незалежності від муніципального органу. Відповідно, муніципалітет і, отже, держава несуть відповідальність на підставі Конвенції за заборгованість підприємства-відповідача перед заявницею за остаточними судовими рішеннями, винесеними на її користь (див., *mutatis mutandis*, згадане вище рішення у справі «Єршова проти Росії», п. 62).

Невиконання судових рішень, винесених на користь заявників.

Суд нагадав, що виконання рішення, винесеного судом, є невід'ємною частиною «розгляду справи судом» для цілей статті 6 Конвенції. Отже, необґрунтована затримка виконання судового рішення, яке набрало чинності, може порушити Конвенцію (див. рішення у справі «Горнсбі проти Греції» (*Hornsby v. Greece*) від 19 березня 1997 року, п. 40, *Reports of Judgments and Decisions 1997-II*; згадане вище рішення у справі «Бурдов проти Росії», п. 37). Певна затримка може бути виправданою за певних обставин, але в будь-якому разі вона не може порушувати саму суть права, яке захищається пунктом 1 статті 6 Конвенції (див. згадане вище рішення у справі «Бурдов проти Росії», п. 37). Суд повторив, що при вирішенні питання про виправданість затримки він оцінює ступінь складності виконавчого провадження, поведінку заявників та влади, а також характер судового рішення (див. рішення у справі «Райлян проти Росії» (*Raylyan v. Russia*) від 15 лютого 2007 року, заява № 22000/03, п. 31).

Судові рішення, винесені на користь заявників, досі не виконано. Ураховуючи висновки про відповідальність держави за борги перед заявниками у цій справі, період невиконання повинен включати період стягнення боргів під час процедури ліквідації (див. згадане вище рішення у справі «Михайленки та інші проти України», п. 53). Суд зазначив, що в цих справах винесене на користь Маслова судове рішення від 19 червня 2007 року залишалося невиконаним протягом трохи більше ніж одного року і восьми місяців на дату ліквідації підприємства-боржника. Три судові рішення, винесені на користь Лісейцевої в 2003-2004 роках, залишалися невиконаними протягом періодів, які становили від двох

років і шести місяців до більш ніж трьох років на момент, коли підприємство перестало існувати.

Подібні затримки є *prima facie* (презумптивно) несумісними з Конвенцією (див. рішення у справі «Кошелева та інші проти Росії» (*Kosheleva and Others v. Russia*) від 17 січня 2012 року, заява № 9046/07, п. 19). Хоча процедура ліквідації може об'єктивно виправдати деякі обмежені затримки у виконавчому провадженні, невиконання судових рішень на користь заявників, яке триває протягом декількох років, навряд чи може бути визнано виправданим за будь-яких обставин. Факти цієї справи скоріше наводять на думку, що муніципальні органи не вважали, що їхній обов'язок погасити встановлену судовими рішеннями заборгованість із заробітної плати зберігається після прийняття ними рішення про ліквідацію підприємств-боржників і створення замість них нових підприємств (див., *mutatis mutandis*, згадане вище рішення у справі «Єршова проти Росії», п. 72). Подібний підхід важко узгодити із зобов'язаннями щодо виконання національних судових рішень у розумні строки, взятими на себе державою відповідно до Конвенції.

Послідовно ухиляючись протягом декількох років від виконання остаточного судового рішення у цій справі, Уряд позбавив норми пункту 1 статті 6 Конвенції будь-якого корисного змісту. Це означає, що було допущено порушення вимог статті 6 Конвенції у зв'язку з невиконанням остаточних судових рішень, винесених на користь заявників.

Суд також нагадав, що його прецедентною практикою встановлено, що неможливість для заявника домогтися виконання судового рішення, винесеного на його користь, становить втручання в право мирно володіти своїм майном, передбачене першим реченням першого пункту статті 1 Першого протоколу до Конвенції (див. згадане вище рішення у справі «Бурдов проти Росії», п. 40; рішення у справі «Ясюнене проти Литви» (*Jasiūnienė v. Lithuania*) від 06 березня 2003 року, заява № 41510/98, п. 45). Суд установив, що, ухиляючись протягом років від вжиття необхідних заходів для виконання остаточних судових рішень, винесених на користь заявників, російська влада протягом значного строку перешкоджала заявникам в отриманні в повному обсязі коштів, на які вони мали право, що становило непропорційне втручання в їхнє право мирно володіти своїм майном (див. згадане вище рішення у справі «Хачатрян проти Вірменії», п. 69; з *mutatis mutandis*, рішення у справі «Шаренок проти України» (*Sharenok v. Ukraine*) від 22 лютого 2005 року, заява № 35087/02, пп. 35–38, згадане вище рішення у справі «Григор'єв та Какаурова проти Росії», п. 39). Відповідно, було порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції через невиконання остаточних судових рішень, винесених на користь заявників.

Висновок

Порушення статті 13 Конвенції через відсутність ефективних національних засобів правового захисту щодо невиконання судових рішень, винесених на користь заявників.

Порушення статті 6 Конвенції та статті 1 Першого протоколу до Конвенції через невиконання судових рішень, винесених на користь заявників.

Детальніше з текстом рішення ЄСПЛ від 09.10.2014 у справі «Лісейцева та Маслов проти Росії» за заявами № 39483/05, 40527/10) можна ознайомитися за посиланням [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{"fulltext":\["39483/05"\],"itemid":\["001-146774"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{).

20. Справа "Проміпро Експорт-Імпорт ЛТД та Sinequanon Invest проти України" (заява № 32317/10)

Ухвала ЄСПЛ щодо прийнятності від 10.09.2019

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявника щодо невиконання рішення суду.

Компанії-заявниці, «Проміпро Експорт-Імпорт ЛТД» (далі – перша компанія-заявниця) та ТОВ «Sinequanon Invest» (далі – друга компанія-заявниця), є приватними компаніями, які зареєстровані в Республіці Кіпр та Люксембурзі відповідно.

20 січня 1998 року Арбітражний інститут Стокгольмської торговельної палати (далі – Арбітражний Інститут) зобов'язав державне підприємство «Украгрохім», яке перебувало у віданні Міністерства агропромислового комплексу України, за відсутності цього підприємства виплатити першій компанії-заявниці 5 067 234 доларів США за невиконання договірних зобов'язань перед нею та 2 533 616 доларів США штрафних санкцій.

06 вересня 2006 року Печерський районний суд м. Києва задовольнив заяву першої компанії-заявниці про визнання та виконання рішення Арбітражного інституту та зобов'язав ДП «Украгрохім» виплатити їй зазначені суми. 18 вересня 2006 року це рішення набуло чинності та підлягало виконанню, суд видав виконавчий лист.

30 листопада 2009 року державний виконавець закрит виконавче провадження на підставі заяви першої компанії-заявниці від 09 жовтня 2009 року про повернення їй виконавчого листа без виконання (компанія-заявниця не надала копії цієї заяви, мотиви, зазначені в заяві, невідомі).

Відповідно до договору від 30 липня 2010 року перша компанія-заявниця передала другій компанії-заявниці її право вимоги щодо боргу, присудженого Арбітражним інститутом (далі – відступлена вимога), та «інші додаткові права будь-якого характеру, які стосуються переданої вимоги (у разі виникнення)».

28 вересня 2010 року друга компанія-заявниця повідомила Міністерство агропромислового комплексу України, що вона є новим кредитором ДП «Украгрохім».

Рішення Арбітражного інституту від 20 січня 1998 року залишається невиконаним. Зокрема, 04 липня 1997 року ДП «Украгрохім» було визнано банкрутом Арбітражним судом м. Києва та станом на день подання заяви воно було державним підприємством, яке визнано банкрутом та перебуває у стані ліквідації.

Оцінка Суду

Компанії-заявниці скаржилися за пунктом 1 статті 6, статтею 13 Конвенції та за статтею 1 Першого протоколу до неї на невиконання рішення Арбітражного інституту від 20 січня 1998 року, яке було підтверджено ухвалою суду від 06 вересня 2006 року.

Уряд зазначив, що 30 листопада 2009 року виконавче провадження було закінчено на підставі заяви першої компанії-заявниці від 09 жовтня 2009 року. 30 липня 2010 року вона відступила від права вимоги на користь другої компанії-заявниці. На думку Уряду, її вимога несумісна з положеннями Конвенції *ratione personae*.

Компанії-заявниці не погодилися. Вони стверджували, що заява від 09 жовтня 2009 року не мала наслідків для виконання рішення Арбітражного інституту, оскільки ДП «Украгрохім» було визнано банкрутом. Більше того, перша компанія-заявниця відступила від свого права вимагати борг на користь другої компанії-заявниці, але не від «свого права діяти, яке воно продовжувало реалізовувати».

Щодо першої компанії-заявниці Суд зазначив, що її вимоги підлягали виконанню з 18 вересня 2006 року. Однак вона відкликала виконавчий лист 09 жовтня 2009 року, що призвело до закриття виконавчого провадження 30 листопада 2009 року. Відкликання виконавчого листа першою компанією-заявницею незалежно від можливого обґрунтування в цій заяві, було перешкодою у виконанні рішення Арбітражного інституту після 30 листопада 2009 року. Відповідно, органи державної влади не можуть бути відповідальними за невиконання рішення Арбітражного інституту після цієї дати (див. *mutatis mutandis*, рішення у справі «Гаджиханов та Сауков проти Росії» («*Gadzhikhanov and Saukov v. Russia*»), від 31 січня 2012 року, заяви №№ 10511/08 та 5866/09, п. 30).

Щодо відповідальності держави за період з 18 вересня 2006 року до 30 листопада 2009 року, коли виконавче провадження тривало (див., *mutatis mutandis* рішення у справі «Андрусенко та інші проти України» («*Andrusenko and Others v. Ukraine*»), від 10 серпня 2006 року, заява № 41073/02, п. 24), Суд зазначив, що відповідно до договору від 30 липня 2010 року перша компанія-заявниця добровільно та однозначно передала другій компанії-заявниці не тільки право вимоги, тобто право вимагати виплати боргу за рішенням Арбітражного інституту від 20 січня 1998 року, але й «інші пов'язані права будь-якого характеру». Сторони не пояснили, як або чому ці «інші пов'язані права» не включають права вимагати виконання зазначеного рішення, включаючи, залежно від ситуації, право на звернення з індивідуальною заявою до Суду щодо цього питання. Навіть беручи до уваги, що компанії-заявники стверджували, що перша компанія-заявниця відступила від свого права вимагати виплату боргу, а не від «права діяти, яке вона продовжує реалізовувати», вони не пояснили, що вони мають на увазі під цим правом. Вони також не стверджували, що «додаткові права будь-якого характеру», пов'язані з «відступленим правом», не включають права, які стосуються виконання рішення Арбітражного інституту. Договір від 30 липня 2010 року також не містить будь-якого застереження або виключення щодо цього питання. Суд зауважив, що в листі від 11 серпня 2011 року друга компанія-заявниця

висловила своє бажання підтримувати «від свого імені» заяву, подану першою компанією-заявницею.

За таких обставин Суд визнав, що зазначеним договором перша компанія-заявниця повністю передала права, пов'язані з виконанням рішення Арбітражного інституту, другій компанії-заявниці. Таким чином, цей договір позбавив першу компанію-заявницю статусу жертви для цілей цього провадження і вона не може більше скаржитися на порушення її прав відповідно до Конвенції. Відповідно, її скарги є несумісними *ratione personae* з положеннями Конвенції та мають бути відхилені відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

Щодо другої компанії-заявниці Суд зазначив, що навіть якщо відповідно до договору від 30 липня 2010 року вона набула право вимоги боргу за рішенням Арбітражного інституту від 20 січня 1998 року, це право ніколи не було визнано судами України (див., а *contrario*, ухвалу в справі «Компанія «Регент» проти України» («Regent Company v. Ukraine») (ухвала), від 10 квітня 2007 року, заява № 773/03; рішення у справі «Компанія «Регент» проти України», від 03 квітня 2008 року, заява № 773/03, пп. 55 та 61, в якій Суд дійшов висновку, що компанія-заявниця могла стверджувати про свій статус жертви щодо невиконання рішення арбітражного суду після відступлення на її користь права вимоги за цим рішенням первісним кредитором, оскільки компанія-заявниця звернулася до суду із заявою про визнання її новим кредитором та заміни первісного кредитора у виконавчому провадженні на підставі договору про відступлення права вимоги, яку було задоволено судом, а компанія-заявниця була визнана новим кредитором у виконавчому провадженні). Дійсно, друга компанія-заявниця ніколи не була стороною виконавчого провадження та ніколи не намагалася вимагати в суді визнання її правонаступництва щодо боргу, яке вона набула від першої компанії-заявниці, хоча мала таку можливість. Більше того, відповідно до національного законодавства звернення до суду з метою отримати ухвалу про визнання статусу кредитора щодо боргу було умовою для компанії-заявниці для формального набуття цього статусу.

Суд зазначив, що поняття «жертва» в сенсі статті 34 Конвенції означає особу, яка зазнала прямого впливу дією або бездіяльністю, що розглядається (див. рішення у справі «Мюррей проти Нідерландів» («Murray v. the Netherlands») (ВП), від 26 квітня 2016 року, заява № 10511/10, п. 83). Він повторив, що стаття 34 Конвенції вимагає, щоб заявник був здатен стверджувати, що він зазнав безпосереднього впливу від стверджуваного порушення. Однак, у цій справі не можна стверджувати, що друга компанія-заявниця формально набула статус жертви, необхідний для твердження про порушення її власних прав за Конвенцією (див., а *contrario*, рішення у справі «Компанія «Регент» проти України» («Regent Company v. Ukraine»), від 03 квітня 2008 року, заява № 773/03, пп. 55 та 61). Таким чином, її скарги також є несумісними *ratione personae* з положеннями Конвенції та мають бути відхилені відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

Висновок

Заява неприйнятна.

Детальніше з текстом ухвали ЄСПЛ від 10.09.2019 у справі «Проміпро Експорт-Імпорт ЛТД та Sinequanon Invest проти України» за заявою № 32317/10 можна ознайомитися за посиланням [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{\"fulltext\":\[\"32317/10\"\],\"itemid\":\[\"001-196689\"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{\).

21. Витяг з Посібника ЄСПЛ за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності)

<...>

168. Позитивні зобов'язання держави широко використовувалися у контексті виконавчого провадження як перед державними, так і приватними боржниками. Це, зокрема, означає, що держави мають позитивний обов'язок організувати систему виконання судових рішень, яка є ефективною як у законодавстві, так і на практиці, забезпечити дотримання процедур, закріплених у законодавстві для виконання остаточних рішень та процедур банкрутства, унеможливаючи їх невідповідну тривалість (Fuklev v. Ukraine, § 91).

169. Якщо заявник скаржиться на нездатність виконати рішення суду на його/її користь, обсяг зобов'язань держави відповідно до статті 1 Першого протоколу змінюється в залежності від того, чи є боржник державою або фізичною особою (Anokhin v. Russia (ухв.); Liseytseva and Maslov v. Russia, § 183).

<...>

177. Компанія може вважатися «державною організацією», юридичний статус якої відповідно до національного законодавства не є вирішальним для визначення відповідальності держави за дії чи бездіяльність компанії. Дійсно, компанія повинна мати достатню інституційну та оперативну незалежність від держави, щоб звільнити її від відповідальності за Конвенцією за її дії та бездіяльність. Ключовими критеріями, які використовувалися для визначення того, чи відповідає держава за такі борги, були: юридичний статус компанії (в межах публічного чи приватного права); характер діяльності (державна функція або звичайна комерційна діяльність); контекст його функціонування; його інституційна незалежність (ступінь державної власності); та його оперативна незалежність (ступінь державного нагляду та контролю) (див. Liseytseva and Maslov v. Russia, §§ 186-188, та посилання, наведені в ньому (для більш детальної інформації див. нижче розділ про державні компанії).

178. Коли боржник є фізичною особою, позиція є іншою, оскільки держава не є, як правило, безпосередньо відповідальною за борги фізичних осіб, а його зобов'язання за цими положеннями Конвенції обмежуються наданням необхідної допомоги кредитору у виконанні відповідних судових рішень, наприклад, через службу судового виконавця або

процедури банкрутства (Anokhin v. Russia (ухв.); Shestakov v. Russia (ухв.); Krivonogova v. Russia (ухв.); Kesyan v. Russia, § 80).

179. Отже, коли держава зобов'язана вчинити дії щодо виконання рішення суду, але їх не здійснює, то її бездіяльність може підпадати під розуміння пункту 1 статті 6 Конвенції та статті 1 Першого протоколу до Конвенції (Scollo v. Italy, § 4; Fuklev v. Ukraine, § 84). Завдання Суду в таких випадках полягає в тому, щоб перевірити, чи застосовані владою заходи були адекватними і достатніми, і чи були вони належні для того, щоб допомогти кредитору у виконанні рішення (Anokhin v. Russia (ухв.); Fuklev v. Ukraine, § 84). Разом з тим держава має зобов'язання згідно зі статтею 1 Першого протоколу надавати необхідну допомогу кредитору у виконанні рішення, ухваленого судом (Kotov v. Russia [ВП], § 90). Наприклад, у справі Fuklev v. Ukraine, § 92, Суд встановив, що невиконання державними виконавчими органами повноважень протягом чотирьох років або ефективного контролю за порушенням процедури банкрутства являли собою порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції. Якщо національне законодавство про неплатоспроможність розглядає вимоги працівників, пов'язані з працею, нараховані протягом року, що передує відкриттю провадження у справі про банкрутство, як пріоритетні вимоги, тоді такі вимоги, що виходять за межі річного періоду, мають непріоритетний характер. Суд послався законодавства на певні положення національного законодавства і визнали відповідну угоду (Acar and Others v. Turkey (ухв.), § 34).

180. Невиконання судового рішення через неплатоспроможність боржника не може бути підставою для порушення провадження проти Держави, це не стосується відповідальності державних органів влади у здійсненні помилок і затримок (Omasta v. Slovakia (ухв.); Vrtar v. Croatia, § 96).

<...>

333. При встановленні відповідальності держави за борги державної компанії додаткові фактори також можуть бути враховані, наприклад, роль держави у важкій ситуації, в якій компанія опинилася, тобто неплатоспроможності або чи можна припустити, що держава прийняла відповідальність за борги компанії повністю або частково (Liseytseva and Maslov v. Russia, §§ 184–192).

334. Відповідно, при наявності таких елементів державна природа компанії-боржника може бути підтверджена незалежно від її формальної класифікації відповідно до національного законодавства. Таким чином, якщо достатні підстави в конкретних обставинах справи дозволяють зробити висновок, що держава несе відповідальність за борги компанії перед заявниками, Суд зробить висновок, що скарга заявників є сумісною *ratione personae* з положеннями Конвенції.

335. Коли держава є мажоритарним акціонером приватної компанії, Суд дійшов висновку, що, незважаючи на те, що ця компанія є окремою юридичною особою, вона не користується достатньою інституційною та оперативною незалежністю від держави, якщо (i) її активи великою мірою контролюються і управляються державою; (ii) держава мала і здійснила право вживати заходів, спрямовані на поліпшення фінансового стану компанії

різними засобами, такими як скасування, навіть якщо тільки тимчасово, заборгованості, що стягується судами, або заохочення інвестицій у компанію, і (iii) сам уряд прийняв певну ступінь відповідальності за борги компанії (*Khachatryan v. Armenia*, §§ 51–54).

336. Однак, якщо компанія-відповідач з окремою юридичною особою має можливість володіти активами, які відрізняються від майна своїх акціонерів, і делегувала управління, держава, як і будь-який інший акціонер, несе відповідальність за борги тільки в обсязі акцій компанії ((*Anokhin v. Russia* (ухв.)).

337. Зокрема, що стосується компаній, що перебувають в режимі соціальної власності, який широко використовувався в СФРЮ, Суд постановив, що вони взагалі не користуються "достатньою інституційною та оперативною незалежністю від держави", щоб звільнити останні від відповідальності за Конвенцією (*R. Kacapor and Others v. Serbia*, § 98; *Mykhaylenky and Others v. Ukraine*, § 44; *Zastava It Turs v. Serbia* (ухв.), §§ 21-23).

338. Крім того, Суд постановив, що критерії, розроблені стосовно державних компаній, крім фінансових установ, можуть також застосовуватися до справ, що стосуються державних банків (*Alisic and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and The Former Yugoslav Republic Of Macedonia* [ВП], § 116). Дійсно, ключові критерії, які згадуються для визначення того, чи буде держава відповідальною за банківські борги, такі ж, як визначив Суд у своєму рішенні *Radio France*.

339. У справі *Alisic and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and the Former Yugoslav Republic of Macedonia* [ВП], § 114, Суд нагадав, що держава може нести відповідальність за борги державної компанії, навіть якщо компанія була окремою юридичною особою, за умови, що вона не мала достатньої інституційної та оперативної незалежності від держави, щоб звільнити її від відповідальності за Конвенцією (*Mykhaylenky and Others v. Ukraine*, §§ 43-46; *Cooperativa Agricola Slobozia-Hanesei v. Moldova*, §§ 17–19; *Yershova v. Russia*, §§ 54-63; *Kotov v. Russia* [ВП], §§ 92–107).

На додаток до згаданих вище критеріїв, Суд вважає, що навіть додаткові критерії, розроблені у прецедентній практиці стосовно компаній, які не є фінансовими установами, можуть застосовуватися до справ, що стосуються державних банків (*Alisic and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and The Former Yugoslav Republic Of Macedonia* [ВП], § 116). § 115). Зазначені справи стосувалися питань, чи відповідає держава безпосередньо за фінансові труднощі компанії, чи вилучала корпоративні кошти на шкоду компанії та її зацікавлених сторін, невдач у збереженні відносин з компанією на довгостроковій основі чи інших зловживань у корпоративній сфері (*Anokhin v. Russia* (ухв.); *Khachatryan v. Armenia*, §§ 51-55).

Нарешті, варто також відзначити зусилля Суду щодо уточнення правового статусу ліквідаторів. Щоб розглянути, чи можна вважати, що ліквідатор діяв як державний агент, Суд розглянув різні критерії, такі як: i) підтвердження призначення ліквідатора (чи підтвердження тягне за собою відповідальність держави за те, як ліквідатор виконував свої обов'язки); ii) нагляд та підзвітність (чи відповідає держава за дії ліквідатора, тоді як він несе відповідальність перед кредиторами); iii) цілі (характер завдань та інтересів

ліквідатора, тобто, згідно з висновком Суду, сам факт того, що послуги також можуть бути соціально корисними, не перетворює ліквідатора на державного службовця, що діє в інтересах суспільства); iv) повноваження (чи обмежені операційним контролем і управлінням майном неплатоспроможної компанії і чи є офіційне делегування повноважень будь-яким державним органом); та v) функції (чи беруть участь ліквідатори у виконавчому провадженні та чи надані їм примусові повноваження) (зокрема, справа *Kotov v. Russia* [ВП], §§ 92-98 and 99-106, що стосувалася нездатності заявника відшкодувати збитки від ліквідатора, призначеного для управління майном банку, визнаного неплатоспроможним судом).

У цьому випадку ліквідатор у відповідний час користувався значним обсягом оперативної та інституційної незалежності, і державні органи не мали повноважень надавати йому вказівки і тому не могли безпосередньо втручатися в процес ліквідації як такий, що дозволяє зробити висновок, що ліквідатор не діяв як державний агент ((*Kotov v. Russia* [ВП], § 107). Отже, держава-відповідач не повинна була нести безпосередню відповідальність за свої протиправні дії.

<...>

Детальніше з перекладом тексту Посібника ЄСПЛ за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності) можна ознайомитися за посиланням <https://www.echr.com.ua/publication/zaxist-vlasnosti-posibnik-zi-st-1-protokolu-1/>.

Огляд рішень ЄСПЛ щодо відповідальності держави за борги державних підприємств. Рішення ЄСПЛ за період із червня 2002 року по вересень 2019 року / упоряд. управління забезпечення роботи судової палати для розгляду справ про банкрутство спільно з правовим управлінням (II). Київ, 2021. 138 с.

Застереження:

1. Огляд містить короткий зміст рішень Європейського суду з прав людини щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним перекладом, розміщеним за відповідним посиланням на сайті Верховної Ради України, Міністерства юстиції України, **HUDOC**.
2. Переклад окремих рішень українською мовою здійснено за підтримки проєкту "Підтримка судової влади України в забезпеченні кращого доступу до правосуддя" за запитом Верховного Суду. Рада Європи та Європейський суд з прав людини не несуть відповідальності за якість перекладу.
3. Інформація має суто допоміжний та довідковий характер і не має на меті висвітлити суть усієї проблематики, яка вирішується відповідними судовими рішеннями.

Стежете за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua